

UTRPENÍ MLADÉHO WERTHERA

 Knizky.sk

JOHANN WOLFGANG VON
GOETHE

UTRPENÍ
MLADÉHO
WERTHERA

JOHANN WOLFGANG VON
GOETHE

eknizky.sk

Utrpení mladého Werthera by eknizky.sk is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

Úvod.	vii
Utrpení mladého Werthera.	1
Vydavatel ku čtenáři.	99

Úvod.

Utrpení mladého Werthera zůstane po všechny časy klassickým svědectvím toho, jak velkou věcí je kniha, dovede-li shníst v umělecký tvar to, co původce její skutečně žil, a dokonce dovede-li v subjektivních jeho zažitcích zachytit všeobecnou náladu doby. Novověká literatura má málo knih, které by byly za sebou zanechaly tak široké kruhy vln a měly takovou platnost kulturně-psychologického dokumentu, jako toto dílo mladého Goetha, psané pod ostnem osobní útrapy, vzešlé z nejhlubší potřeby, pro tohoto básníka povždy charakteristické, aby překonal své bolesti člověka tvůrčí rozkoší umělce; aby to, co jej v realitě mučilo, zobjektisoval v umělecké dílo a tím to od sebe oddálil, zjasnil a prozářit O knize wertherovské platí nejvíce ze všech jeho děl krásná ta známá slova, jimiž v Tassovi vyjádřil tuto výsadu básníka:

Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,
gibt ihm ein Gott zu sagen, was er leide.

Tomuto zvláštnímu způsobu své inspirace děkuje tento román za to podivuhodně organické promísení a vzájemné splývání reality s fikcí, které tvoří hlavní jeho kouzlo. Je to právě tak jak nazval Goethe paměti svého mládí: Wahrheit und Dichtung. Kdežto však tam přece jen vládne memoirová pravda nad básní, zachovávají zde obě vespolek ideální přímo rovnováhu. Nejen veškerý

viii Utrpení mladého Werthera

psychologický obsah knihy, ale i většina jejích vnějších příběhových podrobností je kusem vlastního života básníka. Ale naproti tomu zase není v této reprodukci viděného a zažitého ani snad slova, které by neneslo zářivé pečeti velkého poetického umění. Jak toho bylo dosaženo, nedá se demonstrovat — zde končí každá analýsa a počíná tajemství genia.

Goethe sám, při své zvláštní upřímnosti ve věcech lidských, nijak netajil se tím, co bylo knihy této podnětem. Byla to jeho vášnivá, leč neopětovaná láska k Charlottě Buffové, již seznal, když 23 letý, po skončených studiích ve Strassburku, přišel r. 1772 do Wetzlaru zahájit při tamějším říšském soudě praktickou dráhu juristickou. Charlotta byla snoubenkou jeho přítele Kestnera — oba odpovídají postavám Lotty a Alberta v románě asi tou měrou jako Werther jest Goethe sám. Celá prvá část díla je věrným odleskem skutečného poměru těchto tří lidí a tato blízkost k skutečnosti je zachována až do detailů místních, líčení krajin, rodiny Lottiny atd. Ale ani druhá část, která není ničím jiným než pozvolným, ale nezadržitelným sklonem k sebevraždě Wertherově, není jen docela fiktivní. Goethe sám byl sice na to příliš silný a zdravý, aby byl řešil tragickou situaci svého srdce tímto způsobem, ale možnost toho zajisté že procítil alespoň ve své obraznosti a touze. Vždyť sám se přiznal, že prožil všechna stadia wertherovské choroby až k sebevraždě, a ještě v pozdním stáří nazval v rozmluvě s Eckermannem Werthera výtvozem, jež jako pelikán živil krví srdce svého. Ty

zoufalé konkluse však, které u něho zůstaly pouhou prosněnou možností, promítl v knize do postavy, která právě tak se opírá o jeho skutečné dojmy z Wetzlaru jako všecko ostatní. Byl to totiž velmi intelligentní a nadaný mladík, jež tam byl Goethe poznal, jménem Jerusalem, jenž jako většina tehdejší mládeže trpěl chorobou, jejíž uměleckou diagnosu právě Goethe ve Wertherovi provedl, a z nešťastné lásky se zastřelil. To se stalo ovšem už později, po návratu Goethově do rodného Frankfurtu, když byl dříve svůj poměr ke skutečné Lottě rozřešil způsobem svého genia a nastávajícího velikého svého poslání důstojným. Rozhodl se totiž odjet a provedl úmysl tento dne 11. září 1772. Večer ještě před tím měl s Lottou a Kestnerem hluboké a dojmavé prý rozmluvy o shledání a rozloučení a životě za hrobem. Jak mu při tom bylo, o tom svědčí onen list románu, jenž pod týmž datem 10. září líčí předvečer rozluky a jehož každá věta zdá se být krupějí z krvácejícího básníkovy srdce. V noci pak napsal ještě oběma, nic netušícím, vášnivě stylisované lístky na rozloučenou a brzy ráno opustil Wetzlar. Lottě stouply prý slzy do očí při čtení jeho lístku, ale přiznala Kestnerovi, že odchod jeho je jí milý, poněvadž mu nemůže dát, čeho on si přeje. S oběma udržoval Goethe dlouho pak ještě přátelství. Po čase psal mu Kestner do Frankfurtu o tragickém konci Jerusalemově. Toho pak užil básník k závěru románu a sice opět s tak těsnou přílehlostí k reálnému, že v líčení posledních dnů Wertherových jest věrně sledována zpráva Kestnerova, tak na př. pokud se

x Utrpení mladého Werthera

týče vypůjčení pistolí; ba i poslední věta románu »Žádný duchovní ho neprovázel« je doslovně vzata z Kestnerova dopisu. A aby už bylo pověděno vše, co může čtenáře zajímat ze skutečných zažitků Goethových, sem se vztahujících, budiž ještě podotknuto, že Kestner a jeho nevěsta cítili se románem uraženi, a celý krásný poměr těchto tří lidí zdál se jím být ztroskotán. Kestner v prudce sty lisovaném dopise stěžoval si, že Goethe, ač dává najevo, že se opírá o pravdivé postavy, přece jen je nepravdivě snížil a nepřiznivě skreslil. Dle mínění některých má pravdu; obě tyto osoby byly ve skutečnosti prý lepší než v románě, Kestner byl vřelejší povaha než Albert a Lotta zachovávala vůči Goethovi prý větší zdrženlivost nežli její soujmenovkyně v románě k Wertherovi. Ale převrátil-li vskutku takto Goethe obvyklý tvůrčí pochod a místo aby skutečnost sidealisoval, postavil všechny tři charaktery o něco níže, učinil to zajisté jen proto, aby tragická situace příkřeji vynikla a nutnost katastrofy aby byla u Werthera lépe zdůvodněna. Vždyť sám sobě, nasazuje si masku Werthera, nejvíce musil ublížiti, líčiti se chorobnějším a slabším než ve skutečnosti byl. Ale podařilo se mu vřelými dopisy oba přátele ukonejšit a poměr s nimi udržet. Korespondence mezi nimi trvala až do smrti Kestnerovy (r. 1800). R. 1816, když Lotta přišla do Výmaru navštívit svou sestru, spatřil ji Goethe naposled, tuto ženu, s níž dráha jeho neměla dávno už nic společného, k níž necítil už asi více než pouhý elegický reflex dávno shaslé vášně, ale která povýšena tvůrčí jeho rukou k věčnému mládí, žila dále v

básnické fikci, na níž celé generace dráždily a ukájely žízeň svého srdce. Od oné Florentiňanky, již zvěčnil Dante pode jménem Beatrice, nepotkal snad žádnou ženu v tomto ohledu slavnější osud.

Při svém objevení se roku 1774 vzbudilo »Utrpení mladého Werthera« obrovskou, neslýchanou až dosud v Německu bouří úspěchu a ohlasu. Byl to nejen úspěch díla uměleckého, byl v něm vítán nejen počátek nového románu německého, a tedy další kus emancipace od francouzského vkusu; šlo tu ještě o více: kniha tato zasáhla mladou generaci v nejhlubším nervu jejího cítění, zachytila ten jistý druh sensitivnosti, jímž trpěla právě doba. Ve Wertherovi, v jeho — abych užil slov Hettnerových — tragice bezuzdně citlivého srdce, které raději obrátí pohrdavě k tvrdému a studenému světu záda, než aby malomyslně zapřelo právo a nekonečnost svého citového života, v tom je vždycky něco z věčné, neměnitelné, všelidské psychologie mladosti. Kniha tato bude účinkovati do jisté míry na mládež každé doby. To zajisté mínil Goethe, když ještě v stáří řekl, že každý člověk jednou ve svém životě má dobu, kdy se mu zdá, jakoby Werthěr byl psán pro něho. I naše doba má své Werthery v literatuře i ve skutečnosti. Jen kostým a výraz je jiný, ale ona tragika nitra, srážejícího se s realitou, tatáž. Aby však tyto stavy mohly dospěti k tak pronikavému a bezohlednému literárnímu výrazu, jakého se jim dostalo ve Wertherovi, k tomu bylo zapotřebí zvláštní dobové nálady, atmosféry, v níž by dostupily stupně krajního, ne-

snesitelného napjetí. A z této atmosféry přímo se zrodil román Goethův, vyjádřil její bolestně chorobnou citlivost ve zdesateronásobnělé intenzitě, vrátil se svými účinky do ní a citovost její dále ještě rozdmýchal a uvedl do varu. Byla to ona známá perioda »Sturm und Drangu«, kdy německá mládež, vyzuvši se z mód espritové, tak málo citové literatury francouzské, živila svou probuzenou germánskou sentimentalitu a snivost na těžkomyslných poesiích Ossianových a Youngových, kdy se učila u Shakespeara a Rousseaua cítiti velikou vášeň a pohrdati vši zevní a konvenční kulturou, kdy opojena emancipačními idejemi nové filosofie bouřila titanskými snahami, ale místo velikého národního života, v němž by svou touhu po činech mohla uplatnit, nalézala doma jen nejhlubší politickou mizerii, despotism knížátek a filistrovský život občanský. Byly to nálady v mnohém ohledu analogické oněm, které rozechvívaly Francii v předvečer revoluce, ale neměly jako tam příležitosti, aby své elektrické napjetí vybily na poli politiky a válečných činů, a proto tím bouřlivěji vylily se do literatury. Tak jako Schiller zachytil z nich o tři roky později ve svých Loupežnících jejich stránku protisociální a protikulturní a revoluční, postavil Goethe ve Wertherovi zrcadlo jejich stránce sentimentální. Neboť sentimentálnost byla stálým přízvukem tohoto kvasu v mladých hlavách, světobol neustálým rubem jejich titanismu. Erotického příběhu je ve Wertherovi užito jen jako pouhé příležitosti, jako daného případu, aby na něm byla poeticky demonstrována

srážka geniálního individua dle představ oné doby s tvrdými požadavky skutečnosti a konvence. Rek se jim nepodrobí, raději odejde ze života než by slevil z absolutních potřeb svého srdce a tak tato sebevražda z neopětované lásky, zjev přece nikterak řídký a ne právě o síle charakteru svědčící, ozářila jej v očích těchto současníků zvláštním nimbem, učinila jej herosem sentimentality, tragicky krvavým svědkem za nezadatelná práva srdce.

Goethe chtěl vyléčit Wertherem sebe i svou dobu, ale místo toho jen horečku choroby uvedl do nejkrajnějšího stupně. Ztřeštěnost módy zmocnila se jeho nešťastného reka, nejen v Německu, ale i v celém vzdělaném světě. Celé generace mladíků a dívek odplakaly jeho historii, pósa wertherovská přešla do společenského života jako později byronovská až do stříhu kroje a postojů; na stěnách, dýmkách, vějířích, talířích, nádobách, ba dokonce na porcelánovém nádobí z Číny bylo zříti Werthera a Lottu; s pravou německou důkladností bylo prošťouráváno všecko, co se vztahovalo k skutečnému podkladu románu, mladý Jerusalem byl ctěn jako světec; ještě někdy v letech čtyřicátých putovali cestující Angličané k hromadě hlíny, kterou jistý podnikavý hospodský u Wetzlaru postavil na své zahradě jakožto »Wertherův hrob«, a dle posměšné poznámky paní Staělové měla kniha Goethova na svědomí více sebevražd než nejkrásnější žena. Byla i oblíbenou četbou Napoleonovou, jenž ji nosil při sobě na svých výpravách, jako macedonský Alexandr kdysi svého

xiv Utrpení mladého Werthera

Homera. Na výlevech wertherovské blouznivosti dráždil a živil novověký césar své fantastické světovládné sny — on, jenž byl právě tak dokonale typickým geniem činu, u něhož každá touha přecházela hned ve skutečnost, právě tak jako Werther-Goethe představuje zde geniální individualitu citovou, u níž každá touha o tvrdou skutečnost nenasyčeně se tříští.

Marně se snažil sám básník spoutat duchy, které vyvolal, a dal v čelo druhého vydání verše, končící výstrahou k čtenáři: Sieh, dir winkt sein Geist aus jener Hbhle, sei ein Mann und folge mir nicht nach! Marně vystupovali proti wertherovské horečce mužové tak zvaného osvětového hnutí Lessing, Lichtenberg a známý zápasník za flistrovský »zdravý rozum«, pověstný Nicolai, jenž dokonce hleděl paralyzovat vliv Goethova díla spisem *Freuden des jungen Werthers*, v němž dává skončiti Wertherovi v přístavě šťastného manželství, jakožto spořádanému domácímu pánu, hlavě rodiny a občanu venkoncem umírněnému. Všecko marně — horečka musila se vyzužit, vlny její vlastní únavou opadnout. Třebas proto Werther účinkoval na Goetha samého jako osvobozující lék po bolestech jeho skutečné vášně, na jeho okolí působil jako jedovaté dráždidlo. Tím však zrychlil citovou krizi doby a uspíšil její vybouření. To všecko, co bylo na této slavné knize pouhou dobovou nemocí, pouhým odrazem jisté módní sentimentality, musíme však spravedlivě odlišit od toho, co je v ní typicky-moderního ve všeobecnějším slova smyslu. Dnes hledíce na ni z větší

časové dálky, můžeme už snadno rozpoznat, kolik je v ní zárodků, jež pozdější literatura dále rozvíjela, jak na př. souvisí wertherovská sentimentalita s byronovským a mussetovským světobolem, s romantickým cítěním vůbec, po případě s titanismem, moderním individualismem a chcete-li i anarchismem.

Kromě tohoto kulturně-historického významu má však Werther svou nepomíjející hodnotu uměleckou. Je psán největším básníkem moderním a jen opravdu veliký básník mohl zasáhnout tak citelně do ledví své doby. Ač dílo muže teprv 25 letého, překvapuje svou formální vyrovnaností a harmonií při všem konvulsivním varu psychické látky, svou bezvadnou komposicí, plastikou lícně, neomylností psychologických pochodů, svěžestí nálady a silou lidské pravdy. Co má však toto dílo Goethova mládí přede všemi jeho pozdějšími, třebaš umělecky vyššími, jest jeho žár mluvy, ten elementární plamen skutečné vášně, jenž tu rozžhavuje každé slovo. Jak prudký musil tu být dotek života, jak mohutná síla a hoře lásky, daly-li vyšKhnouti takovým ohnivým proudům z úst, později tak až příliš mramorově studeným! Však také nikdy Werther v Goethově duši docela nezemřel. Ještě jako stařec 74 letý zakusil pozdní recidivu wertherovské nemoci, když vzplanuv v Mariánských lázních ohnivou náruživostí k 17 leté dívce, Ulrice Lewetzovové (loni teprv na svém statku v sev. Čechách zemřelé) hledal známým svým způsobem ulehčení v poetickém výlevu bolesti, jímž jest jeho lyrická Trilogie der Leiden- schaft. A tu zahajuje

xvi Utrpení mladého Werthera

apostrofofou Werthera jakožto mnoho oplakávaného stínu, jenž znovu odvažuje se prý na světlo denní, když byl básník dávno jej opustil, veden labyrintickou drahou jiných vášní. Werther, probuzen z podsvětí zapomnění, vrací se do duše sestárlého básníka v hodinách, kdy on znovu prociťuje to, co cítil kdysi po odjezdu z Wetzlaru, to nejtrpčí a nejkrutější, co chová v sobě kalich lásky — bolest rozloučení, truchlivou jak smrt. Werther je tedy ještě po 50 letech Goethovi symbolem erotické bolesti, důkaz to, jak žádná asi žena nestála srdce velikého toho milence tolik krve jako ona prostá dcerka wetzlarského úředníka.

V Praze, v listopadu 1900.

F. V Krejčí.

Utrpení mladého Werthera.

Čeho jsem se mohl dovědět o osudech ubohého Werthera, sebral jsem pečlivě a předkládám vám to zde, věda, že mi budete povděčnými. Neodřeknete ani jeho duchu ani jeho povaze svého obdivu a lásky, osudu jeho svých slz.

A ty, dobrá duše, jež podobnou cítíš tíseň, vezmi útěchu z jeho utrpení, i dej knížečku tuto příteli čísti, nelze-li ti osudem nebo z vlastní viny nalézt nikoho bližšího.

Dne 4. května.

Jak jest mi volno, že jsem odtud! Drahý příteli, co jest srdce lidské! Opustiti tebe, jež tak miluji, od něhož nebylo mi lze odloučiti se a býti veselu! Víím, že mi odpustíš. Nevyhledal sám osud ostatní mé styky tak, aby zlekáno bylo srdce, jakým jest moje? Ubohá Leonora! A přece jsem byl nevinnen. Mohl jsem za to, že ujala se, any svévolné vnady sestry její mne příjemně bavily, vášeň v srdci jejím? A přece jsem-liž tak beze vší viny? Neživil jsem její pocity? Neradoval, nebavil jsem se přirozenými a prostými výrazy, jež nás tak často rozesmály, ač směšny nebyly? Zdaž jsem — O, co jest člověk, že odvažuje se žalovati na sebe! Polepším se, milý příteli, slibuji ti to, polepším se, nechci se trápití tím kouskem zla, jímž nás osud navštíví, jak

2 Utrpení mladého Werthera

jsem vždycky činil; chci užívatí přítomnosti, a minulost budiž pro mne minulostí. Věru, máš pravdu, příteli: bylo by méně bolestí mezi lidmi, kdyby se zabývali — bůh ví, proč je tak stvořil — méně horlivě obrazotvorností, kdyby vzpomínky minulého zla méně vyvolávali, ale spíše lhostejnou přítomnost snášeli.

Oznam laskavě mé matce, že jsem její rozkaz co nejlépe vyřídil a že ji o tom co nejdříve zpravím. Mluvil jsem se svou tetou a shledal jsem, že není nikterak tak zlou, jakou ji naši líčili. Je to paní veselá, poněkud příkrá, ale srdce nejlepšího. Vyslovil jsem jí stížnost matčinu v příčině dědictví, oznámila mi své příčiny, důvody a podmínky, za jakými jest volna vydati vše, ba více než jsme žádali — zkrátka, nechci teď o tom psáti; řekni mé matce, že bude vše v pořádku. A já jsem, můj milý, zase z této nepatrné věci poznal: že nedorozumění a liknavost působí snad víc omylů, než lest a zloba. Aspoň jsou tyto dvě věci posléze jmenované zajisté řidčí.

Ostatně se tu mám velmi dobře. Samota jest mému srdci výtečným lékem v této rajske krajíně, a tato doba mladosti zahřívá plným proudem mé srdce, jež se často chvěje. Každý strom, každý keř jest kyticí květův a člověk by se stal broukem, aby plul tím mořem vůně a našel v něm svou potravu.

Město samo jest nepříjemné, za to jsou v okolí nevýslovné krásy přírodní. To přimělo zvěčnělého hraběte M**, že založil zahradu na jednom z pahorků, jež střídají se rozmanitě a tvoří nejlíbeznější údolí. Zahrada jest

jednoducha a člověk vkráčeje do ní pociťuje, že nikoliv zahradník vědecký, leč cítící srdce ji zakládalo, srdce, jež by sebe v ní rádo užilo. Nejednu slzu již věnoval jsem zesnulému ve zbořené besídce této, jež byla mu místečkem zamilovaným a která jím jest i mně. Brzy budu pánem zahrady; zahradník mne má rád od toho času, co jsem zde, a činí dobře.

Dne 10. května.

Podivná veselost zajala všecku mou duši, podobná sladkému ránu jarnímu, i užívám jí plným srdcem. Jsem sám a těším se ze svého života v této krajině, stvořené pro duše, jakou jest moje. Jsem tak šťasten, můj drahý, tak všecek ponořen v pocit tichého bytí, že umění mé tím trpí. Nedovedl bych nyní nakresliti ani čárky, a nebyl jsem nikdy větším malířem, jako v těchto okamžicích. Když kol mne údolí tone v páře a vysoké slunce spočine na povrchu neproniknutelné tmy mého lesa a jen něco paprsků do nitra svatyně se vkrádá, když tak ve vysoké trávě padajícího potoka ležím a jsoucímu blíž zemi když tisíce rozmanitých traviček se objevují; když cítím blíž u srdce svého hemžení malého světa mezi klasy, nesčíslné, nevyzpytné postavy broučků a mušek, když cítím přítomnost všemohoucího, jenž nás ku svému obrazu stvořil, vání všemilujícího, jenž nás u věčné slasti povznáší a zachovává; — příteli! — když pak zašeří se v očích mých a celý svět kol mne a země a nebe celé v duši mé spočine jako podoba milenky: tu probouzí se touha ve mně i my-

4 Utrpení mladého Werthera

slím si: ó kéž bys mohl vše opět vysloviti a na papír vdechnouti, co tak plně, vřele v tobě žije, by stalo se to zrcadlem tvé duše, jako jest duše tvá zrcadlem nekonečného boha! Příteli! — Ale já umru z toho a podlehnu obrovské velebnosti těchto úkazův.

Dne 12. května.

Nevím, zda klamní duchové tuto krajinu oblétají, nebo zdaž to ona vřelá, nebeská fantasmie v srdci mém, jež mi všecko vůkol tak rajským činí. Hned za městečkem jest studně, studně, k níž jsem připoután jako meluzina ku svým sestrám. — Jdeš-li s vršku dolů, octneš se před sklepením, odkudž jde asi dvacet schodů dolů, kde pramení se nejčistší voda z mramorového skaliska. Nepatrná zídka, která ono místo ohrazuje, vysoké stromy, které obepínají prostranství kol do kola, chlad místa, to všecko má cosi přitěžlivého, cosi děsného. Nepřejde den, abych tu aspoň hodinu nevyseděl. Tu přicházejí děvčata z města a nabírají vody — nejnevinnější to práce a nejdůležitější, jakouž kdysi samy dcery královské vykonávaly. Sedím-li zde, oživne kol mne idea patriarchální: staří hromadí se okolo studně, seznamují se vespolek a namlouvají, a kolem studně a pramene dobrotiví duchové se vznášejí. Ó, nikdy neosvěžil se chladem studničním po namáhavé cestě letního dne, kdo nedovede to vycítiti.

Dne 13. května.

Tážeš se, máš-li mi poslati mé knihy? — Milý příteli,

prosím tě pro Boha, netrap mne jimi! Nechci, aby mne něco vodilo, vzbuzovalo, rozohňovalo; mé srdce věře již samo sebou; mám potřebí ukolébavky a té se mi dostává plnou měrou mým Homercem. Jak často uspím vzbouřené srdce své; nebo něco tak nestejného, nepokojného neviděl's, jako toto srdce. Příteli! mám to vyprávěti tobě, jenž jsi tak často podrobil se práci, uváděti mne ze smutku v rozkoš, ze sladké melancholie ve zákázonosnou vášeň! Taky vychovávám své srdce jako nemocné dítě; povolím mu vše. Nesděluj to dál; jsou, jimž by to nebylo vhod.

Dne 15. května.

Těch několik lidí v místě již mne zná a milují mne, zejména děti. Když jsem se jim z počátku blížil, jich přátelsky a vlídně se tázal na to a ono, domnívali se někteří, že se jim chci vysmívati, a odbyli mne dosti hrubě. Nedal jsem se odstrašiti; jenom jsem pocítil, co jsem již často pozoroval, co nejživěji: že lidé lepšího postavení žijí ve chladné vzdálenosti od obyčejného lidu, jakoby sblížením trátili na hodnotě; mimo to je dosti větroplachův a šašků, kteří se k ubohému lidu shýbají, aby mu svou pýchu a svévoli tím více dali pocítiti.

Vím sice, že nejsme sobě rovni, aniž jimi býti můžeme; avšak mám za to, že ten, jenž má za nutné oddalovati se od tak zvané luzy, aby úcty nabyl, právě tak jest hoděn hany, jako bázlivec, jenž před nepřitelem se ukrývá ze strachu, aby nebyl poražen.

Tu kdys přišel jsem k studni a našel zde mladou

6 Utrpení mladého Werthera

služku, která nádobu svou na nejnižší stupeň postavila a se ohlížela, nepřichází-li nějaká družka, aby jí pomohla pozdvihnouti nádobu na hlavu. Slezl jsem dolů a pohledl jsem na ni. Mám vám pomoci, panno? řekl jsem. — Začervenala se do krve. Nikoli, pane, řekla. — Bez okolků! — Navlékla řemen a já jí pomohl. Poděkovala a šla nahoru.

Dne 17. května.

Seznámil jsem se tu a tam, společnosti jsem dosud žádné nenalezl. Nevím, co ty lidi ke mně táhne; tak mnozí mne mají rádi a visí na mně a tu je mi pak líto, je-li naše cesta jen na krátko společna. Zeptáš-li se, jací zde lidé jsou, odpovídám ti: jako všude! Divné je to pokolení lidské. Většina zabíjí valný díl času tím, aby byli živi, a ten trošek svobody, který jim zbývá, leká je, tak že vyhledávají všechny možné prostředky, aby se jí zbavili. Ó, určení člověka!

Ale dobří, dobří lidé! Když se někdy zapomenu, a s nimi radostí užívám, kterých člo věk vůbec ještě může užiti, kdy zažertuji si u plného stolu se vši vřelostí a upřímností, když časem svým s nimi vyjdu nebo si zatančím, činí mi to velkou zábavu a je mi při tom volno; nesmí mi však napadnouti, že tak mnohé jiné síly ve mně dřímají, jež nepoužity mrou a jež úzkostlivě zakrývati musím. Ach, to zužuje srdce! — A přec jest mým osudem, býti nepochopenu.

Ach, že přítelkyně mladosti mé není více Ach, že jsem ji kdy poznal! — Měl bych říci: jsi blázen; hledáš

něco, čeho nelze nalézt. — Ale měl jsem ji, cítil jsem to srdce, onu velkou duši, v jejíž přítomnosti zdálo se mi, že jsem byl více, než jsem byl, poněvadž jsem byl vším, čím jsem býti mohl. Můj bože! zůstala-liž jediná síla duše mé nepoužitou? Zdaž nerozvinul jsem před ní veškeren podivuhodný pocit, jímž srdce mé přírodu objímá? Nebylo-li naše obcování nepřetržitou řadou nejjemnějších myšlenek a pocitů, nejvtipnějších nápadů, jichž útvary někdy až rozpustilé vždy znakem geniality byly znamenány?

A teď! — Ach, její léta, jež měla přede mnou, uvedla ji dříve do hrobu, než mne. Nikdy jí nezapomenu, nikdy její pevné myslí, nikdy její božské trpělivosti.

Před málo dny sešel jsem se s mladým V. ... dobrosrdečným hochem s velmi pěknou tváří. Přišel teprve z akademie, nemyslí právě, že jest moudrým, ale myslí přece, že více ví než jiní. Taky byl pilným, jak dle všeho pozoruji; zkrátka, má slušné vědomosti. Když uslyšel, že mnoho kreslím a řecky umím (tyto dvě věci zde mnoho platí), navštívil mne a vytasil se se vším svým věděním od Batteuxa až k Woodovi, od de Pilesa k Winckelmannovi, a ujišťoval mne, že první díl Sulzerovy theorie celý pročetl a že má manuscript Heynenův o studii antickém. Bylo dobře.

Ještě jednoho hodného muže jsem tu poznal, knížecího úředníka, — přímého to a dobrosrdečného člověka. Praví se, že to pravá radost viděti jej mezi dětmi, jichž má devět; zejména mnoho se mluví o nejstarší jeho

8 Utrpení mladého Werthera

dceři. Požádal mne, abych jej navštívil, a učiním tak co nejdříve. Bydlí na knížecím dvoře, půl druhé hodiny odtud, kam se směl odstěhovati po smrti své choti, poněvadž mu přebývání v městské úřadovně bylo příliš trapným.

Mimo to přistihl jsem některé chatrnější originály, u nichž vše je nesnesitelné, nejnesnesitelnější jejich důkazy přátelství. Buď zdrav ! S tímto listem budeš spokojen, jeť věrně historický.

Dne 22. května.

Že lidský život jest pouhým snem, už tak mnohému napadlo a i se mnou žije tento pocit nerozlučně. Pohlížím-li na meze, do nichž činné a zpytující síly člověka jsou vtěsnány; vidím-li, jak všecka činnost k tomu cíli jde, aby lidé zjednali sobě ukojení potřeb, které opět nemají jiného účelu, než prodlužovati bídou naši existenci; vidím-li, jak veškeré ukojení o jistých badáních jest jen snivá resignace, ani sobě lidé zdi, v nichž uvěznění jsou, pestrými postavami a světlými krajinami zdobí — tu vše, Viléme, mne oněmuje. Vracím se do sebe a nalézám svůj svět — avšak opět více tušený a neurčitě vytoužený, nežli skutečný a živý. Tu pak plove vše před mými smysly a usmívám se jako ve snách dále do světa.

Že děti nevědí, proč co chtějí, v tom shodují se všickni veleučení učitelé a vychovatelé; že však vyrostlí a dospělí jako děti na této zemi se potácejí a jako onyno nevědí, odkud přicházejí a kam jdou, že právě tak málo

pro pravý cíl pracují, právě tak cukrovínami a koláči a březovými metlami řídit se dávají: tomu nikdo rád nevěří a zdá se mi, že to tak číře pochopitelné.

Milerád přiznávám — nebo vím, co bys mi na to odpověděl — že nejšťastnějšími jsou ti, kdož jako děti ode dne ke dni žijí, své panáčky vláčejí, oblékají a svlékají a s velikým respektem okolo skříně se plouží, kam matička uschovala cukroviny; a ti, kdož dosáhše žádaného plnými ústy je pojídají a volají: víc! — Šťastní to tvorové. I těm je blaze, kdož darebáctví svému nebo vášním svým vznešená a lesknoucí jména dávají a je člověčenstvu za obrovská díla na jeho blaho vyhlašují. — Blaze tomu, kdo takto může žít! Kdo však ve své pokoře poznává, kam vše cílí, kdo vidí, jak pěkně každý občan, jemuž se dobře daří, dovede přeměnit zahrádku svou na ráj, a jak i nešťastný pod břemenem cestou trpělivě vzdychá a jak všickni stejnou měrou sobě přejí, aby světlo tohoto slunce o minutu déle viděli; — ano, ten umlká a tvoří sobě také svůj svět ze sebe sama a jest šťasten, poněvadž jest člověkem. A pak, byť byl sebe obmezenější, chová přece vždy v srdci svém sladký pocit, že jest svoboděn a že tento žalář může opustiti, kdy se mu zlíbí.

Dne 26. května.

Znáš ode dávna můj způsob, že si libuji v tom vystavěti sobě na přítulném místě chaloupku a přebývati v ní ve vši skromnosti. I zde nabyl jsem opět místečka, které má pro mne půvaby.

10 Utrpení mladého Werthera

Asi hodinu od města jest místo, jež se zove Wahlheim. Poloha na pahorku jest velmi zajímavá, a jdeš-li po stezce ku vsi, přehledněš pojednou celé údolí. Dobrá hospodská, která na svůj věk je příjemna a veselá, poslouží vínem, pivem, kávou; a čeho si vážím nade vše, jsou dvě lípy, jež pokrývají rozestřenými větvemi svými malé prostranství před kostelem, jenž kolkolem selskými chalupami, dvory a stodolami jest obklíčen. Tak milého, tak přítulného místečka nelze tak snadno nalézt; tam dávám sobě donášeti stolek svůj z hostince, piji svou kávu a čtu svého Homéra. Ponejprv, když jsem náhodou za krásného odpoledne pod lípy přišel, našel jsem místečko zcela osamělé; vše bylo v poli; jen malý hošík, asi čtyřletý, seděl na zemi a držel oběma ramenoma jiné, asi púlleté děcko na klíně proti prsům, tak že mu byl za pohovku; vzdor tĕkajícím černým očím svým seděl zcela tiše. Pohled ten mne těšil: usedl jsem na pluh, který naproti stál, a kreslil jsem bratrský ten obrázek s patrnou potěchou. Připojil jsem blízký plot, vrata stodoly a několik rozlámaných kol vozových, vše dle řady, jak to stálo, i poznal jsem za hodinu, že jsem zhotovil stručný, velmi zajímavý genre, aniž jsem co přičinil. To mne posilnilo v předsevzetí, přidržeti se jediné přírody. Ona jediná jest nekonečně bohata a ona jediná činí umělce velikým. Lze sice mnoho ve prospěch pravidel pověděti, asi tolik, co lze říci na chválu občanské společnosti. Člověk, jenž se dle nich vzdělává, nikdy nevytvoří nic ovšednělého a špatného, jako člověk, jenž se zákony a blahobytem vésti dává, nikdy

znamenitym darebákem se nestane; avšak proti tomu zničí zase každé pravidlo, ať mluví se cokoliv, pravý cit přírody a pravý výraz její.

Řekneš: toť tvrdé, ukrutné! příroda obmezuje toliko, ořezává shnilé větve atd. — Dobrý příteli, mám ti dáti podobenství? S tím má se to jako s láskou Mladý člověk visí všecek na děvčeti, obětuje mu veškeré hodiny dne, promrhá vsecky své síly, veškeré jmění své, aby mu v každé chvíli dokázal, že se mu úplně oddává. A tu by přišel člověk jiný, jenž je veřejným úředníkem, flišťín, a pravil by mu: Milý mladý pane! Milovati jest lidské, musíte však milovati lidsky! Rozdělte své hodiny, část k práci, část na zotavení svému děvčeti Spočtete své jmění a co vám po odečtení veškerých nutných potřeb zbude, z toho můžete něco obětovati na dary pro ně, jenom ne příliš často, tak asi v den narozenin, jmenin atd. — Poslechne-li člověk ten, bude z něho slušný mladý muž, a radil bych každému knížeti, aby jej posílal do koleje; avšak jeho láska je tím pochována a je-li umělcem, umění O přátelé! Proč proud genia tak zřídka se rozpění, tak zřídka v mohutných vlnách vše a trnoucí duši naši prochvívá? — Milí přátelé — tu bydlí pohodlní pánové na obou březích, jimž by zahradní besídky, záhony tulipánův a zelná pole se zničily, a kteří tedy v čas hrázemi a pohodlnými věcmi proti budoucímu hrozícímu nebezpečí se postaviti dovedou.

Dne 27. května.

Vidím, že upadám v zanícení, porovnání a deklamaci,

12 Utrpení mladého Werthera

i zapomněl jsem ti dále vyprávěti, jak bylo s dětmi. Seděl jsem, všecek ponořen v pocity obrazu, jež ti můj včerejší list velmi rozkouskovaně nastínil, na pluhu svém po dvě hodiny. Tu přišla k večeru k dětem mladá žena, s košíčkem v rukou volajíc z daleka: Filipe, tys velmi hodný. Pozdravila mne; já jí poděkoval, vstal jsem, a přistoupiv ptal jsem se jí, zdaž jest matkou těch dětí? Přisvědčila a dadouc nejstaršímu půl housky, vzala nemluvně na ruku a zlíbala je se vši mateřskou láskou. — Dala jsem, pravila, Filipovi to dítě, aby je podržel, a šla jsem s nejstarším do města pro chléb a cukr a hliněnou misku — Viděl jsem vše v koši, který neměl víka. — Ráda bych Jeníčkovi (tak se jmenoval nejmladší) uvařila k večeři polévku; ten velký dareba mi včera rozbil misku, když se s Filipem hašteřil. — Ptal jsem se po nejstarším a sotva že mi řekla, že se na louce s několika husami honí, přiletěl nesa pro druhého lískový prut. — Bavit jsem se dále se ženou i dozvěděl jsem se, že je dcerou učitelovou a že její muž odešel do Švýcar vymoci sobě dědictví jakéhosi strýce. — Chtěli ho o něošiditi a neodpovídali na jeho listy; sebral se tedy a šel. Jen aby se mu žádná nehoda nestala! neslyším nic o něm. — Bylo těžko odloučiti se od té ženy; i dal jsem každému dítěti po krejcaru, pro nejmladší taky jeden, aby mu koupila do polévky housku, až půjde do města; a tak jsme se rozešli. Pravím ti, můj milý, když smyslové moji nijak nechtějí více se udržovati, tu pohled na takového tvora jest úlevou mého hoře — tvora to, jenž ve šťastné volnosti v úzkém kruhu svého bytí se pohybuje, jenž ode dne ke dni se

propracuje, listy padati vidí a nic při tom nemyslí, leč že se blíží zima.

Od té doby bývám častěji venku. Děti si cele na mne uvykly, dostávají cukru, když piji kávu, a sdílejí se mnou chléb a mléko na večer. V neděli musí míti krejcar; a kdybych po klekání nepřišel, má hostinská poručeno, aby je vyplatila. Jsou přítulny, vyprávějí mi leccos a velmi mne baví jich zvláštnosti a prosté tužby, sejde-li se více dětí ze vsi.

Mnoho práce mne stálo, nežli jsem matce vymluvil: že by pánu překázely.

Dne 30. května.

Co jsem ti onehdy o malířství napsal, platí zajisté také o básnictví; jedná se pouze o to poznati, co jest výtečné, a odvahu vysloviti to, a to jest ovšem málem řečeno mnoho. Zažil jsem dnes scénu, která prostě opsaná byla by nejkrásnější idyllou na světě; než co jest báseň, scéna, idylla? Musí to všechno míti zvláštní jména, máme-li se radovati z nějakého úkazu přírody?

Očekáváš-li dle tohoto úvodu něco vysokého a vznešeného, jsi opět zklamán; není to nic, nežli vesnický hoch, který mne tak živě zajal. — Budu, jako obyčejně, vypravovati špatně a myslím, že mne, jako obyčejně, přemrštěncem nazveš; jest to opět a opět Wahlheim, sídlo těchto vzácností. Pod lipami byla společnost a pila kávu. Poněvadž se mi valně nelíbila, nešel jsem tam za záminkou.

Vesnický hoch vyšel ze sousedního stavení a zabýval

14 Utrpení mladého Werthera

se pluhem, jež jsem ondy nakreslil. Jeho zevnějšek se mi líbil, oslovil jsem jej tedy, vyptával se po jeho poměrech; brzy jsme se seznámili a byli jsme, jak se mi obyčejně u lidí podobného rázu děje, brzy důvěrnými přáteli. Vyprávěl mi, že je ve službě u jisté vdovy a že se mu tam dobře daří.. Mluvil o ní tolik a s takovou chválou, že jsem brzy pozoroval, že ji má rád s tělem i duší. Není prý již mladá, pravil, byla prý s prvním mužem svým nešťastna, nechce prý se už vdávati, a z jeho vypravování tak jasně vysvítalo, jak krásna, jak půvabna proň jest, jak velice si přeje býti jejím vyvoleným, aby památku na chyby prvního muže vyhladil, že bych ti musil slovo za slovem opakovati, abych ti zobrazil čistou náklonnost, lásku a věrnost tohoto člověka. Ano, musil bych míti nadání největšího básníka, abych ti spolu výraz obličej, souzvuk jeho hlasu, tajemný žár jeho očí živě vylíčil. Ne, žádné slovo nevysloví jemnost v celé jeho bytosti a výrazu; všechno, co tu píše, jest nemotorné. Zejména to mne pohnulo, jak se obával, abych o jeho poměru neprávě nesoudil a o jejím dobrém chování nepochyboval. Jak rozkošný byl, když o její postavě, o jejím těle mluvil, kteréž věci jej, prosty jsouce mladistvých půvabů, mocně k sobě táhly a poutaly, dovedu si jen v nitru duše své opakovati. Co živ neviděl jsem vřelé touhy a vroucí, toužebné žádosti v takové čistotě, ba mohu říci, že jsem si jí v takové čistotě ani nepředstavoval, ani o ní nesnil.

Neviniž mne, řeknu-li ti, že při vzpomínce na tuto nevinnost a pravdu nitro duše mé vře a že mne obraz této

věrnosti a jemnocitnosti všude pronásleduje, a že, jakoby sám tím vším roznícen, prahnu a toužím.

Pokusím se o to, abych co nejdříve i ji uviděl anebo lépe, povážím-li věc dobře, vyhnu se tomu. Bude lépe, vidím-li ji očima jejího milence; snad by se mi před vlastníma mýma očima nezdála býti takovou, jakou ji před sebou vidím, a proč a nač si kaziti pěkný ten obraz ?

Dne 16. června.

Proč ti nepíšeš? — Ptáš se a jsi přec také učencem? Měl bys hádati, že se mi dobře daří — a to zkrátka a dobře, seznámil jsem se a známost ta týká se mého srdce. Já — já nevím — Abych ti pěkně v pořádku vypravoval, jak se to stalo, že poznal jsem duši milování nejhodnější, bude asi nesnadno. Jsem šťasten a blažen a proto špatný historik. Anděla! — Fi! to řekne každý o své milence, není-liž pravda? A přec nejsem s to, abych ti pověděl, jak jest dokonalá, proč jest dokonalá; dosti na tom, že zajala celou mysl mou. Tolik prostoty při tolika rozumu, tolik dobroty při tolika pevnosti, tolik klidu duševního při pravém životě a činnosti. —

To jsou žvatlavé žvasty, jež tu o ní píši, samé abstrakce, jež ani jediného tahu její bytosti nevystihují. Jindy — ne, ne jindy, dnes ti zjevím všecko. Neučiním-li tak teď, nestalo by se tak nikdy. Nebo, mezi náma řečeno, co jsem počal psáti, chtěl jsem odhoditi péro, osedlati koně a vyjeti. A přece jsem ráno přísahal, že nevyjedu, a přece

16 Utrpení mladého Werthera

stoupám každou chvílí k oknu, abych viděl, jak vysoko ještě slunce stojí. — — —

Nemohl jsem se přemoci, musil jsem vyjeti k ní. Tu jsem, Viléme, budu zde večeřeti a tobě psáti. Jaká to slast duši mé, viděti ji v kruhu milých veselých dítek, osmi sester a bratrů! —

Budu-li takto pokračovati, nebudeš na konci z toho moudřejším, nežli jsi na počátku. Nuže slyš, čti, přinutím se k jednotlivostem.

Psal jsem ti jednou, že jsem se seznámil s knížecím úředníkem S a jak mne požádal, abych jej v poustevně jeho navštívil, anebo, lépe řečeno, v malém jeho království. Neopomenul jsem toho a nebyl bych tam snad nikdy přišel, kdyby mi nebyla náhoda odкрыla poklad, který jest ukryt v této tiché krajině.

Zdejší mladí lidé uspořádali ples na venkově, k němuž jsem se také milerád dostavil. Nabídl jsem se jedné zdejší, dobré, hezké, jinak nepatrné dívce, že ji provodím, i bylo ustanoveno, že najmu kočár, v němž se svou tanečnicí a její sestřenicí na místo plesu pojedeme; na cestě, že se zastavíme pro Charlottu S —

Poznáte krásné děvče, pravila má společnice, když jsme dlouhým vysekaným lesem k myslivně přijížděli. Mějte se na pozoru, doložila sestřenice, abyste se nezamiloval. Proč ? pravil jsem. — Jest již zadána, odpověděla onano, muži velmi hodnému, který odcestoval, aby uspořádal své věci, — zemřelť mu otec — a aby se ucházel o slušné místo. Zpráva ta byla mi

úplně lhostejna. Slunce stálo asi na čtvrt hodiny od hor, když jsme vjížděli do vrat. Bylo velmi parno a děvčata jevila nemalou starost a bázeň před bouří, jež jakoby se stahovala v bledošedých temných obláčkích kolem obzoru. Klamal jsem jich bázeň vydávaje se za znatele a proroka povětrnosti, ač se mi samému zdáti počínalo, že naše veselí se pokazí. Vystoupil jsem, a služka, která přišla ku vratům, žádala nás za shovění na okamžik, slečna Lottka prý hned přijde. Šel jsem dvorem k výstavnému domu; přesešedšímu schody a vstoupivšímu do dveří objevilo se před očima nejpůsobnější divadlo, jaké jsem kdy viděl. V předsíni hemžilo se šest dětí od jedenácti až do dvou let kolem děvčete krásné postavy prostřední velikosti, v jednoduchém bílém oděvu s bleděčervenými pentlemi na ramenou a ňadrech. — V ruku držela černý chléb, jež udílela svým svěřencům, každému přiměřený kousek dle věku a chuti; činila to s takovou přívětivostí, že každé nelíčené volalo: děkuju! lapajíc malýma ručkama svýma do výšky, dříve ještě, nežli chléb byl ukrojen; některé s chlebem buď spokojeně poodskočilo, jiné, dle tišší povahy, pomalu odcházelo k vratům podívat se na cizince a na kočár, v němž Lotty měla odejet. »Odpusťte,« pravila, »že vás a slečny nechávám venku stát. Oblékáním a všelijakými objednávkami pro dům za mé nepřítomnosti zapomněla jsem dětem dáti chléb a nechtějí ho míti od nikoho než ode mne.« — Učinil jsem jí nepatrnou poklonu; celá duše má spočinula na postavě, hlasu, chování jejím, a měl jsem právě čas, abych se zotavil ze svého

překvapení, ona odběhla do pokoje pro rukavičky a vějíř. Děti se na mne ze vzdálí po straně dívaly, i šel jsem k nejmladšímu, velekrásnému dítěti. Odvrátilo se, právě když Lotty vycházela ze dveří řkouc: »Ludvíčku, podej panu strýčkovi ruku.« To učinil hoch docela bez rozpaků a nemohl jsem se udržeti, abych jej vroucně nepolíbil. — » Strýčkovi?« pravil jsem podávaje jí ruku, »myslíte, že jsem hoden toho štěstí býti vám příbuzným?« — »Ó,« doložila, lehce se usmívajíc, »naše příbuzenstvo je velmi rozsáhlé, a bylo by mi velice líto, kdybyste byl nejhorší v něm.« — Odcházejíc nakázala nejstarší sestře Žofii, aby měla pozor na děti a vyřídila pozdrav otci, až by se z procházky vrátil. Dětem přikázala, aby svou sestru Žofii poslouchaly, jakoby to byla ona sama, což některé z nich výslovně slíbily. Ale malá, prostořeká blondynka, asi šestiletá, pravila: Ty to přec nejsi, Lotko; máme tě přece radši. — Nejstarší dva hoši vylezli na vůz a k mé přímlově dovolila jim jeti s námi až za les, zejména když slíbili, že se nebudou škádliti a že se rukama přidrží.

Jen tak že jsme se usadili, děvčata se uvítala, a učinila vzájemné poznámky své o oblecích, zejména o kloboucích, a když byla společnost, do které jsme se měli dostaviti, řádně protřepána,“ kázala Lotta vozkovi, aby zastavil a aby bratři slezli, kteříž ji ještě jednou políbiti chtěli, což také učinil nejstarší se vši vroucností, jak jen dovede hoch patnáctiletý, druhý pak s chvatnou lehkomyšlností. Vzkázala ještě pozdrav dětem a jeli jsme dál.

Zmíněná sestřenice tázala se jí, dočetla-li již knihu, kterou jí byla nedávno poslala. »Nikoli,« odpověděla Lotta, znelíbí se mi; vrátím vám ji. Předešla nebyla také lepší.« — Udivil jsem se, zvěděv, jaké to byly knihy. — Nalezl jsem tolik povahy ve všem, co pravila, viděl jsem v každém slově nové půvaby, nové paprsky ducha, zdálo se mi, že plynuly z její tváře, jež znenáhla nabývala spokojenosti; znamenala asi, že jí rozumím. »Když jsem byla mladší,« pravila, »nemilovala jsem nic tak jako romány. Bůh ví, jak mi bylo volno, mohla-li jsem se v neděli do koutka usaditi a prožiti štěstí i neštěstí nějaké paní Jenny Nepopírám, že takového něco má pro mne posud trochu půvabu. Avšak, poněvadž tak zřídka ku knize se dostanu, musí býti dle mé chuti. Nejmilejší jest mi spisovatel, v němž nalézám svůj svět, u něhož vše jest takové, jako u mne a jehož vypravování je pro mne tak zajímavé a milé, jako můj vlastní život domácí, který ovšem není rájem, nicméně pramenem nevyšlovné blaženosti.«

Přemáhal jsem se, abych ukryl, jak mne dojala tato slova. To ovšem nešlo: nebo když později s takovou pravdivostí o knězi Vakefieldovi mimoděk mluvila, byl jsem celý bez sebe, pověděl jsem jí vše, co jsem věděl, a upozoroval jsem teprve po nějaké chvíli, že se Lotta v rozprávce své k ostatním obrátila, které zde s otevřenýma očima seděly, jakoby jich tu nebylo. Sestřenice podívala se několikrát posměvavě na mne, na čemž mi však nic nezáleželo.

Rozprávka obrátila se k tanci. »Je-li tato vášně

20 Utrpení mladého Werthera

hříchem,« pravila Lotta, Hedy se přiznávám, že mi není nic nad tanec, A mám-li něco na srdci a zařinkám si na zlámaném pianu svém taneček contredanse, hned je mi dobře.« Jak pásl jsem se za rozprávky na těch černých očích! Jak poutaly všecku mou duši živé ty rty a svěží, veselé tváře! tak že jsem v rozkošný smysl řeči ponořen často ani neslyšel slov, jimiž se vyjadřovala! — To si snadno pomyslíš, poněvadž mne znáš. Zkrátka, vyskočil jsem z kočáru jako ve snách, když jsme se před hostincem zastavili, i byl jsem v snění v soumraku kolem rozloženého tak ponořen, že jsem sotva zaslechl hudbu, jež zaznívala nám z osvětleného sálu vstříc. Páni Andránové a jistý N. N. — kdož by si veškerá jména pamatoval! — kteří byli tanečnický sestřenice a Lotty, uvítali nás na prahu, zmocnili se svých děvčat, já svou tanečnici vedl do sálu.

Tančili jsme menuet; požádal jsem jedno děvče za druhým a právě nejškaredější nebyly s to, aby mi ruky podaly a ukončily. Lotta a její tanečník počali anglaisu a — jak blaze mi bylo, když započala v naší řadě figuru, dovedeš si pomyslit. Musil bys ji viděti tančící! Rozumíš: jest tak s celým srdcem, s celou duší svou přítomna, celé její tělo jediná harmonie, tak nelíčená, tak bezstarostná, jakoby to všecko nic nebylo, jakoby o ničem nepřemýšlela, nic necítila; a v takovém okamžiku mizí zajisté všecko ostatní před ní.

Požádal jsem ji za druhý contredanse; přislíbila mi třetí a s příkladnou líbezností ujišťovala mne, jak ráda tančí valčík. »Je zde obyčejem, že párek, který k sobě náleží,

pospolu valčík tančí, a můj tanečník špatně tančí, i bude tomu povděčen, jestliže mu jej prominu. Vaše tanečnice neumí a nechce také tančiti a já viděla v anglaise, že znáte dobře valčík; chcete-li tedy, jděte a vyproste si to od mého tanečníka, já dojdu zas k vaší tanečnici. — Podal jsem jí na to ruku, a usnesli jsme se na tom, že se bude její tanečník bavití zatím s mou tanečnicí.

Valčík počal a obepínali jsme chvíli ramena svá v rozmanitých pohybech. S jakým půvabem, s jakou lehkostí se pohybovala! A když jsme se později jako sféry kolem sebe kolébali, šlo to ovšem z počátku poněkud nepořádně, poněvadž většina tančila chatrně. Byli jsme moudří a nechali jsme je vybouřiti; a když nejneohrabanější z kola se odstranili, zůstali jsme sami ještě s jedním párem (Andran se svou tanečnicí) v kole. Nikdy jsem tak dobře nctančil. Nebyl jsem již člověkem.

Míti tak spanilou duši ve své náruči a letěti s ní bouří, že vše okolo mne se ztrácelo, a — Viléme, abych byl poctivým, přísahal jsem v duchu, že děvče, jež bych miloval, na něž měl bych nároky, nikdy mi nesmí tančiti s jiným nežli se mnou a kdybych měl proto zhynouti. Rozumíš mi přec!

Chodili jsme chvíli po sále, abychom si odpočali. Pak se posadila; oranže, jež jsem jí po bok postavil a jež byly již poslední, účinkovaly velmi dobře, jenže mi každý kousek, jež podala ze slušnosti neskromné sousedce, projel srdce.

Při třetí anglaise byli jsme druhým párem. Když tančili jsme řadami — a bůh ví, s jakou slastí visel jsem na

22 Utrpení mladého Werthera

jejím rameni a oku, jež plno nejpravdivějšího výrazu, plno vroucí, nejčistší radosti plálo — přišli jsme kolem jisté paní, která milou tváří svou, ač nikoli již tak mladou, pozornost mou upoutala. S úsměvem podívala se na Lottu, pozdvihla prst do výšky a vyslovila jméno Albert a to dvakrát a s velkým významem.

»Kdo jest Albert «?»« pravil jsem k Lottě, »není-li nezdvořilostí se ptáti?« Právě chtěla odpověditi, když jsme se od sebe rozcházelí při velké osmičce, i zdá se mi, že jsem pozoroval přemítání na jejím čele, když jsme se v tanci setkali. — »Proč bych měla zapíratí před vámi,« odpověděla, podávajíc mi ruku ku procházce, »Albert jest hodný člověk, jemuž jsem, jak se říká, zasnoubena. Nebylo mi to novinou (neboť děvčata mi totéž sdělila už na cestě) a bylo mi to přec tak nové, poněvadž jsem o tom nepřemýšlel se zřetelem k ní, kteráž se mi za tak málo okamžiků stala tak drahou. Zkrátka, byl jsem zmatený, zapomínal jsem se, a dostal do nepravého páru, že se všechno zmotalo a jenom Lottina plná duchapřítomnost uvedla vše opět do pořádku.

Kousek nebyl ještě u konce, any blesky, jež jsme již dlouho na obzoru zářiti viděli a jež jsem stále za nepatrné měl, daleko mohutnějšími býti počínaly a hrom hudbu přehlušoval. Tři děvčata utekla z řady, za nimi jich tanečníci; nepořádek byl všeobecný a hudba umlkla. Jest přirozeno, že když nás neštěstí nebo něco strašlivého při zábavě překvapí, že cítíme účinek mnohem větší než jindy, dílem pro protivu, již lze tak živě pocítiti, dílem a to

hlavně, protože smysly naše přístupny jsou citům a tedy tím rychleji dojmy přijímáme. Těmto příčinám přičísti musím podivné tváře, jakéž mnohá z děvčat činila. Nejchytřejší posadila se do kouta, obrácena jsouc proti oknu, a zacpávala si uši; jiná klekla k ní a schovávala hlavu v její klíně; třetí vetřela se mezi obě a objímala své družky v slzách. Někteří chtěli jíti domů; jiní, kteří ještě méně věděli, co činí, neměli tolik smyslův, postaviti se proti smělosti několika mladých lidí, kteří pokoušeli se o to, zachycovati úzkostlivé modlitby, jež pro nebe byly určeny, ze rtů krásných nešťastnic. Někteří z našich pánů odebrali se dolů, aby vykouřili v pokoji nějakou dýmku; ostatní společnost byla tomu ráda, když nám byla hostinská pokoj vykázala s okenicemi a záclonami. Sotva že jsme vešli, sestavila Lotta stoličky do kola a když na její prosbu společnost se usadila, navrhla hru.

Viděl jsem nejednoho, jenž doufaje v sladkou zástavu ústa si brousil a nohama hrabal. Hráli jsme počítání. — Dejte pozor, pravila. Půjdu do kola od pravé k levé, a tak budete i vy počítati, každý vysloví číslo, které na něho dojde, a to musí jíti jako oheň, a kdo uvázne nebo se zmýlí, dostane jednu a tak až do tisíce. — To bylo veselo. Chodila s roztaženýma ramenoma kolem do kola. Jedna, začal první, soused dvě, tři následující a tak dále. Pak počala choditi rychleji, vždy rychleji; tu se některý zapomněl a bác! Dostal jednu a v tom smíchu druhý, a zase bác a vždy rychleji. Sám jsem dostal dvakrát a pozoroval jsem s pravým potěšením, že mne udeřila silněji,

24 Utrpení mladého Werthera

než ostatní. Všeobecný smích a hluk skončil hru, nežli došlo k tisíci. Ti, kdož byli k sobě nejdůvěrnějšími, odstranili se, bouře se utišila a já šel za Lottou do sálu. Na cestě pravila: Mezi ranami zapomněli na bouřku, na všechno! — Nedovedl jsem jí nic odpověděti. — Bála jsem se, pokračovala, snad ze všech nejvíc, ač jsem se přetvařovala jakobych byla srdnatou, jenom tím, že jsem dodávala myslí, nabyla jsem sama myslí.— Přistoupili jsme k oknu. Stranou bouřilo, bohatý déšť padal na zem a nejsvěžejší vůně ve vsí plnosti teplého vzduchu rozlila se kol nás. Stála o loket podepřena; oko její pronikalo krajinou, pohlížela k nebi a ke mně, viděl jsem její oko v slzách, položila ruku svou na mou a pravila: Klupstock! — Vzpomenul jsem ihned překrásné ódy, která jí na myslí tanula, a stopil jsem se v moře pocitů, jež tímto slovem kol mne rozlila. Nesnesl jsem toho a sklonil jsem se nad její ruku; políbil jsem ji slastiplnými slzami. Pohlédl jsem opět do jejího oka — Slechetníče, kdybys byl viděl v tomto pohledu své zbožnění, a kéž bych tvé jméno tak často zneuctěné nikdy již jmenovati neslyšel!

Dne 19. června.

Kam jsem posledně ve svém vypravování došel, nevím již; to však vím, že byly dvě hodiny s půlnoci, když jsem šel spat, a že kdybych ti byl místo psaní mohl vyprávěti, že bych tě byl udržel do rána.

Co se stalo při návratu našem z plesu, o tom jsem sice ještě nevyprávěl, není taky dnes den příhodný.

Byl překrásný východ slunce! Skrápající les a osvěžené role kolem do kola! Naše společnice usínaly. Tázala se mne, zdaž bych raději nebděl? o ni abych neměl starosti. — Jak dlouho tyto oči, pravil jsem pevně na ni pohlížeje, otevřeny vidím, není nebezpečí... — Vydrželi jsme bdící oba až k její vratům, kde služka tiše otevřela a na její otázky ujišťovala, že otec a děti ještě spí a že se jim dobře dařilo. Opustil jsem ji prose, zdaž ji smím ještě téhož dne uvidět; přisvědčila a já přišel; a od té doby ať slunce, měsíc i hvězdy cokoliv tropí, já nevím ani, že je den a že je noc, a celý svět ztrácí se kolem mne.

Dne 21. června.

Žiji tak blažené dni, jaké jen svatým od od Boha jsou uštědřeny; a ať se se mnou děje cokoliv, já nesmím říci, že jsem neužil radostí, nejčistších radostí života. — Znáš můj Wahlheim; tam úplně žiju; odtud mám jen půl hodiny k Lottě, a tam cítím sebe sama a veškeré štěstí, jež popřáno jest člověku.

Kdoby byl pomyslíl, že když jsem vyvolil sobě Wahlheim za cíl svých vycházek, že budu tak blízko nebi! Jak často viděl jsem myslivnu, jež nyní veškerá přání má zahrnuje, na svých výletech, tu s vrchu, onde od roviny přes řeku!

Milý Viléme! přemýšlel jsem o ledačems, o tužbě lidské rozšířiti se, vynalézati nové věci, blouditi, toulati se; a pak zas proti vnitřnímu pudu podrobiti se ochotně

26 Utrpení mladého Werthera

obmezenosti, zůstatí v kolejích obyčejův a nestarati se o nic.

Podivno: když jsem sem přišel a s pahorku do krásného údolí pohlížel, jak mne vše kolem poutalo. — Tam ten lesík! — Ach, kéž bys se mohl ponořiti v jeho stíny! — Tam ten vrchol hory! — Ach, kéž bys mohl s něho celou krajinu přehlédnouti! — Ty pahory, jež se prostupují, a ta důvěrná údolí! — Ó kéž bych se mohl v nich ztratiti! — Běžel jsem tam, vrátil jsem se, aniž jsem našel, čeho jsem očekával. Dálka — budoucnost! Obrovský, svítající vesmír spočívá před duší naší, pocity naše ztrácí se v něm jako naše oči, a my ach! toužíme, abychom mohli obětovati celé své bytí, abychom naplnění byli celou slastí jediného, velikého, vznešeného pocitu — a ach! když k tomu přijdeme a »tam« stane se zde, jest všecko před námi jako za námi, i stojíme ve své chudobě, ve své obmezenosti, a duše naše prahne po uplynulé blaženosti!

Tak zatouží nejnepokojnější tulák konečně po své vlasti a nalézá ve své chatrči, na prsou své ženy, v kruhu svých dětí, v péči o jejich živobytí rozkoš, kterou marně hledal v širém světě.

Vyjdu-li ráno s východem slunce do Wahlheimu a tam v hostinské zahradě hrách sám sobě trhám, posadím-li se, louskám a čtu svého Homera; když pak v malé kuchyni hrnek si vyhledám, másla uříznu, hrách na oheň postavím, přikryji, k němu usednu, abych jím několikrát čas od času potřepal: tu cítím tak živě, jak pyšní ženichové Penelopini zabíjejí voly a vepře, sekají a pekou. Není to nic jiného,

co mne tak tichým, opravdovým pocitem naplnilo, než idea patriarchálního života, kterou bohu dík! .bez affektace dovedu vetkati ve svůj život.

Jak jest mi blaze, že srdci mému lze pocítiti prostou nevinnou blaženost člověka, který hlávku zelí na svůj stůl přináší, kterou sám vypěstil a nejen zelí samo, ale veškeré ty milé dni, krásné ono ráno, kdy je zasadil, líbezné večery, kdy je zaléval a ze vzrůstu jeho se těšil, vše v jediném tom okamžiku, co ho požívá.

Dne 29. června.

Především přišel lékař z města ku správci a viděl mne na zemi mezi Lottinými dětmi, jak na mne lezly a ke mně se tulily, jak jsem je škádlil a velice s nimi dováděl. Lékař, figurka náramně dogmatická, jenž za řeči své rukávy stále rovná a límec bez ustání tahá, pravil, že to nedůstojno člověka moudrého; pozoroval jsem to na jeho nose. Nedal jsem se však nikterak másti, dovolil jsem mu mluvit o věcech velmi moudrých a stavěl jsem dále dětem domky z karet, které byly shodily. Pak chodil po městě a stěžoval si: správcovy děti prý jsou již beztoho rozpustilé, Werther prý je zkazí naprosto.

Ano, milý Viléme, mému srdci jsou děti nejbližší na světě. Dívám-li se na ně a vidím-li v této drobotině símě všech ctností, všech sil, jichž jim bude jednou potřebí; pozoruju-li v svévoli budoucí pevnost a sílu povahy, v rozpustilosti dobrý humor a lehkou mysl, jež uniká nebezpečím světa, vše tak nepokažené, tak celé! — vždy

28 Utrpení mladého Werthera

si pak opakuji zlatá slova učitele lidstva: Ncbudete-li jako jedno z těchto! A ty, kteří jsou nám rovni, jež bychom měli považovati za své vzory, považujeme za poddané. Nesmějí míti svobodné vůle! — A což my jí nemáme? A v čem záleží právo naše? — Protože jsme starší a moudřejší? — Můj ty bože na nebi! vidíš staré děti a mladé děti a nic víc; a ze kterých se více těšíš, to syn tvůj už dávno pověděl. Avšak — věří v něho a neslyší ho — to je stará věc — a vychovají děti své dle sebe — s bohem, Viléme! nechci o tom déle žvástati.

Dne 1. července.

Čím jest Lotta nemocnému, cítím na svém ubohém srdci, jež jest nemocnější, než mnohé jiné, které umírá na loži smrtelném. Pobude několik dní ve městě u jisté hodné paní, jejíž život dle výpovědi lékařův blíží se konci a která si přeje v posledních dnech svých míti Lottu u sebe. Byl jsem minulého téhodne s ní navštívit faráře ve St . . ., místečku to, jež asi hodinu stranou v horách leží. Přišli jsme tam ke čtvrté hodině. Lotta vzala s sebou taky druhou sestru. Když jsme vkročili do farního dvora, dvěma vysokými ořechy zastíněného, seděl staříčkový farář na stoličce přede dveřmi a uviděv Lottu, cele zmladnul, zapomenul svou hůl a odvážil se jíti jí vstříc. Běžela k němu, přinutila jej, by se posadil, sama k němu se posadila, vyřídila plno pozdravův od svého otce a celovala nehezkého, špinavého, nejmladšího hochu jeho. Měl's ji viděti, ana bavila starce, jak zvyšovala svůj hlas, aby ji, jsa přihluchlý, slyšel, jak

mu o mladých, silných lidech vyprávěla, kteří zemřeli neočekávaně, o výtečnosti Karlových Varů a jak chválí jeho předsevzetí, příštího léta tam se odebrati, že shledává jej býti daleko zdravějším, veselejším než při své minulé návštěvě. Já zatím bavil jsem s paní farářovou. Stařec velmi se rozveselil a když jsem ořechy pochválil, jež nám tak milého stínu poskytovaly, počal nám vyprávěti, ač ne bez namáhání, jejich historii.— Ten starý, pravil, o tom nevíme, kdo jej sázal: někteří praví ten, jiní onen farář. Ten mladší ale tam v zadu jest tak starý jako moje žena, v říjnu bude mu padesát let. Její otec jej sázal ráno onoho dne, když se večer narodila ona. Byl mým předkem v úřadě, a jak mu milým byl tento strom, nelze pověděti; mně jest ne méně milým. Moje paní seděla pod ním na trámě a pletla, když jsem já před dvaceti a sedmi lety jakožto chudý študent přišel poprvé do domu. — Lotta tázala se po jeho dceři: praveno jí, že odešla s panem Schmidtem na louku k dělníkům, a starý pokračoval : jak si jej předek jeho zamiloval a dcera taky, jak se z počátku jeho vikářem, později následníkem stal. Sotva dokončil svou historii, ona dcera farářova s jmenovaným panem Schmidtem ze zahrady přicházela: přivítala Lottu se vši vřelostí a mohu říci, že se mi dosti líbila: svižná, pěkně roslá brunetta, jež by dovedla člověka na krátký čas na venkově pobaviti. Její milenec (nebo tak představil se hned pan Schmidt), jemný, tichý člověk, jenž se nechtěl vmísiti do našich rozprávek, ač jej Lotta vždy k tomu měla. Nejvíce mne bolelo, že jsem pozoroval na jeho tváři, že

30 Utrpení mladého Werthera

více ze svévole a špatného humoru, než ze skromnosti rozumu nemísí se v rozpravu naše. Později jsem se o tom až příliš jasně přesvědčil; nebo když Bedřiška na procházce s Lottou a tedy příležitostně taky se mnou šla, zatemnil se obličej jeho, který sám o sobě jest již zarudlý, tak velice, že mne Lotta právě v čas u rukávu chytila na srozuměnou, že jsem byl ku Bedřišce příliš zdvořilým. Nic více mne nemrzí, nežli že lidé mladí v květu života, kdy by mohli užívatí svých radostí nejotevřeněji, sobě těchto několik dní nepatrnostmi kazí a teprve později nahlížejí, že nelze nahraditi, co utratili.

Jak pravím, mrzelo mne to, a když jsme se k večeru do fary vrátili a při stole mléko pili, a rozprava o slastech a strastech světa se rozpředla, mluvil jsem velmi vroucně proti zlému rozmaru. My lidé stěžujeme si často, počal jsem, že máme tak málo chvil pěkných, a špatných tak mnoho, a jak se mi zdá, z větší části bezprávně. Kdybychom měli srdce vždy ochotné užívatí dobrého, jež nám Bůh každý den připravuje, nabyli bychom tím ihned také síly své snášeti zlo, navštíví-li nás. Nemáme mysl ve moci, namítala paní farářová; jak mnoho závisí na těle! není-li člověku volno, není člověku taky nic vhod. — Přiznal jsem jí. Považujme to tedy za nemoc, pokračoval jsem, a tažme se, zda není prostředku proti tomu! — To si dám říci, pravila Lotta, já aspoň soudím, že mnoho na nás záleží. Vím to z vlastní zkušenosti. Mrzí-li mne něco, vyskočím, zazpívám si veselou písničku, a při tom tančím po zahradě — a je po všem. — To jsem chtěl

taky říci, doložil jsem: se špatným rozmarem musíme tak jednati jako s leností, nebo jest to jakýsi druh lenosti. Naše přirozenost si v ní libuje a přece, když nabudeme síly a vzmužíme se, ubývá nám práce pod rukou a nalézáme v práci pravé potěšení. — Bedřiška byla velmi pozorná a onen mladý muž namítl: že člověk není svým pánem a nejméně pánem svých pocitů. Jedná se zde o nepříjemný pocit, odpověděl jsem, jehož se každý rád zbude; a nikdo neví, na kolik síly jeho stačí, pokud jich nezkusil. Nemocný zajisté všech lékařů se bude ptáti a neodmítne žádné, ani sebe větší resignace, ani nejtrpčích léků, aby získal žádaného zdraví. Pozoroval jsem, že poctivý stařeček se namáhá, aby podílu bral na naší rozprávce; počal jsem hlasitěji, obrátiv řeč svou k němu. Káže se proti tolika neřestem, pravil jsem; nikdy ještě jsem neslyšet, že by byl kdo proti špatnému rozmaru s kazatelnou mluvil. — To jest věcí městských farářů, pravil on, rolníci nemají špatných rozmarů; ostatně by to prý časem neškodilo aspoň pro jeho ženu a pana správce. — Společnost se smála, on srdečně s ní, až jej zachytil kašel, jenž rozpravu naši na nějaký čas přetrhl; načež mladý muž jal se mluvit: Jmenoval jste špatný rozmar neřestí; zdá se mi, že to přemrštěné. — Nikoliv, odpověděl jsem — jestliže to, čím škodíme sobě samým a bližním, tohoto názvu zasluhuje. Není dosti na tom, nedovedeme-li se navzájem oblažovati, máme si ještě i tu radost bráti, jakéž si každé srdce samo poskytnouti může? A jmenujte mi rozmarného člověka, který by byl tak do- brotív, aby rozmar svůj ukryl, sám

32 Utrpení mladého Werthera

nesl a radosti kol sebe nerušil! Anebo není snad špatný rozmar vnitřní nevolí nad naší vlastní nehodností, nedostatkem záliby v nás samých, jenž vždy spojen jest se záští, jenž pošetilou marnivostí se vzbuzuje? Vidíme šťastné lidi, jež jsme my šťastnými neučinili, a to jest nesnesitelné. — Lotta se na mne usmívala, vidouc pohnutí, s jakýmž jsem mluvil, a slza v oku Bedřiščině přiměla mne k tomu, že jsem pokračoval. — Běda těm, pravil jsem, kdož používají moci, kterou mají nad některým srdcem, k tomu, aby je o nejprostší radosti olupovali, jež z toho srdce samého plynou! Veškeré dary, veškeré úslužnosti nevynahradí ani jediného okamžiku radosti samé, jež nám závistná nevole našeho tyрана ztrpčila. Mé srdce bylo v okamžiku tom plno; vzpomínka na nejednu věc minulou vystoupila v duši mé, a oči moje zaslzely.

Kdoby si jen denně říkal, zvolal jsem: ty nezmůžeš ničeho u svých přátel, nežli ponechat jim jich radosti a rozmnožiti jich štěstí a požívaje ho s nimi — Dovedeš-li jim podati krůpěj úlevy, když vnitřní jich duše tísnící vášní je soužena, zármutkem rozervána? —

A když pak poslední, nejhorší nemoc navštíví toho neb tu, jež neb již jsi v kvetoucích dnech podkopal — a ona tu leží v chorobném umdlení, oko bezcitně k nebi upřené, s potem umírání na bledém čele — a ty stojíš zde před postelí jako prokletý v nejhlubším pocitu, že nelze ti pomoci ani veškerým jměním tvým — úzkost svírá ti nitro, že bys obětoval vše na krůpěj posily oro tvora dohasínajícího, kdybys mohl jen jiskru myslí jemu dodat!

Vzpomínka na podobný výstup, jemuž jsem byl přítomen, dotkla se mne celou silou při těchto slovích. Vzal jsem šátek na oči a odešel jsem ze společnosti, jen Lottin hlas na mne volající: půjdeme! mne probudil. A jak mne plísnila na cestě, protože jsem tak vřelého podílu na všem bral, že bych umřel z toho ! Abych se šetřil! — O anděle! k vůli tobě musím žít!

Dne 6. července.

Je stále u své umírající přítelkyně, a jest vždy táž, vždy přítomná, spanilá; kam pohlédne, tam hojí bolesti a činí lidi šťastnými. Byla včera večer s Márinkou a malou Málkou na procházce; já o tom věděl, vyhledal jsem ji a šli jsme pospolu. Asi po půl druhé hodině vrátili jsme se z města k studni, jež mi jest tak draha, nyní tisíckrát dražší. Lotta posadila se na zídku, stáli jsme před ní. Ohlédl jsem se kolem, ach! a čas, kdy srdce mé tak samo bylo, oživil zase ve mně. Milá studni, pravil jsem, od té doby nespočinul jsem u tvého chladu, sotva že jsem se, jda kolem tebe, na tebe podíval. — Pozřel jsem dolů i vidím, že Amálka se sklenicí vody jde nahoru. — Podíval jsem se na Lottu a cítil vše, co v ní mám. V tom přišla Amálka se sklenicí. Márinka jí ji chtěla vzíti: ne! volalo děcko s nejsladším výrazem, ne, Lotto, ty musíš býti první!

Byl jsem nadšen pravdivostí, dobrotou, s jakou to pravila, takže nemoha ničím pocity své vyjádřiti vyzdvihl jsem děcko do výše a políbil je tak živě, že počalo ihned křičeti a plakati. — Nedobře jste učinil, pravila Lotta. —

34 Utrpení mladého Werthera

To mne zarazilo. — Pojd', Amálko, pokračovala vzavši děvčátko za ruku a vedouc je dolů po schodech, tu se umcj z čerstvého pramene, honem, honem, to pak neškodí. — Když jsem tu stál a viděl, s jakou pílí děcko mokré své ručky o tvářinky třelo, s jakou důvěrou, že zázračným pramenem veškerá nečistota zmizí a že tím hanba zničena, že dostane ošklivý vous; když Lotta pravila: už dost a dítě přec napořád pilně dále se mylo jakoby »víc« větší účinek mělo než málo — pravím ti, Viléme, nebyl jsem s větší úctou křtu přítomen — a když Lotta nahoru vyšla, rád bych byl před ní na kolena upadl jako před prorokem, jenž viny národa smyl. Večer jsem to vše v srdci rozradostněn vyprávěl muži, o němž jsem se domýšlel, že má smysl pro podobné věci; to jsem se však potázal ! Pravil, že Lotta dobře neučinila; není prý dobře balamutit děti; podobné věci dávají podnět k nesčíslným mýlkám a pověrám, před nimiž třeba děti varovati. — Tu jsem si vzpomněl, že muž ten dal před osmi dny křtíti; proto jsem si ho nevšiml a zůstal jsem v srdci svém svému přesvědčení věren, že máme s dětmi jednati tak, jak jedná Bůh s námi, jenž nás nejšťastnějšími činí, nechá-li nás pěkně brodit se v klamu.

Jaké jsem dítě! Jak tak práhnu po jediném pohledu! Jaké jsem dítě !—Šli jsme do Wahlheimu. Děvčata a paní jely napřed a na našich procházkách zdálo se mi, že pozoruji v Lottiných černých očích — jsem blázen, odpusť! Kdybys je byl viděl, tyto oči! — Budu krátkým: (nebo oči se mi spaním zavírají) — děvčata vstoupila do vozů, a okolo kočáru stáli mladý V . . . , Selstadt, Andran a já. Mluvili

jsme a žvanili s těmi hochy, kteří jsou ovšem dosti lehčí a vzdušní. — Hledal jsem Lottiny oči; ach, bloudily od jednoho k druhému ! Ale ke mně, ke mně, ke mně ! kterýž jsem tu stál úplně sám, nezbloudily v resignaci! — Srdce mé ji tisíckrát zdravilo! A ona mne neviděla! Kočár jel okolo a v oku mém stála slza. Pohlížel jsem za ním a viděl jsem Lottinu hlavu z vozu a ona ohlédla se, ach! za mnou? — Příteli, v této nejistotě tonu; to jest má útěcha: snad se ohlédla za mnou! Snad! — Dobrou noc! Jaké jsem dítě!

Dne 10. července.

Jak nemotorný jsem, když se ve společnosti o ní mluví, měl bys viděti! A což když se mne konečně někdo optá, jak se mi líbí? — Líbí! Tc slovo nenávidím jako smrt. Co jest to za člověka, jemuž se Lotta líbí, jemuž neproniká veškeré smysly, veškeré pocity! Líbí! Ondy se mne kdosi ptal, jak se mi Ossian líbí.

Dne 11. července.

Paní M . . . vede se velmi zle; modlím se za její život, poněvadž trpím s Lottou. Vidím ji zřídka u své přítelkyně, a dnes mi vyprávěla podivný případ. — Starý M . . . je lakomá, plesnivá houba, kterýž svou paní za svůj život dosti natýral a obmezoval, a přece si paní ta vždy dovedla pomoci. Před málo dny, když jí lékař veškerou naději na živobytí odňal, povolala svého muže — Lotta byla v pokoji — a takto jej oslovila: Musím se ti z jisté věci vyznati, kteráž by mohla po smrti mé způsobiti mnoho

36 Utrpení mladého Werthera

zmatku a mrzutosti. Vedla jsem dosud hospodářství co možná nejpořádněji a nejspořivěji: avšak odpustíš mi, že jsem tě těch třicet let podváděla. Určil's na počátku našeho manželství málo na zapravení kuchyně a domácích výdajů. Když se naše domácnost rozmnožila, závod náš rostl, nemohla jsem tě přesvědčiti a pohnouti, abys týdenní můj plat dle poměru zvýšil; zkrátka víš, že právě tenkrát, když domácnost naše byla největší, požadoval, abych vystačila v témdni se sedmi zlatými. — Peníze jsem ovšem bez reptání vzala a další potřeby vybírala jsem týdně z kassy, poněvadž nemohl nikdo se domnívati, že paní by chtěla okrádati pokladnici.

Nevyházela jsem marně ničeho a byla bych bez tohoto vyznání směle mohla odejít na věčnost, kdyby následnice u vedení hospodářství nevěděla si pomoci a ty na svém stál, že první žena s tím vyšla.

Mluvil jsem s Lottou o báječné zaslepenosti lidských smyslů, takže by člověk se mohl domnívati, že za tím něco vězí, když někdo se sedmi zlatými vyjde, jsou-li potřeby dvakrát tak veliké. Avšak znal jsem sám lidi, kteří by byli věčný olejový džbán prorokův bez udivení do svých domů přijali.

Dne 13. července.

Nikoli, reklamu se! Čtu v její černých očích pravý soucit se mnou a mým osudem. Ano cítím, a v tom mohu srdci svému důvěřovati, že — ó smím, mohu vysloviti nebe v těchto slovích ? — že mne miluje!

Miluje mne! — A já — jak sobě samému stávám se drahým, jak — tobě to přec mohu říci, nebo máš smysl pro něco podobného — jak sebe sama zbožňuji, od té doby, co mne miluje !

Zdaž to smělost či pocit pravého poměru? — Neznám člověka, před nímž bych se něčeho v Lottinu srdci obával: a přece — mluví-li o svém snoubenci, mluví-li o něm tak vřele, tak láskyplně — tu jest mi jako člověku, jenž všech důstojenství a hodností byl zbaven a jemuž odňali meč.

Ach, jak to probíhá všemi mými žilami, dotkne-li se prst můj prstu jejího, setkají-li se nohy naše pod stolem! Trhnu sebou zpět jako před ohněm, a tajemná jakási síla táhne mne opět ku předu — a závrať pojímá mé smysly. — Ola její nevinnost, její nelíčená duše necítí, jak mne tyto nepatrné důvěrnosti mučí. A když dokonce v hovoru ruku svou položí na mou a v zajímavé rozprávce usedne ke mně blíže tak, že nebeský dech její rtů dotýká se rtů mých — Myslím, že utonu bouří postižen. A, Viléme! Jestli se někdy opovážím, toto nebe, tuto důvěru —! Ty mi porozumíš. Ne, srdce mé není tak zkažené! Slabé! Slabé ovšem! — A není to zkáza?

Jest mi svatou. Každá žádost umlká v její přítomnosti. Nevím nikdy, jak mi jest, jsem-li u ní; jest mi, jakoby duše ve mně s veškerými žilami se zvrátila. — Hraje na pianě melodii andělsky, tak prostě, tak oduševněle! Jest její zamilovaná píseň a ta mne sprostňuje veškeré muky, tísně a klamu, dotkne-li se první noty.

Každé slovo o staré kouzelné moci hudby jest mi

38 Utrpení mladého Werthera

pochopitelně. Jak dojmá mne prostý ten zpěv! A jak dovede zanotit jej v čas, často ve chvíli, kdy bych si rád projel kulkou hlavu! Bludy a tmy duše mé jsou rozehnány, a já dýchám opět volněji.

Viléme, co jest našemu srdci svět bez lásky! Co jest kouzelná svítlna beze světla!

A sotva že do ní dáš lampičku, vyskytnou se nejpestřejší obrazy na bílé tvé zdi! A kdyby to nic nebylo, než přecházející bludičky, jest to přece našim štěstím, stojíme-li jako svěží hoši před tím a podivujeme se zázračným úkazům. Dnes nemohl jsem k Lottě, nebylo lze vyhnouti se jisté společnosti. Co bylo činiti? Poslal jsem k ní svého sluhu, jen abych měl okolo sebe člověka, který jí byl na blízku S jakou trpělivostí jsem jej očekával, s jakou radostí jsem uvítal jej! Rád bych jej byl vzal za hlavu a líbal, kdybych se byl nestyděl.

Vypravuje se o bononském kameni, že na slunci jsa páprsky jeho přitahuje a chvíli za noci svítí. Tak mi bylo s mým sluhou. Pocit, že její oči na jeho obličej, na jeho tvářích, na jeho knoflících, na límci spočinuly, činil mi vše tak svatým, tak drahým! Nebyl bych v okamžiku tom hoča toho dal za tisíc tolarů. Bylo mi tak volno v jeho přítomnosti. — Ucnovej Bůh, abysi se tomu smál. Viléme, jsou to bludičky, — je-li nám blaze?

Dne 19. července.

Uvidím ji! volám rána, když vstanu a slunci

rozveselen krásnému hledím vstříc ; uvidím ji! A na celý den nemám pak jiného přání! Vše, vše se ztrácí v té naději.

Dne 20. července.

S vaší ideou, abych šel totiž s vyslancem do ***, nemohu se nikterak shodnouti. Nemiluji příliš subordinace a víme všichni, že onen muž je mimo to protiva. Matka má by ráda viděla, abych byl ve službě: to mi bylo k smíchu. Zdaž nejsem teď tolikéž činným? a není-liž jedno, zda počítám hrách či boby? Všecko ve světě je přec jen darebáctví, a člověk, který pro jiné, aniž ukojil svoji vášeň nebo vlastní potřeby, za peníze nebo čest anebo za něco vůbec se dře, jest vždycky blázen.

Dne 24. července.

Že ti tolik na tom záleží, abych kreslení nezanedbával, raději bych všeho nechal, nežli ti řekl, že teď málo pracuji. Ještě nikdy nebyl jsem šťastnějším, nikdy nebyly mé pocity s přírodou až na drobný kamének, až na nepatrnou travičku plnější a vroucnější; a přec — nevím, jak bych se vyjádřil — jest síla má představovací tak slabá, vše tone a potápí se tak před duší mou, že tomu nedovedu položití mezí ani hranic; ale myslím si, že, kdybych měl hlínu nebo vosk, že bych to dovedl. A já taky vezmu hlínu, bude-li to déle trvat, a budu z ní pracovati a kdyby to byly koláče.

Lottinu podobiznu třikrát jsem začal a třikrát se mi nezdařila, což mne tím více mrzí, an jsem byl před

40 Utrpení mladého Werthera

nějakým časem v té příčině velmi šťastným. Konečně jsem nakreslil hlavní rysy a na těch mám dosti.

Dne 25. července.

Ano, milá Lotto, všechno, všechno obstarám; poroučejte jenom víc a velmi často. Za něco vás prosím: žádný písek na cedulky, jež mi píšete! Dnes jsem ji rychle přitiskl ke rtům a zuby mi cvakaly.

Dne 26. července.

Již jsem si tolikrát předsevzal, že ji nechci tak často vídati. Ano, kdo by to jen dovedl! Každého dne jsem otrokem pokušení a příslibuji si svatě: zítra k ní nepůjdeš; a když pak přijde ráno, nalézám opět nevyhnutelnou příčinu a nežli vše uvážím, jsem u ní. Bud' že večer řekla: Snad přijdete zítra? Kdo by nepřišel? Anebo mi dá zakázku na starost a pokládám za slušné, abych jí sám přinesl odpověď; anebo jest den tak velice krásný, jdu do Wahlheimu a když jsem zde, mám přec už jen půl hodinky k ní! Jsem-li na blízku té atmosféry — oj, už jsem tam. Má babička vyprávěla pohádku o magnetovém vrchu: lodi, jež přišly mu na blízko, byly pojednou všeho železa zbaveny, hřebíky letěly k vrchu a ubozí plavci spotápěli se pod rozsypanými prkny.

Albert přišel a já půjdu; a kdyby byl nejlepším, nejšlechetnějším člověkem, před nímž bych se chtěl a mohl postavit každé chvíle, bylo by to nesnesitelné viděti jej před sebou v majetku tolika dokonalostí! — Majetek!

— Dosti, Viléme, snoubenec je zde! Hodný, milý muž, jež musí míti každý rád. Šťastnou náhodou nebyl jsem přítomen, když ho přivítala. To by mi bylo srdce rozpoltilo. Jest též tak poctivý, že nepolíbil Lottu v mé přítomnosti ani jednou. Bůh mu to oplat! Pro úctu, jakou má k tomu děvčeti, musím jej milovati. Má mne rád a domýšlím se, že to víc přičiněním Lottiným, než jeho vlastních pocitů; v tomto oboru jsou ženy jemny a mají pravdu: dovedou-li dva ctitele v dobré míře udržeti, jest to vždy jich prospěch, ač to jde zřídka.

Ostatně nemohu Albertovi své úcty odříci. Tichý jeho zevnějšek odráží se od nepokoje mé povahy velmi živě, a nedovedu se přetvařovati. Má mnoho citu a ví, čím jest, m Lotta. Zdá se, že má málo špatného rozmaru a to víš, že to hřích, jehož více nenávidím u člověka, nežli všechny ostatní. Má mne za nadaného člověka; a přichylnost má k Lottě, vřelá moje radost, jakouž pociťuji ze všech její činův, rozmnožuje jeho triumf, a miluje ji tím více. Zdaž ji časem malou žárlivostí netrápí, o tom nevím; já na jeho místě bych aspoň zcela jistě neuchránil se před tímto d'áblem.

Ať už se mají věci jakkoliv, radost má býti u Lotty zmizela. Mám to nazvati pošetilostí či zaslepeností? — K čemu třeba názvu? Věc mluví za sebe! — Věděl jsem vše, co nyní vím, než přišel Albert; věděl jsem, že nemám na ni nárokův, nečinil jsem si také žádných — totiž pokud možno, aby člověk při tolika líbezności nežádal — a teď

42 Utrpení mladého Werthera

otvírám oči, poněvadž kdosi nyní skutečně přišel a dívku mi odňal.

Kousám se do rtů a vysmívám se své bídě — a smál jsem se dvakrát tolik, ba třikrát těm, kdož mohli pověděti, abych resignoval, že již jinak být nemůže — zbav mne, Bože, těchto hastrošů! — Běhám po lesích a když přijdu k Lottě a Albert u ní sedí v zahrádce pod loubím, a já nemohu s místa, tu jsem rozpustilý jako blázen, a mluvím hlouposti, nesmysl na nesmysl. — Pro boha vás prosím, pravila mi dnes Lotta, jen žádný podobný výstup jako včera večer! Jste strašlivým, jste-li veselým! — Mezi náma řečeno, vyčkám vždy času, když je zaměstnán; to jsem hned venku a jest mi tak volno, naleznu-li ji samotnu.

Dne 8. srpna.

Prosím tě, Viléme, nemyslil jsem nikterak na tebe nazývaje lidi nesnesitelnými, kteří od nás požadují, abychom se odevzdali do nezbytného osudu. Nemyslil jsem věru na to, že bys mohl býti podobného mínění. A vlastně máš pravdu Jen něco, můj drahý! Ve světě těžko říci: Buď, anebo! Pocity a činění jsou odstínův tak rozmanitých — jako odstíny mezi nosem jestřábím a křivým. Nebudeš se tedy na mne hněvati, nechám-li plně tvůj důkaz a přece mezi »buď« a »nebo« se proderu.

Pravíš: buď máš naději na Lottu, anebo jí nemáš. Dobře. V prvním případě vyzkoumej ji, získej vyplnění svých přání: v případě druhém se vzmuž a sprostí se

bídných pocitů, jež užírají veškeré tvé síly. — Příteli, to se pěkně řekne — a rychle řekne.

A mohl bys žádati od nešťastníka, jehož život ploužící se nemocí znenáhla, ale jistě hyne, aby dykou trápení svému pojednou konec učinil? A neubírá-liž mu zlo, jež užírá síly jeho, zároveň myslí, odvahy, aby se ho sprostil?

Mohl bys mi ovšem podobným porovnáním odpovědět: Kdo by si raději nedal utrhnouti rámě, než by stálým odkládáním život svůj obětoval? — Nevím! — A nechrne těch přirovnání. — Dosti — ano, Viléme, mám někdy chvíle takové zmužilé, sprošťující odvahy a tu — jen kdybych věděl kam, šel bych.

Večer.

Denník můj, na nějž po nějaký čas zapomínám, vzal jsem opět dnes do rukou a žasnu, jak jsem tak vědomě do všeho, krok za krokem, se dostal! Jak jsem stav svůj vždy jasněji viděl a přec jednal jako dítě; jak ještě teď tak jasně vidím, a není ještě potuchy o polepšení.

Dne 10. srpna.

Mohl bych žítí přešťastně, přeblaženě, kdybych nebyl bláznem. Tak příznivých poměrů nelze tak snadno nalézt, aby oblažily duši lidskou, v jakých žijí nyní já. Ach, jisto jest, že srdce naše jediné naším štěstím. —

Býti členem rodiny tak hodné; starým býti milovánu jako syn; dětmi jako otec; a Lottou! — k tomu poctivý Albert, jenž žádným rozmarem neruší mého blaha, jenž

44 Utrpení mladého Werthera

mi vřelé přátelství věnuje, jemuž jsem mimo Lottu nejmilejším na světě! — Viléme, je radost, poslouchati nás, jdeme li procházkou a rozprávíme-li o Lottě; nebylo ve světě nic směšnějšího nad tento poměr, a přec mi často v té vzpomínce vyřinou se slzy s oka.

Když mi o bohabožné její matce vypráví: jak na smrtelné posteli celý dům a děti Lottě odevzdala a jemu opět Lottu zaslíbila; jak od té doby Lotta všecka se změnila; jak se z ní v starosti o domácnost pravá matka stala; jak žádný okamžik jejího času bez činné lásky, bez práce neuplynul — a přec jí veselost, lehká mysl nikdy neopustily —. Jdu tak podle něho, trhám na cestě květiny, váži je starostlivě do kytice a — háži pak do řeky pohlížeje za nimi, jak odplývají. — Nevím, zdaž jsem ti již psal, že Albert zde zůstane jakožto dvorský úředník se slušnými příjmy; jest oblíben u dvora. Co do pořádku a pilnosti málo podobných jsem viděl.

Dne 12. srpna.

Věřu Albert jest nejlepší člověk pod sluncem. Zažil jsem s ním včera zvláštní výstup. Přišel jsem k němu, abych se s ním rozloučil; nebo napadlo mi vyjeti si do hor, odkudž ti také píši; a když tak po jizbě sem tam chodím, utkví mi zrak na jeho pistolích. Zapůjč mi ty pistole, pravil jsem, na cestu. Pro mne a za mne, odpověděl, chceš-li si uložit práci a nabít je; u mne visí jen pro forma. Vzal jsem jednu z nich, a on pokračoval: Co mne neopatrnost má tak napálila, nechci s takovými věcmi nic mítí. — Byl

jsem zvědav toho případu. — Zdržoval jsem se, vypravoval, čtvrt léta na venkově u jednoho ze svých přátel, měl jsem nenabitě dvě trojky a spal jsem pokojně. Jednou za deštivého počasí, když tak nečinně sedím, nevím, jak se stalo, napadne mi: mohli bychom býti přepadeni, měli bychom potřebí trojek, a mohli bychom — vždyť víš, jak to je. — Dal jsem je sluhovi, aby je vycídlil a nabil; ten žertuje s děvčaty, chce je polekati a bůh ví jak, ručnice spustí, ač nabiják ještě v ní vězí, a nabiják vyletí od mušky po pravé ruce děvčeti a rozbije jí palec. To bylo povyku! Musil jsem zaplatiti léčení a od té doby nechávám zbraň nenabitu. Milý příteli, co jest pozornost? Nebezpečí nelze se naučiti! — Ovšem. — Vždyť víš, že toho člověka mám velmi rád až na jeho »ovšem«, nebo nerozumí se samo sebou, že každé pravidlo všeobecné má své výjimky? Ale takový jest člověk! Soudí-li, že pověděl něco přenáhleného, všeobecného, polopravdivého, nepřestává výpověď svou omezovati, přizpůsobovati, přidávati a odnímati, až konečné z celé věci nezbude nic. A při této příležitosti dal se do širokého povídání; já konečně ani neposlouchal, upadl jsem v dumání a s nápadným výrazem přitiskl jsem si ústí pistole přes pravé oko k čelu. Fi, pravil Albert, odvraceje pistoli, co to? — Není nabita, odpověděl jsem. — Ať si, co s tím? doložil netrpělivě. Nechápu, jak může člověk býti tak pošetilým a zastřeliti se; pouhá myšlenka se mi hnusí. Ó že vy lidé, zvolal jsem, o věcech rozprávějící hned křičíte: to jest pošetilé, to jest moudré, to jest dobré, to jest špatné! Co to vše znamená? Vyzkoumali

46 Utrpení mladého Werthera

jste tím vnitřní poměry činu? Znáte určitě příčinu, proč se stal, proč se státi musil? To kdybyste mohli, nebyli byste tak ukvapeni ve svých úsudcích.

Přiznáš mi, pravil Albert, že jistá konání jsou špatnými, ať se stávají z příčiny jakékoliv.

Pokrčil jsem rameny a přisvědčil jsem mu. Avšak, můj milý, pokračoval jsem, jsou i zde jisté výjimky. Jest pravda, že je zlodějství neřestí: avšak člověk, jenž vyšel na lup, aby zachoval sebe a rodinu od hrozící smrti hladem, zdaž zasluhuje politování či trestu? Kdo první pozdvihl by kamene proti muži, jenž v spravedlivém hněvu nevěrnou ženu svou a ničemného svůdce skolil? Kdo proti děvčeti, jež v neodolatelných radostech lásky se zapomíná? Samy zákony naše, ledové tyto pedanty, lze pohnouti a odvésti s dráhy.

To jest něco jiného, tdušil Albert, poněvadž člověk, jež vážně unášejí, veškerých smyslů pozbývá, a považuje se za opilce, za šilence.

Ó rozumných vás lidí! zvolal jsem usmívaje se. Vášně! Opilství! Šílenost! Zde stojíte tak tiše, tak beze vší účasti, mravní vy lidé! Přezdíváte opilcům, nenávidíte šilenců, jdete kolem jako onen kněz a děkujete bohu jako onen farisej, že vás neučinil takovými, jako jednoho z nich. Byl jsem víckrát než jednou opilý, vášně mé nikdy nebyly daleky šílenosti, a obého nelituji: nebo naučil jsem se chápati, proč lidé všecy zvláštní muže, kteří dokázali cos velikého, co zdálo se býti nemožným, ode dávna vyhlašovali za opilce a šilence.

Ale i v obecném životě jest nesnesitelné, že lidé každému činu na polo volnému, šlechetnému, neočekávanému činu volají vstříc : ten člověk jest opilý, šílený! Styďte se, vy střízlivci! Styďte se, vy mudrci!

To jsou zas jednou tvé vrtochy, pravil Albert. Přemršťuješ vše a máš aspoň v tomto – nepravdu, že samovraždu, o níž teď vlastně mluvíme, k velikým činům přirovnáváš, a přece ji nelze za nic jiného považovati leč za slabost. Jeť snáze umřítí nežli snášeti trpělivě život strastiplný. Chtěl jsem přestati, nebo žádný důvod nemrzí mne více, jako když vytasí se někdo s nepatrným, obecným výrokem, když já mluvím z celého srdce. Opanoval jsem se však, poněvadž jsem to již tak často slyšel a ještě častěji na to se zlobil, a odvětil jsem poněkud živě : Nazýváš to slabostí! Prosim Tě, nedej se klamati zdáním. Národ, jenž pod nesnesitelným jhem tyрана úpí, můžeš-li jej nazvati slabým, když konečně se vzchopí a svoje řetězy rozláme? Člověk, jenž v bázni, že dům jeho shoří, veškeré síly napíná a s leh kostí břemena odnáší, jimiž by za jiných okolností sotva pohnul; člověk, jenž rozvášněn se šesti se popere a je přemůže — zdaž bys jej nazval slabým ? A můj milý, je-li namáhání silou, proč by mělo přepínání býti protivou? — Albert pohlednuv na mne řekl: Neměj mi za zlé, příklady, jež tuto uvádíš, zdá se, že se sem ani nehodí. Možná, odpověděl jsem; vyčetli mně již mnozí, že přirovnávací můj způsob je často pouhým žvaněním. Zkusme tedy, nelze-li si jiným způsobem představit, jak jest asi člověku, jenž se odhodlal jinak příjemné břímě

48 Utrpení mladého Werthera

života se sebe shoditi. Nebo jenom tenkrát, cítíme-li spolu, smíme o věci mluvíti.

Lidská příroda, pokračoval jsem, má své meze; ona snese radost, žal, bolesti až do míry a hyne, když byly meze překročeny. Zde se tedy nejedná o to, je-li kdo sláb či silen, nýbrž o to, zdaž vytrpí míru svého žalu — ať již to žal mravný či tělesný: i pokládám výrok, že člověk jest zbabělcem, jenž si na život sáhá, právě za tak podivný, jako onen, že jest zbabělcem, kdo zlou zimnicí zemřel.

Paradoxní, velmi paradoxní ! zvolal Albert. — Ne tak tuze, jak se ti zdá, odušil jsem. Přiznáváš mi, nazýváme to nemocí na smrt, čímž příroda tak jest porušena, že buď její síly tím se zničují, anebo tak bez výsledku jsou, že si nedovedou více pomoci, že nejsou více s to, aby šťastnou revolucí a převratem vešly v pravidelný oběh života. Nyní, můj milý, užíjme toho vzhledem k duši. Viz člověka obmezeného, jak dojmy naň působí, jak idey v jeho mysli půdy nabývají, až jej konečně rostoucí vášně všeho klidu zbaví a zničí. Marně odpouští člověk tichý, rozumný stavu nešťastného, darmo mu domlouvá! Právě tak jako zdravý, jenž u postele nemocného stojí, a jemu ze svých sil ani nejmenší nemůže poskytnouti.

Albertovi se zdálo, že mluvím všeobecně. Připomenul jsem mu děvče, jež nalezeno bylo před nedávnem mrtvé ve vodě, a opakoval jsem mu věc. — Dobré, mladé děvče, jež vyrostlo v úzkém kruhu domácího zaměstnání, týdenní určité práce, jež neznalo jiných radostí, leč snad v neděli projiti se v šatech znenáhla zjednaných s ostatními

služebnými po městě, snad v každý velký svátek jednou si zatančiti a prohovořiti se vši ovšem živostí nejsrdečnější účasti sem tam některou hodinku o příčině vády, pomluvy se sousedkou — ohnivá její povaha pocítí konečně vniternější potřeby, jež lichotivé mužů řeči zvyšují; bývalé její radosti zdají se jí znenáhla býti méně milými, až konečně nalezne člověka, k němuž ji neodolatelný pocit vábí, s nímž veškeré naděje spojuje, zapomínajíc světa kolem sebe nic nevidí, nic neslyší, nic necítí, než jeho jediného, po něm jediném prahne. Prázdnými zábavami nestálé marnivosti nezkažena, touží jenom po cíli: chce se státi jeho, chce u věčném spojení dosáhnouti toho štěstí, jež jí schází, chce užiti veškerých radostí, po nichž prahla. Opětně sliby, jež jí jistotu všech nadějí spečetují smělá políbení, jež její žádosti rozmnožují, obepínají celou její duši; tone v temném vědomí, v předběžném pocitu všech slastí, jest nejvýš zvědava, rozevívá svou náruč, aby objala veškerá přání svá — a milenec ji opustí. — Zkamenělá, beze smyslů stojí nad propastí; všude kolem ní je tma, není vyhlídky, není útěchy, není tušení! Neboť opustil ji ten, v němž pociťovala své bytí. Nevidí širého světa, jenž před ní leží, nevidí celou řadu těch, kdož by jí nahraditi mohli ztrátu její, cítí se býti osamocenou, opuštěnou od celého světa — a slepa, do tísně vechnána neskonalou bídou srdce svého, vrhá se do propasti, aby udusila smrtí ji obklopující všecka svá muka.

Hleď, Alberte, to je tak historie nejednoho člověka! A rci, není-liž to choroba? Příroda nenalézá východu z

50 Utrpení mladého Werthera

labyrintu zmatených a protivných sil, a člověk musí zemřítí.

Běda tomu, kdo by se na to díval a řekl: Pošetilá! Kdyby byla vyčkala času, zoufalství bylo by se uložilo, byl by se našel někdo jiný, který by jí dal útěchy. — To je právě tak, jakoby někdo řekl: Ten blázen zemřel horečkou! Kdyby byl vyčkal, až se síly jeho seberou, šťávy jeho osvěží, nával jeho krve uloží, všechno by bylo dobře, a žil by do této chvíle.

Albert, jemuž toto přirovnání nebylo dosti jasné, namítal ještě leccos a mezi jiným: že jsem mluvil jenom o prostém děvčeti; jak by však bylo možno člověka rozumného, který není tak obmezený, který má rozhled po světě, omluviti, to že nechápe. — Milý příteli, zvolal jsem, člověk je člověkem, a na té trošce rozumu, kterou snad má, málo záleží nebo nic, zuří-li vášně a konce lidství člověka ženou. Spíše — O tom jindy, řekl jsem, chápaje se klobouku. Ó! srdce mi překypovalo, — rozešli jsme se, aniž jsme si porozuměli. Jakož vůbec na tomto světě člověk člověku nepadno porozumí.

Dne 15. srpna.

Je svatá pravda, že nic nečiní člověka ve světě nutným než láska. Cítím, že by mne Lotta nerada ztratila, a děti si myslí, že to ani nemůže jinak být, nežli že zítra ráno zase přijdu. Dnes vyšel jsem, abych naladil Lottin klavír; nedostal jsem se však k tomu; nebo děti nedaly mi pokoje, abych jim vypravoval pohádku, a Lotta sama řekla, abych

jim byl po vůli. Nakrájel jsem jim chleba, jež teď ode mne skoro tak rády přijímají jako od Lotty, a vypravoval jsem jim roztomilou pohádku o té princezně, která měla ruce za služky. Lecčemu se při tom naučím, ujišťuji Tě, a žasnu, jaký dojem to na ně činí. Poněvadž si někdy musím něco vymyslet, nač po druhé zapomenu, upozorňují mne hned, že to bylo předešle jinak, takže se teď cvičím, abych recitoval vše beze změny, zpěvavým spádem jednotlivých slabik, jako na šňůrce. Poznal jsem z toho, že spisovatel druhým, změněným vydáním své knihy, a kdyby byla poeticky silnější než původní, rozhodně jí uškodití musí. Prvním dojmům jsme nejpřístupnější, a člověk už je takový, že přijímá i věci nejdobrodružnější; a ty utkví v něm hned pevně, i běda tomu, kdo by je chtěl vyškrabati nebo vyhladiti z jeho mysli.

Dne 18. srpna.

Což pak to musí býti, aby to, co činí člověka blaženým, bylo zároveň pramenem jeho bídy?

Plný, vřelý cit srdce mého pro živou přírodu, jenž mne tolikerou slastí naplňoval, který mi svět kolem proměnil v ráj, stal se nyní nesnesitelným trapičem, který mne všude pronásleduje. Když jsem jindy se skály se díval do žírného údolí přes řeku až tam k oněm pahorkům, když jsem viděl, jak všechno kolem mne pučí, pramení, když jsem viděl ony hory od pat až k vrcholům pokryté vysokým, hustým stromovím, ona údolí ostíněná v rozmanitých jejich záhybech nejlíbeznějšími lesy, jak tichá řeka

mezi šumivým rákosím plynula a milé ty vlny zrcadlila, jež jemný vánek s nebe sem zakolébal, když pak slyšel jsem kol sebe ptáky, jak ožívují les, jak milliony muších rojů v posledním rudém svitu slunečním vesele se proháněly, jak poslední zákmit slunce bzučícího brouka z trávy vyburcoval, když víření a šumění kolem mne upozorňovalo mne podívati se na zemi a na mech, který tvrdé skále svou potravu vynutil, a na křovinu, jež po suchém, písčitém pahorku roste, když se mi otevřel vnitřní, žhavý, svatý život přírody: jak jsem to všecko pojal ve své horoucí srdce, jak jsem se cítil v přetékaající té náplni býti bohem, a jak skvostné ty postavy nekonečného všehomíra pohybovaly se vše oživující v duši mé. Nebetyčné hory obkličovaly mne, propasti rozvíraly se přede mnou a bystřiny vrhaly se do nich, řeky valily se pode mnou a les a pohoří zaznívaly; i viděl jsem je působiti a tvořiti do sebe v hlubinách země, všechny ty nevyzpytné síly, viděl jsem hemžiti se mezi nebem a zemí rody nejrozmanitějších tvorů, všecko, všecko zalidněno tisícerymi postavami; a viděl jsem lidi, jak se ve svých domcích bezpečí a zahrnují a jak po svém názoru vládou širým světem. Ubohý blázne, jenž si všeho toho tak málo vážíš, poněvadž jsi sám tak nepatrný. — Od neschůdných horstev přes poušť, již nedotkla se lidská noha, až na konec neznámého okeánu vane duch věčného tvůrce a těší se z každého prášku, který jej slyší a žije. — Ach, tenkrát, jak často jsem zatoužil na perutech jestřábových, jenž nade mnou vzlétl, po březích nesmírného moře, abych z šumivého

poháru nekonečna napil se oné chvějící se slasti životní a abych jenom na okamžik pocítil v sevřené síle své hrudi krupěj blaženosti oné bytosti, jež všecko to v sobě a sebou vytvořuje.

Bratře, jenom při vzpomínce na ony hodiny jest mi blaze. Ba i snaha nevyslovitelné ony pocity znova vyvolati, je znova vysloviti povznáší duši mou nad sebe samu a pak pociťuji tesknotu stavu svého, ve kterém nyní jsem, dvojnásob.

Před duši mou rozhrnula se jakoby opona, a jeviště nekonečného života mění se přede mnou v propast věčně otevřeného hrobu. Můžeš o něčem říci: to jest! když všecko zachází, když všecko rychlostí větru prchá, ač celá síla všeho toho trvá, ach! a do proudu uvrženo, potopeno a o skály roztříštěno bývá? Tu není okamžiku, který by nepotíral tebe a ty, kdož kolem tebe, není okamžiku, ve kterém jsi ničitelem, musíš býti; nejnevinnější procházka ničí tisíce ubohých červíků, jediný krok boří příbytky mravencův namáhavě zbudované a zadupává malý svět v hanebný hrob. Ha! mne nedojímá veliká, neobyčejná ta bída světa, tyto vlny, jež trhají vaše vesnice, tato země-třesení, jež vaše města pohlcují; mně podvracuje srdce zničující ta síla, jež skryta jest ve všemmíru přírody, která nic nestvořila, co by neničilo souseda, neničilo sebe. A tím v úzkosti se kolotám, nebe a země a jich tvořivé síly jsou kol mne; nevidím nic leč věčně pohlcující, věčně přežvykující nestvůru.

Dne 21. srpna.

Darmo ráme své po ní rozctírám, ráno, když se z těžkých snu proberu; darmo ji hledám v noci u své postele, an mne šťastný, nevinný sen klame, jakobych seděl na louce vedle ní a držel její ruku a pokryl ji tisícerými polibky. Ach, tu, když pak ještě na polo ve snách po ní sahám, blažen — vyřine se proud slz ze stísněného srdce mého, i pláči bez útěchy tmavé budoucnosti hledě vsříc.

Dne 22. srpna.

Je to neštěstí, Viléme! Činné síly mé zmalátněly k nepokojné lenivosti, nemohu býti bez zaměstnání a nemohu taky nic pracovati. Nemám obrazotvornosti, nemám citu pro přírodu a knihy se mi hnusí. Jestliže sobě samým scházíme, schází nám vše. Přisahám ti: někdy si přeji býti dělníkem, jen abych měl ráno se probudiv naději v budoucí den. Často závidím Albertovi, že může se tak po uši zahrabati do akt, a tu si myslím, že by mi bylo dobře, kdybych byl na jeho místě! Už několikrát mi napadlo: chtěl jsem ti psáti i ministroví, chtěl jsem se ucházeti o místo u vyslanectva, o němž píšeš, že bych je jistě obdržel. Věřím tomu sám. Ministr mně již dávno přeje a vyslovil se, abych se některému oboru věnoval; a já také sem tam hodinku tomu věnuji. Ale když si opět připomenu bajku o koni, který nespokojen se svou svobodou dal se osedlati — tu nevím, co činiti! — A, není snad, příteli, touha má po změně vnitřní nepříjemnou netrpělivostí, jež mne bude následovati všude?

Dne 28. srpna.

Jest pravda, že, kdyby bylo lze vyléčiti nemoc mou, tito lidé by to učinili. Dnes jsou mé narozeniny; a prvním ránem obdržel jsem zásilku od Alberta. Zpozoroval jsem ihned otevřev ji pentli bledě růžovou, kterou měla Lotta na sobě, když jsem ji prvně uviděl, a za niž jsem ji od té doby několikrát žádal. Mimo to obdržel jsem dvě knížky ve dvanácterce, malé Wetsteinovo vydání Homera, jehož jsem si tak často přával, abych nemusil se na procházce vláčeti s Ernestovým. Vidíš, jak vyplňují má přání, jak vyhledávají veškeré nepatrné služby přátelství, jež tisíckrát jsou dražší, než oslňující dary, jimiž nás snižuje marnivost dárce. Líbám tu pentli tisíckrát a každým dechem ssaji vzpomínku oněch blažeností, jimiž mne naplnilo těch několik šťastných, nenahraditelných dnů. Viléme, jest tomu tak, a já nereptám; květy života jsou jen zjevy! Kolik jich vykvete a odkvete, aniž zůstávají po sobě stopy! Jak málo jich vydá plod, a jak málo těch plodův uzraje! A přece jest jich ještě dosti; a přece — Ó můj bratře! — lze nám nevšímati si zralých plodův, pohrdati jimi, dopustiti, aby nepožité uhnily? Buď zdrav! Jest rozkošné léto; sedím často na ovocných stromech v Lottině zahradě s kleštěmi, dlouhou tyčí a trhám hrušky s koruny. Ona stojí dole a chytá je, když je dolů pouštím.

Dne 30. srpna.

Nešťastníče! Nejsi-liž bláhov? Neklameš-li sebe sama?

Kam s tou šílenou, nekonečnou vášní? Neznám jiné modlitby víc, než k ní; obrazotvornosti mé nejeví se jiná postava než její, a vše kolem ve světě nevidím jinak, než ve styku s ní. A to jsou mé šťastné hodiny, až se pak musím od ní odloučiti. Ach, Viléme! k čemu mne tak často srdce táhne! Když tak dvě, tři hodiny u ní sedím, když duše má utkvěla na její postavě, na jejím chování, na nebeském výrazu jejích slov, když znenáhla veškerí smyslové moji se napínají a tma prostírá se kolem očí mých, když sotva slyším a cosi u hrdla mne chytá jako vražedník, když pak srdce mé v divokém tlukotu úzkostlivé mysli volnost poskytujíc jich zmatek jen množí — Viléme, nevím často, jsem-li na živu! A když někdy smutek opanuji, a Lotta mi bídnu tu útěchu dovolí, že smím na její ruce žal svůj a tíseň vyplakati — pak musím pryč, ven! a bloudím daleko široko v polích; srázný vrch slézti jest pak jedinou radostí mou, propracovati se neschůdným lesem, houštinami, jež mne zraňují, trny, jež mne probodají! Pak jest mi poněkud volněji! Poněkud! A když zůstanu někdy unavením a žízni na cestě ležeti, mnohdy za temné noci, když vysoký, plný měsíc nade mnou stojí, když usednu v osamělém lese na křivý strom, abych zjednal poraněným nohám úlevy, a když pak unavujícím klidem tím v pološeru usnu — o Viléme! opuštěná cela, žíněný oděv a trnový pás byly by osvěžením, po němž prahne duše má. S Bohem! Nevidím této bídy jiného konce leč hrob.

Dne 3. září.

Musím odtud! Děkuji ti, Viléme, žes ustanovil kolísavé rozhodnutí mé. Již čtrnáct dní obírám se myšlenkou opustiti ji. Musím odtud. Jest opět ve městě u jisté přítelkyně. A Albert — a — musím odtud!

Dne 10. září.

To byla noc! Viléme! Teď vytrpím vše. Neuvidím jí víc! Ó, že nemohu doletěti na tvou šíji, abych ti vypověděl tisícerym nádšením, tisícerymi slzami, můj drahý, pocity, jež bouří v srdci mém! Zde sedím a prahnu po vzduchu, chci býti pokojným, očekávám ráno a východem slunce stojí koně připraveni.

Ach, ona spí klidně a nepomýšlí, že mne neuvidí víc. Odtrhl jsem se od ní a byl jsem tak silen, že jsem v rozprávce dvě hodiny trvajících nezjevil svého úmyslu. Ach o Bože, jaká to rozmluva!

Albert mi přislíbil, že bude hned po večeři s Lottou v zahradě. Stál jsem na terase pod vysokými kaštany, a pohlížel jsem za sluncem, jež mi nyní zapadalo naposledy nad milým údolem, nad příjemnou řekou. Zde stál jsem tak často s ní, pohlížeje na vznešené to divadlo, a teď — Procházel jsem se sem tam alejemi, jež mi byly tak milými; tajemný sympathický dech poutal mne tak často, dříve než jsem Lottu poznal, a jak jsme se radovali, když jsme si při počátku své známosti oznámili vespolnou přichylnost svou k tomuto místečku. Jest to věru jedno z nejromantičtějších míst, jež vyplodilo umění.

Předně jest mezi kaštany rozsáhlá vyhlídka — ach,

pamatuji se, že jsem ti, tuším, již mnoho o ní vyprávěl, jak vysoké buky člověka obkličují a jak alej pak vždy temnější a temnější se stává, až konečně vše v malé prostranství se zužuje, jež obstupují veškeré hrůzy samoty. Cítím ještě teď, jak mi bylo volno, když jsem tam poprvé v pravé poledne vkročil; tušil jsem z daleka, jaké to bude jednou jeviště blaha i žalu.

Stápěl jsem se as půl hodiny ve sladkobolných myšlenkách rozloučení, shledání, an jsem je po terase jdoucí uslyšel. Běžel jsem jim vstříc a chvěje se uchopil jsem její ruku, abych ji políbil. Právě jsme vystoupili nahoru, když měsíc za křovinatým pahorem vyšel; mluvili jsme o všeličems a z nenadání došli jsme k tajemnému místu. Lotta vkročila a posadila se, Albert vedle ní, já tolikéž; ale nepokoj můj nedal mi dlouho seděti; vstal jsem, postavil jsem se před ni, popocházel sem tam, posadil se zas: byl to stav děsný. Upozornila nás na pěkný dojem; měsíčný jas, kterýž osvěcoval na konci buků celou terasu před námi: rozkošný to pohled, který byl tím nápadnější, čím hlubší nás obklopovalo šero. Stišili jsme se, a ona počala po chvíli: Nikdy se neprocházím v měsíčné záři, nikdy, abych se nesečkala s myšlénkou na své zemřelé, aby neovanul mne pocit smrti, budoucnosti. Budeme! pravila hlasem nejvznešenějšího pocitu dále; ale, Werthere, zdaž se opět shledáme? opět poznáme? Co tušíte? co říkáte?

Lotto, pravil jsem, podáváje jí ruku se slzami v očích, shledáme se! tam i zde se shledáme! — Nemohl jsem

mluviti dál. — Viléme, musila se mne právě na to ptát, když jsem přemítal v srdci o hrozném tom rozloučení!

A zdaž ti milí nebožtíci o nás vědí, pokračovala, zdaž cítí, vede-li se nám dobře, že s vřelou láskou jich vzpomínáme? Ó, postava matky mé vznáší se stále přede mnou, sedím-li za tichého večera mezi jejími dětmi, mezi svými dětmi, a ony kol mne jsou shromážděny, jak bývaly kol ní. Když pak s toužebnou slzou k nebi pohlížím přejíc sobě, aby mohla pohlédnouti na okamžik dolů, jak dostála jsem svému slovu, jež jsem jí dala v hodince smrti: býti matkou dětí jejích — s jakým to pocitem volám: Odpusť mi, nejdražší, nejsem-li jim tím, čím's byla jim ty. Ach, činím přece, seč jsou mé síly; šatím je, živím je, ach, a což více než vše, starám se o ně a miluji je. Kéž bys mohla patřiti na svornost naši, milá světice! zajisté že bys oslavila nejvřelejšími díky Boha, k němuž jsi se posledními trpkými slzami modlila za požehnání dítek svých. —

To mluvila! — Viléme, komu lze opakovati, co mluvila! Jak by mohlo chladné, mrtvé písmeno vyjádřiti nebeský ducha květ! Albert vpadl jí jemně do řeči: Dojímá vás to tuze, milá Lotto! vím, že duše vaše visí na těchto ideách, ale prosím vás — O Alberte, pravila, vím, že nezapomeneš večerů, kdy jsme pospolu seděli u kulatého stolku, když otec odjel, a když jsme děti k spaní uložili. Měl jsi častěji dobrou knihu a tak zřídka došlo ku čtení. — Nebylo-li obcování se zlatou touto duší víc než vše? Ta krásná, jemná, veselá a stále činná žena! Bůh zná slzy mé, s nimiž jsem se často vrhala ve své posteli před něho: aby

mne učinil podobnou jí. Lotto, zvolal jsem vrhna se před ni a uchopiv s tisícerymi slzami její ruku, Lotto! požehnání Boží spočívá nad tebou a duch matky tvé! — Kdybyste ji byl znal, pravila, tisknouc mi ruku, byla toho hodna, abyste ji byl poznal! Myslil jsem, že zahynu. Nikdy nikdo nevyslovil větší, hrdější slovo o mně — I pokračovala: A tato žena musila zemřít v květu svého věku, a nejmladšímu synáčkovi nebylo ještě ani šest měsíců! Nemoc její netrvala dlouho: byla klidná, oddaná; jenom děti jí bylo líto, nejvíc nejmladšího. Když dokonávala, pravila ke mně: přiveď mi je sem! Přivedla jsem je, a robátka, jež o ničem nevěděla, a nejstarší, jež neměla rozumu, stála okolo postele; a ona pozdvihla ruce a nad nimi se modlila a líbala jedno po druhém a posýlala je pryč, ke mně, řkouc: Buď jim matkou! Podala jsem jí na to ruku. Mnoho příslibuješ, dcero má, doložila, srdce i oko mateřské. Pozorovala jsem často na vděčných slzách tvých, že cítíš, co to znamená. Zachovej je pro své bratry a sestry, zachovej věrnost pro svého otce a poslušnost ženskou. Podej mu útěchy. Ptala se po něm; vyšel, aby ukryl nesnesitelný zármutek, jež cítil; muž ten byl všecek zničen. Alberte, ty's byl v pokoji. Uslyšela, že někdo jde, ptala se po tobě a žádala si tě, a když pohlédla na tebe a na mne, tím tichým, útěchy plným pohledem, abychom byli šťastnými, spolu šťastnými. — Albert jí padl okolo krku a líbaje ji zvolal: Jsme šťastnými, budeme jimi! Klidný Albert nevěděl, co činí, a já nevěděla o sobě.

Werthere, pokračovala, a tato žena musila zemřít!

Můj Bože, když si někdy pomyslím, jak člověk to, co mu nejmilejším na světě, musí nechat odnésti a nikoho není, kdo by tak vřele cítil, jako děti, které ještě dlouho plakaly, že ti černí muži odnesli maminku.

Povstali a já se probudil a otrásl se; seděl jsem drže její ruku. Půjdem, pravila, jest čas. Chtěla odtáhnouti ruku a já ji pevněji přitisknul. Uvidíme se opět, zvolal jsem, nalezneme se, ve všech podobách se shledáme. Jdu, pokračoval jsem, jdu bez nucení a přec, kdybych měl říci: na věky, nesnesl bych toho. S Bohem, Lotto, s Bohem, Alberte ! Shledáme se. — Zejtra, myslím, pravila žertovně. — Já rozuměl tomu zejtra! Ach, nevěděla, když ruku svou vyrvala z mé — Vyšli z aleje, já stál pohlížeje za nimi, v záři měsíční, upadl jsem k zemi a vyplakal se; vyskočil jsem a běžel na terasu a zahlédl jsem ještě ve stínu vysokých lip bílé její šaty u dveří zahradních, rozestřel jsem náruč — a vše zmizelo.

Dne 20. října 1771.

Včera jsme sem přijeli. Vyslanec jest churav a zdrží se tedy několik dní Jen kdyby nebyl tak mrzut, bylo by vše dobře. Pozoruji, pozoruji, že mi osud uložil přísné zkoušky. Jsem však dobré mysli! Lehká mysl snese vše. Lehká mysl? To mne rozesmálo, jak to slovo dostalo se mi do péra. Jen poněkud lehčí krev učinila by mne nejšťastnějším člověkem pod sluncem. Jak! teď, kdy jiní s troškem své síly a nadání roztahují se přede mnou s pohodlnou samolibostí, mám zoufati nad svou silou, nad

62 Utrpení mladého Werthera

svým nadáním? Milý Bože, jenž jsi mne vším tím obdařil, proč nepodržels polovici a nedal mi důvěry v sebe a spokojenosti!

Jen strpení, strpení! však bude lépe; pravím ti, můj milý, máš pravdu. Od té doby, co meškám každý den mezi lidem a vidím, co činí a jak to činí, jsem spokojenější. Zajisté, proto že již jsme takoví, že vše k sobě a sebe ke všemu přirovnáváme, spočívá štěstí i žal v předmětech, s nimiž se stýkáme, a tu nic není nebezpečnějšího než samota. Obrazotvornost naše, přirozeností nucena, aby se pozdvihla, povznesla, živena fantastickými obrazy poesie, tvoří si řadu bytostí, z nichž jsme my nejnižší, vše zdá se nám býti krásnějším než my, každý člověk dokonalejším. A to vše jde cestou zcela přirozenou. Tak často cítíme, že nám leccos schází, a právě to, čeho se nám nedostává, zdá se nám často, že má jiný, jemuž i pak vše ostatní přidáváme, co máme my, a dodáváme mu ještě jakéhosi ideálního nádechu. A takž jest šťastný člověk dokonale hotov, vytvořen námi samými. Naproti tomu, jestliže se vši svou slabostí a namáháním jen pevně pracujeme, nabýváme velmi často zkušenosti, že nejistotou svou a váhavostí dále docházíme než mnozí plachtami i vesly — a — jeť to přec pravý pocit vlastní bytosti, běží-li člověk zároveň s ostatními anebo dokonce před nimi.

Dne 26. listopadu 1771.

Vpravuji se do poměrů, jak náleží. Čím dál, tím volněji je mi zde. Nejlepší jest, že je stále dosti práce; a

pak, tolikero lidí, tolikeré postavy — to vše předvádí mi pestré divadlo. Poznal jsem hraběte C . . ., muže to, jež den ode dne více ctím; jeť dobrá, bystrá hlava, a není proto chladným, že mnoho přehlédne; v jeho obcování jest hodně smyslu pro přátelství a lásku. Rád mne viděl, když jsem jistou záležitost vyřizoval; znamenal hned, že lze se mnou promluvit jak nikoli s každým. Nemohu si přímé jeho ke mně chování dosti vynachváliti. Není pravdivější, vřelejší radosti ve světě nad tu, nalézti vznešenou duši, jež se nám svěřila.

Dne 24. prosince.

Vyslanec činí mi mnoho mrzutosti, předvídal jsem to. Jest pošetilý puntičkář, jakého jsem dosud neviděl; krokem a zdlouhavý jako stará bába, člověk, jenž nikdy není s sebou spokojen a jemuž se nikdo nedovede zachovati. Pracuji rád rychle a jak co udělám, tak to udělám; a on je s to, aby mi vrátil koncept a řekl: je to dobré, ale prohlédněte to; člověk nalezne vždy lepší slovo, náležitější spojku. Tu bych z kůže vyletěl. Žádné »a«, žádná spojka nesmí chyběti a mnohých obrátů, jež mi časem napadnou, jest velikým nepřitelem. Když člověk nesehraje jeho periody dle starých varhan, nerozumí tomu pranic. To je trápení, žiti s takovým člověkem.

Důvěra hraběte C . . . jest jediná okolnost, jež mne udržuje. Tu kdys mi vyprávěl zcela upřímně, jak nespokojen jest s lenivostí a přílišnou povážlivostí vyslancovou. Lidé sami obtěžují sebe i jiné; avšak, pravil,

člověk musí resignovati jako cestovatel, jemuž jest jíti přes vrch; ovšem, kdyby tu vrchu nebylo, byla by cesta daleko pohodlnější a kratší; ale vrch je zde a člověk musí přes něj!

Můj starý ovšem pozoruje, že mi hrabě dává přednost před ním, a to jej mrzí; i chápe se každé příležitosti za mé přítomnosti pomlouvati hraběte: jáť ovšem odporuji, a tu bývá ještě hůř. Včera mne dokonce dopálil, nebo narážel zároveň na mne: vykonávati záležitosti světové jest prý velmi způsobilý, pracuje prý snadno a dobře píše; nedostává se mu však důkladné učenosti jako všem belletristům. Při tom pohlédl na mne, jakoby chtěl říci: roz- umčls? Avšak na mne to neúčinkovalo; povrнал jsem člověkem, jenž takto myslí, takto se chová. Odporoval jsem i bojoval jsem dosti prudce. Pravil jsem, že hrabě jest muž, jemuž slušno vzdáti úctu jak pro jeho povahu tak pro vědomosti. Neznal jsem, pravil jsem, nikoho, jemuž by se bylo poštětilo ducha svého rozšířiti, rozložiti jej na nesčíslné předměty a udržeti přece činnost tuto pro život obecný. To byly jeho mozku španělské vesnice, i vzdálil jsem se, abych se další hádkou více nerozzlobil.

A tím jste vinni všichni vy, kdož jste mne do tohoto jha vemluvili a kdož jste mi předzpěvovali tak pěkné věci o aktivitě. Aktivita! Nečiní-li ten, kdo sází brambory a jezdí do města, aby prodal obilí, více než já, chci se ještě deset let dřít na galejích, k nimž jsem nyní přikován.

A lesklá ta bída, dlouhá chvíle mezi tím ošklivým lidem, jenž na sebe zde pohlíží.

Žádost po důstojenstvích mezi nimi, jak by sebe o

krůček předhonili; nejbídnější, nejhanebnější vášně a nepokryté. Máme tu ku příkladu ženu, která každému o svém šlechtictví a své zemi vypravuje, takže si každý cizinec pomyslí: to je blážínek, že si na té trošce šlechtictví a na pověsti své země zakládá. — Ale to je ještě horší: právě táž žena je dcera ouředního písaře ze sousedstva. — Vidíš, nemohu pochopiti lidské pokolení, že má tak málo smyslu, že se tak přímo znemravňuje.

Ostatně pozoruji ode dne ke dni víc, můj milý, jak bláhoví lidé jsou, váží-li jiné dle sebe. A poněvadž sám s sebou tolik co činiti mám, a poněvadž toto srdce jest tak bouřlivé — ah, nechávám rád jíti ostatní cestou, kdyby jen i oni nechali mne.

Co mne nejvíce pálí, jsou nešťastné poměry občanské. Víím ovšem jako každý jiný, jak důležitý jest rozdíl stavů, jak mnohé prospěchy stav můj mně samému poskytuje : jenom by mi neměl býti překážkou tam, kde bych mohl míti ještě trochu radosti, jakýs odlesk štěstí na této zemi. Poznal jsem tu kdys na procházce slečnu B., milé to děvče, jež ve škrobené společnosti zachovalo dosti přirozenosti. Hovor nás sblížil, a odcházeje žádal jsem ji za dovolení, abych ji směl navštívit. Přivolila tomu tak prostomyslně, že jsem se sotva dočkal okamžiku, kdy k ní půjdu. Není zdejší a bydlí u své tety v domě. Fysiognomie staré nelíbila se mi. Byl jsem k ní velmi pozoren, rozprávka má směřovala nejvíce k ní a asi za půl hodiny dozvěděl jsem se, co mi pak slečna sama sdělila: že milá ta tetinka ve svém stáří má nedostatek všeho jmění, ducha, jiné že podpory

nemá leč řadu předků, jiné záštity leč svůj stav, jež zbožňuje, a jiné zábavy leč dívati se shora na měšťanské hlavy. Za mládí svého byla prý velmi hezká, a život svůj prý si odhoupala sama: napřed utrápila rozmary svými nejednoho ubohého mladíka a v pozdějších letech podřídila se poslušnosti starého důstojníka, jenž s ní prožil věk kovový a umřel. Nyní ve věku železném jest osamocena, a nikdo by se jí nevšiml, kdyby neměla tak roztomilé neteře.

Jací jsou to lidé jichž celá duše lpí na obřadě, jichž toužení a snaha po dlouhá léta k tomu cíli jde, jak by se dostali u stolu o místo blíž nahoru! A ne proto, že by neměli nic jiného na práci: nikoliv, ale práce jich se množí, poněvadž pro malé mrzutosti nemohou vykonávati věci důležitých. Minulého téhodne byla sanice a celý ten žert se pokazil.

Pošetilci, kdož nechápou, že se vlastně o místo nejedná, a že ten, kdo jest na místě prvním, tak zřídka je taky prvním! Jak mnohý král je služebníkem svého ministra, jak mnohý ministr služebníkem svého tajemníka! Kdo jest tedy prvním? Ten, trvám, kdo dovede přehlédnouti ostatní aneb tolik moci a lsti vyvinouti, aby jich síly a vášně ku provedení svých zámyslů využil.

20 ledna.

Musím Vám psáti, milá Lotto, zde ve světnici nepatrné selské krčmy, do níž jsem se před bouřkou utekl. Co žiju v smutném tom hnízdě D . . ., mezi těmito cizími,

mému srdci naprosto cizími lidmi, neměl jsem jediného okamžiku, v němž by mne bylo vybídlo k tomu, abych vám psal; a teď v této chalupě, v této samotě, v této uzavřenosti, an snívá a kroupy dorážejí na okénko, zde byla jste Vy mou první myšlénkou. Když jsem vešel, objevila se mi Vaše postava, vzpomínka na Vás, ó Lotto! tak svatá! tak vřelá! Dobrý Bože! první to zas šťastná chvíle!

Kdybyste mne viděla, má drahá, v boji rozervanosti! jak vyprahlí jsou moji smyslové; není jediného okamžiku, aby bylo srdce plno, není jedině hodiny blaha! nic! nic! Stojím jakoby před kukátkem a vidím panáky a ko niky před sebou se pohybující a táži se sebe často, není-li to optický klam. Hraji taky, vlastně pohrává se mnou, často uchopím dřevěnou ruku sousedovu a zachvěji se. Večer mám v úmyslu, že budu ráno pozorovati východ slunce, a nedostanu se z postele ; za dne doufám, že budu večer pozorovati svit měsíce, a zůstanu pěkně doma. Nevím ani vlastně, proč vstávám, proč jdu spat. Schází mi pohnutka, jež by mou bytost k životu pudila; zmizela, unikla vnada, jež mne v hluboké noci bdícího zachovávala, jež mne ze sna ráno budila.

Jediné ženské stvoření našel jsem zde, jistou slečnu z B . . . ; podobá se Vám, milá Lotto, možno-li komu, aby se Vám podobal. Aj, řeknete asi, ten člověk začíná s titěrnými poklonami. Není to tak naprosto bez pravdy. Od nějakého času jsem velmi zdvořilý, poněvadž vlastně ani jiným býti nemohu, mám dosti vtipu a paní říkají mi: nikdo nedovede tak pěkně chváliti jako já (a lháti, dodáte;

bez toho to nejde, rozumíte ?) Chtěl jsem vyprávěti o slečně B . . . Jest velmi duchaplná, vyzírá to z modrých jejích očí. Stav její jest jí na na obtíž, neuspokojujeť žádného přání, jež chová v srdci. Touží zbaviti se tohoto hluku, a prosíme spolu nejednu hodinu ve venkovských scénách čistého blaženství, ach! a o Vás! Jak často se Vám musí kořiti, nemusí, činí to dobrovolně, slychá tak ráda o Vás, miluje Vás. —

Ó kéž bych seděl u Vašich nohou v milém, přítulném pokojíku, a malí naši miláčkové by kolem nás se batolili; a kdyby Vám příliš křičeli, jak rád bych je hrůznou pohádkou kolem sebe utišil.

Slunce zapadá velebně za sněžnou krajinu, bouře se přehnala a já — se musím opět uzavřítí do své klece — s bohem! Jest Albert u Vás? A jak? — Bůh mi odpusť tuto otázku!

Dne 8. února.

Máme již po osm dní velmi mizerné počasí a mně velmi vhod. Nebo, co jsem zde, nevyšel ještě ani jediný pěkný den, aby mi jej byl někdo nepokazil. Hodně-li prší a sněží a mrzne a mží, ha! pomyslím si, nemůže být doma hůře než venku anebo naopak, a je dobře. Vychází-li ráno slunce slibujíc pěkný den, nemohu se zdržeti, abych nezvolal: toť mají lidé zas nebeský dar, o nějž se vzájemně mohou připravili! Není věci, o kterou by se nepřipravovali! O zdraví, o dobré jméno, o radost — o zotavení! A obyčejně z hlouposti, nejapnosti a

obmezenosti, a když je člověk poslouchá, z nejlepší vůle. Mnohdy bych je na kolenou prosil, aby tak zuřivě nervali svou hrud'.

Dne 17. února.

Bojím se, že vzájemný poměr mezi vyslancem a mnou nebude a nemůže tak dlouho trvati. Ten člověk je naprosto nesnesitelný. Způsob, jak pracuje a povinnosti své vůbec koná, jest směšný, že mi nelze jinak, než mu odporovati a věc svou dle svého náhledu vypracovati, což mu ovšem nikdy není vhod. Proto mne ondy u dvora žaloval a ministr mně sice mírně domluvil, ale byla to přece jen domluva, i chtěl jsem zadati za své propuštění, an jsem obdržel od něho soukromý list, list, před nímž jsem poklekl, a vznešenou, šlechetnou, moudrou jeho mysl zbožňoval. Jak kárá přílišnou moji citlivost, jak ctí sice přepjaté mé myšlénky o působení, o vlivu na jiné, o proniknutí v zaměstnání jakožto mladistvou, dobrou vůli, jak nechce je vyhladiti, nýbrž jen zmírniti a k tomu navésti hodlá, aby mohly působiti s prospěchem a vydatně. Také byl jsem na osm dní posilněn a sám s sebou ve shodě. Klid duše a radost se sebou samým jest rozkoší. Milý příteli, jen kdyby nebyl klenot ten tak křehký, jako jest krásný a drahocenný.

Dne 20. února.

Bůh vás žehnej, moji milí, popřejž vám všech těch dobrých chvil, jichž mi nepopřívá!

70 Utrpení mladého Werthera

Děkuji ti, Alberte, že's mne oklamal! Čekal jsem zprávu, kdy bude svatební váš den, a umínil jsem si, že v něm Lottinu podobiznu sejmu slavně se stěny a uložím mezi ostatní papíry. Nyní jste svoji a její obraz je dosud zde! Tak ať zůstane! Víím, že jsem taky u vás, že jsem neporušen v Lottině srdci, že mám, ano mám druhé místo v něm, a já chci a musím je podržeti. Ó, zbláznil bych se, kdyby mohla zapomenouti — Alberte, v té myšlénce jest celé peklo. Bud' zdrav, Alberte! Bud' zdráva, anděle mého nebe! Bud' zdráva, Lotto!

Dne 15. března.

Měl jsem mrzutost, která mne odtud vyžene. Skřípám zuby! Dáble! Nelze jí napravit a přece jste vinni tím všickni vy, kdož jste mne hnali a nutili a mučili, abych přijal místo jež nebylo po mé mysli. Teď to mám! teď to máte! A abys pak neřekl, že přepjaté myšlenky mé všechno pokazí; tuť máš, milý pane, povídačku, krátkou a úplnou, jak by ji napsal kronikář.

Hrabě z C . . . mne miluje, baví mne, to jest známo, to jsem ti už stokrát řekl. Byl jsem včera u něho při hostině ; včera byl totiž den, kdy schází se u něho večer vznešená společnost pánů a paní, na něž člověk ani si nevzpomene; a taky mi nikdy nenapadlo, že bychom my podřízení lidé mezi ně nepatřili Dobrá. Povečeřeli jsme a šli pak do velikého sálu projít se ; mluvil jsem s hrabětem, s plukovníkem B . . . který se k nám přidružil, a zatím sešla se ostatní společnost. Nemyslil jsem, Bůh ví, na nic. Tu vstoupí ,

přemilostivá paní ze S . . . se svým panem chotěm a pěkně vyseděnou husičkou dcerou, s plochýma prsoma a nízkou šněrovačkou; ti otvírají en passant své vysoce rozené oči a nosy, a že mi tato nace je od srdce protivná, chtěl jsem právě odejít, i čekal jsem jen, až hrabě s těmi lidmi bude hotov, ana v tom vešla moje slečna B . . . Poněvadž srdce mé se rozhřeje, kdykoliv ji vidím, zůstal jsem a postavil se za její sedadlo; i pozoroval jsem teprve po nějaké chvíli, že rozpráví se mnou méně srdečně než jindy, jaksi rozpačitě. Bylo mi to s podivením. Je jako všechny ostatní! pomyslí jsem si, byl jsem rozmrzelý a chtěl jsem odejít; a přece jsem zůstal chtěje ji omluviti, nevěře, že by mohla býti takovou, doufaje, že ke mně opět přátelsky promluví, a tak dále. Zatím doplnila se společnost. Baron F . . . v úplně garderobě z korunovace Františka Prvního, dvorní rada R . . ., zde in qualitate pana z R . . . s hluchou ženou atd., dále, abych nezapomněl, pana J .. jenž spravuje díry starofrancké garderoby své novomódními kusy; všickni se shlukli, a já rozprávěl s některými svými známými, kteří si počínali velmi lakonicky Myslíl jsem si — a dával pozor jen na svou B . . . Nepozoroval jsem, že ženské na konci sálu si šeptaly, kterýžto šepot mezi muži koloval, že paní ze S . . . s hrabětem mluví (to vše mi později slečna B . . . sdělila), až konečně hrabě ke mně přijde a mne k oknu táhne Znáte, pravil, podivné naše poměry; společnost mrzí, jak pozoruji, vaše přítomnost. Nechtěl jsem nikterak — Vaše Excellence, vpadl jsem mu do řeči, prosím tisíckrát za odpuštění; měl jsem dříve na to pomyslit a vím, že mi odpustíte tuto

nedůslednost; chtěl jsem se již zprva poroučeti, zlý genij mne zdržel, dodal jsem s úsměvem, kloně se. Hrabě tisknul mou ruku s pocitem, jenž mi vyjevil vše. Vykradl jsem se pomalu ze společnosti i posadiv se do vozu odjel jsem do M . . ., abych uviděl z pahrbku zapadající slunce a četl svého Homera a to onen překrásný zpěv, kde Ulysses vyčastován byl výtečným pasákem sviní A bylo vše dobře. Večer vrátil jsem se do hostince; bylo ještě několik lidí v krčmě; ti všickni v koutě pokrývku se stolu sňavše hráli v kostky. Tu vejde poctivý A . . ., položí klobouk a pohlížeje na mne přiblíží se a tiše propoví: Měls mrzutost? Já? pravil jsem. — Hrabě tě vyhostil ze společnosti. — Vezmi je čert, odvětil jsem; mně bylo samému milo, že jsem se dostal na zdravý vzduch. Dobře, pravil, že béřeš věc na lehké vážky! Jenom mne mrzí, že se to všude roztrousilo. Teď mne to teprve mrzelo. O všech, kteří přišli k večeři a na mne pohlédli, domníval jsem se, že proto na mne pohlížejí! To ovšem na mne působilo zle.

A pak dnes, když každý, koho vidím, mne lituje, slyším-li, jak moji nepřátelé plesají, mluvíce : tu ať se někdo podívá, kam docházejí zpupní lidé, kteří si na trošce svého rozumu zakládají a myslí, že se proto mohou nad jiné vynášeti, a tak dále — tu bych si vrazil nůž do srdce; nebo, ať kdo mluví o samostatnosti, co mluví, toho chtěl bych viděti, jenž by trpěl, aby bídáci o něm mluvili, naskytuje-li se jim vhodná příležitost; je-li jich žvastot lichý, snadno je lze pochopiti.

Dne 16. března.

Všecko mne pálí. Dnes potkal jsem slečnu B . . . v sadech, i nemohl jsem se zdržeti, abych s ní nepromluvil; když jsme se poněkud od společnosti vzdálili, sdělil jsem jí, jak nemile dotklo se mne onehdejší její chování. Ó, Werthere, pravila vroucně, mohl jste si zmatenost mou vykládati takto, vy, jenž znáte srdce mé? Co jsem vytrpěla pro vás, od okamžiku, co jsem vstoupila do sálu! Předvídala jsem vše, stokrát viselo mi na jazyku, že vám to řeknu. Věděla jsem, že S . . . a T . . . se svými muži raději odejdou, než by zůstaly ve vaší společnosti; věděla jsem, že se nechce hrabě rozejiti s vámi — a teď ten pokřik! — Jak, slečno? odušil jsem a ukryl své pohnutí; neb vše, co mi předevcírem Adelin řekl, jako horká voda valilo se do všech žil v tomto okamžení. — Co mne to včera stálo! pravilo sladké to stvoření se slzami v očích. — Necítil jsem se víc a byl bych se jí vrhnul k nohám. Vyslovte se, zvolal jsem. Slzy jí kanuly po tváři. Byl jsem bez sebe. Utírala je, aniž chtěla jich ukryti. Má teta, znáte ji, počala, byla přítomna a viděla vše, a jak ráda viděla! Werthere, vytrpěla jsem včera v noci a dnes ráno musila jsem vyslechnout kázání, že s vámi obcuji, musila jsem slyšeti o vašem ponížení a mohla jsem, směla jsem se vás zastati jen zpola.

Každé slovo, jež pronesla, projelo mi srdce jako meč. Necítila, jaké by mi byla prokázala milosrdenství, kdyby byla vše zamlčela; a dále ještě přidala, co se mluví a jací lidé se z toho veselí. Jak se teď lidé radují z trestu za přepych můj a nevážnost k jiným, kterou mi již dlouho předstírají

74 Utrpení mladého Werthera

To vše, Viléme, slyšeti od ní, tím hlasem pravdivého soucitu. — Byl jsem zničen a zuřím ještě teď. Chtěl bych, aby se někdo opovážil učiniti mi podobnou výčitku, abych mu mohl mečem tělo projeti; kdybych uviděl krev, bylo by mi lépe. Ach, stokrát jsem chopil se meče, abych tomuto stísněnému srdci ulevil. Vypráví se o ušlechtilém plemeni koní, kteří strašně jsoucne uhnáni a vyplašeni z pudu vlastního sami žilou si pouštějí, aby si opatřili dechu. Tak jest mi často; rád bych si otevřel žílu, jež by mi připravila věčnou svobodu.

Dne 24. března.

Zadal jsem při dvoře za propuštěnou a doufám, že toho dosáhnu ; odpustíte mi, že jsem si nevymohl spíš dovolení vašeho. Musím každým způsobem pryč odtud a námitky, abyste mne přinutili setrvati, znám všechny, a proto — Oznam to mé matce s obalem; nemohu si sám pomoci, a nechť tedy si dá lí- biti, nemohu-li pomoci také jí. Ovšem jí to bude boleti. Pěkná vyhlídka, státi se přímo tajným radou a vyslancem jest ta tam, a zatím musím do koutka. Vyložte si věc, jak se Vám líbí, a uvažte všechny možné okolnosti, za jakých jsem zůstatí mohl a směl; dosti, já jdu; a abyste věděli, kam jdu, věztež toto: je zde kníže **, jenž obcuje rád se mnou; žádal mne, dozvěděl se o tom, že chci odejiti, bych se s ním odebral na jeho statky a strávil jaro u něho. Dává mi úplnou volnost, slíbil mi tak, a poněvadž si až na jedinou věc rozumíme, odvážím se toho a půjdu.

Zprávy.

Dne 19. dubna.

Děkuji za oba tvé listy. Neodpovídal jsem čekaje, až budu míti v rukou propuštěnou ode dvora; obával jsem se, že matka má obrátí se k ministrovi, aby úmysl můj zamezila. Ale již se stalo, propuštěná je zde. Nechci ani psáti, jak nerád mi ji ministr dal a co mi píše; upadli byste v nový pokřik. Dědičný princ mi poslal na rozloučenou pět a dvacet dukátů, jedním slovem, to mne pohnulo k slzám; nepotřebuji tedy od matky peněz, o něž jsem ondyno psal.

Dne 5. máje.

Zejtra odjíždím, — a poněvadž rodiště mé leží pouze šest mil od cesty, rád bych je uviděl, a upomenul se starých těch dnův šťastně prosněných. Vjedu touže branou, již matka má vyjela se mnou, když po smrti otcově opustila milé to příjemné místo, aby se uzavřela do nesnesitelného města.

S bohem, Viléme; o své cestě Ti budu ještě psáti.

Dne 9. máje.

Vykonal jsem cestu svou do domova se vši pobožností poutníka a mnohý neočekávaný pocit mne jal. U veliké lípy, jež stojí čtvrt hodinky před městem u silnice do S . . ., dal jsem zastaviti a vystoupiv kázal jsem vozkovi, aby jel dále; chtělť jsem pocítiti každou upomínku zcela nově, živě, podle srdce svého. Tu stál jsem pod lipou, jež

kdysi mně chlapci byla cílem i koncem mých procházek. Jakž jinak! Tenkrát jsem v šťastné nevědomosti toužil po neznámém světě, od něhož jsem doufal pro srdce své tolik potavy, tolik požitku, jímž bych naplnil, ukojil tužná prsa svá. Teď vracím se ze širého světa — ó přáteli, s kolika klamnými nadějemi, zničenými úmysly! Zřel jsem před sebou hory, jež byly tak často předmětem mých přání. Celé hodiny sedal jsem zde touže po nich, noře se s vroucí duší v hory, lesy i doliny, jež jevily se v šeru zraku mému tak přívětivě; a když jsem pak v určitý čas vraceti se musil, s jakou to nechutí opouštěl jsem ono místo milé! — Přiblížil jsem se městu; všechny známé domky zahradní pozdravil jsem, ty nové byly mi protivny, tolikéž všechny změny, jež se zde udály. Vešel jsem branou, i cítil jsem, že jsem doma. Můj milý, nechci se pouštět do podrobností; jak čarovný byl tento pocit, tak nemotorné bylo by jeho líčení. Najal jsem byt na náměstí, vedle našeho bývalého domu. Jda kolem pozoroval jsem, že školní světnice, do níž nás poctivá stařena napěchovala, proměněna jest na krám. Vzpomněl jsem si na nepokoj, slzy, temnotu smyslův, úzkost v srdci, již jsem v této díře vytrpěl. — Neučinil jsem kroku, jenž by nebyl znamenitým. Poutník v svaté zemi nenalezl by tolik míst zbožných vzpomínek a duše jeho sotva jest plnější svatého pohnutí. — Ještě něco místo všeho ostatního. Šel jsem dolů k řece až k jednomu dvoru; to bývala jindy má procházka a místa, kde jsme jakožto hoši dělali na vodě misky. Pamatuji se zcela živě, jak jsem často stál a do vody pohlížel, jak podivná tušení vířila

ve mně, jak dobrodružné jsem sobě krajiny představoval, kam řeka plynula, a jak jsem tu tak brzy našel meze své obrazotvornosti; a přece plynula dál, dál, — až jsem se cele v pozírání do neviditelné dálky ztratil. — Vidíš, můj milý, tak obmezení a tak šťastni byli výteční staří! tak dětské byly jejich pocity, jejich poesie!

Mluví-li Ulysses o nezměrném moři a o nekonečné zemi, jak pravdivě, jak lidsky, vroucně, tajuplně! Což mi platno, mohu-li mluvit s každým školákem o tom, že jest kulatá? Člověku třeba málo hrud, aby na nich byl živ, tím méně, aby si na nich odpočinul.

Teď jsem zde na knížecím loveckém zámku. Lze s tím mužem žít, jest pravdivý a jednoduchý. Podivné lidi má kolem sebe, kterých ani nechápu. Nejsou, jak se mi zdá, ani darebáci a přece nemají vzezření poctivých lidí. Někdy se mi zdají býti poctivými, a přece jim nevěřím. Jest mi líto, že mluví často o věcech, jež pouze slyšel anebo četl, a to s téhož stanoviska jako spisovatel anebo řečník.

Taky si váží mého rozumu a nadání víc, než tohoto mého srdce, jež jest přec jedinou mou chloubou, jež jediné jest pramenem všeho, vší síly, všeho blaha i vší bídy. Ach, co já vím, může věděti každý, — své srdce mám samojediný.

Dne 25. máje.

Měl jsem něco na mysli, o čemž jsem vám nechtěl nic říci, až by to bylo hotovo; teď, kdy z toho nic není, je právě tak dobře. Chtěl jsem do boje; to mi vězelo stále

78 Utrpení mladého Werthera

v hlavě. Právě proto jsem šel ku knížeti sem, jenž jest generalem v ***ských službách. Jednou na procházce zjevil jsem mu svůj úmysl; zrazoval mi to a pravil, že je to spíše vášeň nežli nápad, kdybych důvodů jeho oslyšel.

Mluv co mluv, déle zůstatí nemohu. Co zde ? Je mi dlouhá chvíle. Kníže mne zdržuje, jak může, a přece nemohu jinak. Nemáme vlastně nic společného. Je to muž rozumný, ale rozumu docela obyčejného; obcovati s ním nebaví mne víc, jako bych byl přečetl dobrou knihu. Ještě deset dní zůstanu a pak zas půjdu potulkami. Nejlepší, co jsem zde pracoval, jsou mé kresby. Kníže má smysl pro umění a měl by ještě živější, kdyby se neobmezoval oškli-ovou vědeckostí a běžnou terminologií. Mnohdy skřípám zuby, vodím-li jej vřelým zobrazením po přírodě a umění, a on pojednou vpadne-li neobratně do řeči obyčejnou frásí uměleckou, a má za to, že dobře učinil

Dne 16. července.

Ovšem jsem jenom cestovatelem, poutníkem na této zemi! Jste-liž víc ?

Dne 18. července.

Kam chci ? Oznamím ti to ve vši důvěrnosti. Čtrnáct dní zde musím každým způsobem zůstatí a pak jsem si umínil podívati se na ** doly; vlastně na nich nic není, chci jen býti Lottě blíž, to je vše. A já směji se svému vlastnímu srdci — a povolují mu.

Nikoliv, je dobře! vše je dobře! — Já — její muž! O

Bože, jenž jsi mne stvořil, kdybys mi tuto blaženost byl připravil, celý můj život byl by nepřetržitou modlitbou. Nechci reptati a odpouštím si tyto slzy, odpouštím si svá marná přání! — Ona mou ženou! Kdybych byl pojal nejdražšího tvora pod sluncem do své náruči. — Mráz mi jde celým tělem, Viléme, když ji Albert obejmeme okolo pasu. A, smím-liž to říci? Proč ne, Viléme? Byla by bývala šťastnější se mnou nežli s ním! Neníť on muž, jenž dovedl by vyplnit veškerá přání jejího srdce. Jakýsi nedostatek citu, nedostatek — myslí si, co chceš; jeho srdce nebije sympatheticly, když — ó! — když čteme některou knihu, kde srdce mé setká se se srdcem jejím; v tisíci jiných případech, když pocity naše z jednání jiných osob se ozvou. Drahý Viléme! — Miluje ji ovšem z celé duše, a taková láska, čeho by nezasluhovala! — —

Nesnesitelný člověk mne vytrhl. Slzy mé jsou usušeny. Není mi nic. S bohem, můj milý!

Dne 4. srpna.

Nevede se takto mně jedinému. Všickni lidé bývají zklamáni ve svých nadějích, ve svých očekáváních. Navštívil jsem svou známou ženu pod lipou.

Nejstarší hoch mi běžel vstříc, radostný jeho pokřik přivolal matku, jež byla velmi bledá a utrápená.

První její slovo bylo: dobrý pane, ach můj Jeníček mi umřel! Byl to její nejmladší chlapec. Ani jsem nepromluvil. A můj muž, pravila, vrátil se ze Švýcarska bez peněz, a kdyby nebylo dobrých lidí, byl by musil žebrati; dostal na

80 Utrpení mladého Werthera

cestě zimnici. — Nevěděl jsem na to odpovědět a dal jsem hošíkovi něco peněz; prosila mne, abych přijal několik jablek, což jsem učinil, i opustil jsem místo smutné té vzpomínky.

Dne 21. srpna.

Každou chvíli jest mi jinak. Časem zdá se mi, že radostný života pohled na mne se usmívá, ach, jenom na okamžik! — Tonu-li tak v slzách, nemohu ubrániti se myšlénce: Jak kdyby Albert zemřel? Ty bys! ano, ona by — a pak běžím, letím za tímto klamem, až mne uvede v propast, před níž se chvěji. Jdu-li za bránu, kudy jsem ponejprv jel pro Lottu, jak tak bylo vše jiné. Vše, vše zmizelo! Ani potuchy o dřívějším světě, ani hnutí tehdejšího mého citu. Mně jest jako duchu, který se vrátil do vypáleného, zbořeného zámku, ježž jako kříže kdysi vystavěl a všemi dary stkvostnosti vyšperkoval, a ježž umíraje zůstavil pln nadějí milému synu svému.

Často nechápu, jak ji někdo jiný milovati může, milovati smí, an ji já tak samojediný, tak vřele, tak plně miluji, ničeho neznaje, ničeho nevěda, ničeho nemaje než ji!

Dne 4. září.

Ano, tak jest. Jako příroda k jeseni se kloní, tak i ve mně a kolem mne jest podzim. Listy mé žloutnou, a již listí sousedních stromů opadlo. Nepsal jsem ti už jednou o vesnickém hochu, hned jak jsem přijel? Teď jsem se

zas po něm ptal ve Wahlheimu, pravilo se mi, že byl vyhnán ze služby, a nikdo nechtěl o něm slyšet. Včera jsem jej viděl, toulá se z vesnice do vesnice; promluvil jsem naň, a on vyprávěl mně historii, jež mne velmi, velmi dojala, jak snadno pochopíš, až ti ji budu vypravovati. Než, k čemu vše to? Proč neponechávám u sebe a pro sebe, co mne tísní a trápí? Proč zarmucuji ještě tebe? Proč ti vždy poskytuji příležitosti, abys mne litoval a se mnou se vyvadil? Budiž, snad i to jest můj osud! S tichým smutkem, v němž znamenal jsem mysl poněkud plachou, odpovídal mi onen člověk pouze na mé otázky; avšak brzy byl upřímnější, jakoby byl sebe i mne opět poznal, přiznal se ku svým chybám a žaloval mi na svůj osud. Kéž bych ti mohl každé slovo jeho opakovat;! Poznal, ano vyprávěl s jakýmsi požitkem, štěstím vzpomínky, že vášň jeho k domácí paní stále se zmáhala, že konečně nevěděl, co činí, jak mluví, kam by hlavu položil? Že nemohl ani jísti, ani píti, ani spáti; že mu to vězelo v hrdle; co bylo mu poručeno, to že zapomínal; že byl jakoby zlým duchem pronásledován, až jednoho dne, když věděl, že se nalézá v hořejší komoře, šel za ní. Ježto nedbala jeho proseb, že se k ní chtěl mocí vetříti; že neví, jak mu bylo, a že volá Boha za svědka, že úmysly jeho byly vždy poctivé a že ničeho vroucněji si nepřál, než aby pojati ji mohl za ženu, aby s ní žíti mohl po celý život. Poněvadž mluvil už dlouho, počal koktati jako člověk, jenž by rád ještě něco řekl a netroufá si; konečně se mi nesměle přiznal, jak byla k němu poněkud důvěrnější a nakolik se jí směl přiblížiti.

82 Utrpení mladého Werthera

Dvakrát, třikrát se zastavil a protestoval co nejživěji: že to nevypravuje proto, aby ji očernil (jak se vyjádřil), že ji miluje a že si jí váží jako dříve, že takového cos ani z úst mu nevyšlo, a že mi to praví jen proto, aby mne přesvědčil, že není člověkem tak zcela zvráceným a nesmyslným. — A teď, můj milý, zpívám zase starou svou píseň, již budu věčně zpívati. Kéž bych ti mohl toho člověka představit, jak přede mnou stál, jak stojí ještě přede mnou! Kéž bych ti mohl vše říci, abys cítil, co cítil jsem já s jeho osudem, co cítím, co cítiti musím! Než — dosti! Ježto znáš i osud můj, i mne, víš tedy víc než dobře, co mne vábí ku všem nešťastným, zvláště k tomuto nešťastníku.

Přečítaje ještě jednou list pozoruji, že jsem zapomněl vypravovati konec, ježž si lze však snadno domysleti. — Odolala mu; její bratr sc k tomu dostavil, který ho již dávno nenáviděl, který si již dávno přál, aby šel z domu, obávaje se, že by novými vdavkami dědictví jeho dětí bylo ztenčeno, na něž teď, ana jest bezdětná, pěkné má naděje; ten tedy jej hned z domu vyhnal a takový hluk stropil z celé věci, že paní, i kdyby byla chtěla, nebyla by mohla přijati jej znova.

Teď prý si najala nového čeledína; i k vůli tomu prý se s bratrem rozhněvala a mluví sc, že si ho ještě vezme za manžela, ale on že se ustanovil na tom, že to nepřežije.

Co ti píši, není přehnané ani přeslazené; ano mohu říci, že vypravování mé je velmi slabé a že v ústech mých zhrubělo, poněvadž jsem to vyprávěl slovy mravnými, u

nás obvyklými. Tato láska, tato věrnost, tato vášeň není tedy básnickým vynálezem.

Ona žije, ona nalézá se v největší své či stotě v třídě lidí, jež zveme hrubými, nevzdělanými.

My vzdělaní — přetvoření k nepoznání! Cti tu historii nábožně, prosím tě. Dnes toto píše jsem klidný; ty jsi u mne, že nemluvím a nežvatlám jako jindy Cti, můj milý, a myslí přitom, že je to také historií tvého přítele. Ano, tak se dělo mně, tak se mi povede a nejsem ani napolo tak dobrý, tak odvážný, jako onen nešťastník, k němuž přirovnávati sebe sotva se odvažuji.

Dne 5. září.

Odeslala cedulku svému muži na venek. kde nalézal se za záležitostmi. Počátek lístečku toho byl: Nejlepší, nejmilejší, přijď co nejdříve, očekávám tě s tisícovou radostí. — Přítel, jenž sem přišel, přinesl zprávu, že se tak snadno nevrátí. Lístek zůstal ležeti a dostal se mi do rukou. Četl jsem jej s úsměvem; ptala se mne, proč se usmívám? — Jaký to dar — obrazotvornost! zvolal jsem; mohl jsem si na okamžik mysliti, že lístek náleží mně. Zamlčela se, zdálo se mi, že se jí to nelíbilo, a já mlčel taky.

Dne 6. září.

Bylo mi za těžko odhodlati se, abych odložil svůj modrý, jednoduchý frak, v němž jsem s Lottou ponejprv tančil; konečně, byl už velmi chatrný, také jsem si dal jiný

84 Utrpení mladého Werthera

ušiti, ale právě takový, límec a výložky a zase žlutou vestu a kalhoty k tomu.

Úplně tak to přec není Nevím — Myslím, že během času mi bude tento také milý.

Odjela na několik dní pro Alberta. Když jsem dnes vkročil do jejího pokoje, přišla mi vstříc a já jí políbil ruku s tisícovou radostí.

Kanárek sletěl se zrcadla na její rámě. Nový přítel, pravila a vábila jej na svou ruku; ten jest pro mé malé. Jeť tak milý! Podívejte se na něho! Dám-li mu chleba, třepetá křidélkoma a tepe tak pěkně. On mne také líbá, podívejte se!

Když mu nastavila svá ústa, přitiskl se tak jemně na její sladké rty, jakoby mohl pocítiti onu blaženost, jíž se mu dostalo.

Ať vás také políbí, pravila, a podala mi ptáka. Zobáček pohyboval se od jejích úst k mým a tepající dotknutí bylo jako dech, jako tušení láskyplného požitku. Jeho políbení, pravila, není zcela bez žádosti; hledá potravu a vrací se neukojen od prázdného líbání.

Jí mi také z úst, doložila. Podala mu několik drobtů svými rty, z nichž usmívala se rozkoš nevinné lásky se vši svou něhou.

Odvrátil jsem se. Toho neměla činiti! Neměla drážditi obrazotvornost mou těmito obrazy nebeské nevinnosti a blaženosti a buditi srdce mé ze spánku, v něž je ukolébává časem lhostejnost života. — A proč ne? — Důvěřuje mi tolik! ví, jak ji miluji!

Dne 15. září.

Člověk by se zbláznil, Viléme, pováží-li, že lidé nemají smyslu a citu pro to málo, co ještě na zemi má trochu ceny. Znáš ořechy, pod nimiž jsem u poctivého faráře St s Lottou sedal, rozkošné ty ořechy, jež mne, Bůh ví, naplňovaly často největším duše blahem. Jak důvěrným činily farní dvůr, jak jej chladily! a jak krásny byly jich ratolesti! a vzpomínka na dávné poctivé kněží, kteří je sázeli! Učitel nám jedno jméno často jmenoval, jež slyšel od svého děda; byl prý to tak hodný muž, a jeho památku ctil jsem vždy pod těmito stromy. Pravím ti, učitel měl oči v slzách, když jsme včera o tom mluvili, že budou podťaty — že jsou podťaty! Zbláznil bych se — zabil bych každého jako psa, jenž by jim zasadil první ránu. Já, který bych se utrápil, kdyby mi tak několik stromů na dvoře rostlo a jediný z nich uschl stářím, já se musím na to dívat. Milý příteli, něco je přece na tom! Co jest lidský cit. Celá vesnice se mrzí a doufám, že paní farářová ucítí to na másle, vejcích a ostatní důvěře, jakou to ránu zasadila vesnici Nebo ona to, žena nového faráře (náš starý také zemřel), vyzáblé a chorobné stvoření, jež má dosti příčiny, aby neměla účastenství s lidmi, jakož ho nemají lidé s ní.

Bláhová, domnívá se, že jest učenou, zabývá se kanonem, pracuje mnoho v novomódní, mravně kritické reformaci křesťanstva, a krčí ramenoma nad Lavaterovými smyšlenkami, nemá kouska zdraví a žádné na té zemi radosti. Jen takováto nestvůra dovedla podťati mé ořechy.

Vidíš, ani se nemohu vzpamatovati! Představ si: spadající lístek znečišťuje jí dvůr, stromy okrádají ji o světlo a až ořechy dozrají, budou hoši po nich házetí a to jí rozčiluje nervy, to ruší její hluboké úvahy, když koření váží. Vida vesnické lidi, zejména staré, nespokojenými, pravil jsem: Proč jste to trpěli? Chce-li učitel zde na vesnici, kdo může co proti tomu? Ale něco je dobré: učitel a farář, jenž z mrzutosti své choti, která mu každé sousto ztrpčuje, chtěl také míti podíl, chtěli se o to rozdělit, o tom dozvěděla se komora a řekla: sem s tím! neboť měla ještě stará práva na podíl ve dvoře farním, kde stromy stály, a prodala je tomu, kdo nejvíce podal. A teď leží! O kéž bych byl knížetem! já bych farářovou, představeného a komoru — knížetem! — Ano, kdybych byl knížetem, což by mi bylo po stromech v mé zemi!

Dne 10. října.

Vidím-li jen její černé oči, již jest mi volno. Vidíš, a co mne mrzí, jest, že Albert nezdá se býti tak šťastným, jak — doufal, jak já — býti jsem se domníval, kdybych — Nerad činím pomlčky, ale zde se nemohu vyjádřiti, a zdá se mi, že vidím dosti zřetelně.

Ossian zapudil v srdci mém Homera. Jaký to svět, v nějž mne vede! Putovati přes pláně, ovívánu býti bouřlivým vichrem, jenž v kouřících se mlhách otcův duchy v šerém světle měsíčním provádí. Slyšeti od hor v hukotu lesní řeky, zpola zavanuté lkání duchů z jich jeskyní a žalování dívky k smrti smutné kolem čtyř mohyl

padlého přítele, mechem obrostlých, travou pokrytých. Když pak jej naleznu, putujícího šedého barda, jenž po daleké pláni hledá kročeje svých otcův, a ach! jen jich mohly nalézá a pak v pláči pohlíží k večernici, jež ukrývá se ve valném moři, a když oživnou časové minulosti v duši hrdinově, dokud ještě přívětivý paprsek svítil na nebezpečí rekův a měsíc ozařoval jich ověncenou, vítězně vracející se loď; čtu-li hluboký žal na jeho čele, vidím-li posledního opuštěného oslavence zemdleného klesati v hrob, jak ssaje vždy nové, bolestně žhavé slasti v bezvládné přítomnosti stínů nebožtíkův, a jak pohlíží k chladné zemi, k vysoké, vějící trávě a volá: Ano, přijde poutník, jenž znal mne v mé kráse, a bude se ptáti: Kde jest pčvec, Fingalův výtečný syn? Jeho kročej půjde přes můj hrob, a on darmo bude se ptáti po mně na zemi. — O příteli! hned bych tasil meč šlechtnému zbrojenci, abych osvobodil svého knížete ze strašné strasti života ponenáhlu od umírajícího a poslal za osvobozeným polobohem duši svou.

Dne 19. října.

Ach, tato prázdnota! tato strašlivá prázdnota, již zde ve svých prsou cítím. — Myslím si často: Kdybys ji jen jednou, jen jedinkrát na toto srdce mohl přitisknouti, tato prázdnota vyplnila by se.

Dne 26. října.

Ano, mám toho, můj milý! stále větší jistotu, že na bytosti jediného tvora málo záleží, pramálo. Přišla jistá

přítekně k Lottě a já šel do vedlejšího pokoje; chtěl jsem čísti a nemohl jsem, vzal jsem tedy péro, že budu psát. Slyšel jsem je tiše hovořiti; vyprávěly si nepatrné věci, městské klepy: ta a ta se vdává, ta a ta je nemocna, velmi nemocna; má prý suchý kašel, kosti že jí vyčnívají z obličejí a že padá do mdlob; nedám ani haléře za její živobytí, pravila jedna. Panu N. N. je taky velmi špatně, doložila Lotta. Otéká, doložila opět druhá. — A živá obrazotvornost uvedla mne k loži těchto ubohých; viděl jsem je, jak neradi odcházejí se světa, jak — Viléme! a ony ženské mluvily o tom, jak se vůbec o podobných věcech mluví, že někdo cizí umírá. — A ohlédnu-li se po pokoji a vidím kolem sebe Lottiny šaty a Albertovy spisy a tento nábytek, s nímž jsem se tak spřátelil, ano i s kalamářem, tu si myslím: Viz, čím jsi nyní v tomto domě. Vše ve všem. Tvoji přátelé tě ctí! působíš jim často radost a tvému srdci se zdá, jakoby bez nich býti nemohlo; a přece — kdybys odešel, kdybys rozloučil se s tímto kruhem? cítili by, jak dlouho cítili by prázdnotu, již tvá nepřítomnost způsobila v jich životě? jak dlouho? — Ó, tak pomíjející jest člověk, že i tam, kde má svého bytí plnou jistotu, kde činí jediné pravý dojem své přítomnosti, v upomínce, v duši svých drahých, že i tam musí shasnouti, zmizeti, a to tak brzy!

Dne 27. října.

Často bych si prsa rozerval a v mozku ryl že lidé jsou sobě tak málo. Ach, lásky, vřelosti a slasti, které nemám sám, nedá mi nikdo, a kdybych měl srdce plno blaha,

neoblažím jiného, jenž stojí chladně a bez vůle přede mnou.

Večer.

Mám tolik, a pocit o ní pohlcuje vše; mám tolik, a bez ní jest mi to vše ničím.

Dne 30. října.

Stokrát již jsem chtěl padnouti jí kolem krku! Veliký Bůh ví, jak člověku jest, vidí-li tolik spanilomyslnosti a nesmí-li se odvážitimtoho, aby jí užil; a to jest přece nejpřirozenějším pudem člověčenstva! Což nesahají děti po všem, co jim napadne? — A já?

Dne 3. listopadu.

Bůh ví! ukládám se často na lože a mám přání, ano, někdy naději, že se více neprobudím: a ráno otvírám opět oči a jsem ubohý!

Ó, kéž bych mohl býti rozmarným, kéž bych mohl uvaliti vinu na počasí, na kohos jiného, na nepodařený podnik; spočívalo by nesnesitelné břímě nevolnosti jen napolo na mně. Běda mi, cítím příliš dobře, že na mně jest vina — ne vina! Dosti, že ve mně jest ukryt pramen vší bídy, druhdy pramen všech blaženosti. Nejsem-li dosud týž, jenž druhdy ve vší náplni citů se potácel, jemuž při každém kročejí otvíral se ráj, jenž měl srdce, jež by bylo objalo celý svět? A toto srdce jest teď mrtvo, nevané z něho žádné nadšení víc, oči mé oschly, a smyslové moji,

nejsouce více svlažování blahodárnými slzami, stahují úzkostlivě čelo mé. Trpím mnoho, nebo jsem ztratil to, co bylo jedinou rozkoší mého života, co bylo svatou, oživující silou, jíž jsem tvořil světy kolem sebe; ona pro mne jest ztracena! Pohlížím-li se svého okna ven na pahor v dálce, jak ranní slunce proráží nad ním mlhu a ozařuje tichou louku, jak přívětivá řeka stáčí se mezi holými vrbami ke mně — ó! když vznešená tato příroda tak ztrnulá zde stojí přede mnou jako lakovaný obrázek, a veškerá ta rozkoš ni jediné kapky blaženosti nedovede vpraviti ze srdce do mozku, a celý člověk před Boží tváří stojí jako vyschlá studně, jako prázdné vědro! — Často jsem klesl k zemi i prosil Boha za slzy jako rolník za déšť, když rozprostře se kovový obzor nad ním a země všechna vysychá.

Ale ach! cítím, že Bůh déšť a slunce nedává na naše naléhavé prosby — a ony časy, jichž upomínka mne mučí, proč byly proto tak blaženými, že jsem trpělivě očekával Božího dechu a že jsem přijímal slast, již po mně rozléval, se srdcem celým, vroucně vděčným!

Dne 8. listopadu.

Vyčítala mně mou nezřízenost! ach, s jakou líbezností! Mou nezřízenost, že se časem dám svěsti sklenicí vína a že piji láhev. Nečňte toho, pravila, pomyslete na Lottu! — Myslití! pravil jsem, je-liž třeba, abyste mi to říkala? Myslí! — nemyslí! Jste stále před duší mou. Dnes seděl jsem na místě, kde jste ondy vystoupila z kočáru —

zamluvila to, nedopouštějíc, abych se dostal hloub do řeči. Příteli! Jsem zničen! Může se mnou činiti, co chce.

Děkuji ti, Viléme, za srdečné tvé účastenství, za dobrou tvoji radu, a prosím tě, abys se upokojil. Nech mne dotrpěti! mám při vší únavě ještě síly dost proniknouti. Ctím náboženství, to víš; cítím, že unavené podporuje, žíznivé osvěžuje! Jen že — může, musí tak činiti každému? Pohlížíš-li na vesmír, vidíš tisíce, jimž tak nečinilo, tisíce, jimž tak neučiní — ať kázáno nebo nekázáno: a což musí tak učiniti mně? Nepraví-liž sám syn Boží, že budou ti kolem něho, jež mu dal otec? A což, nedal-li mu otec mne? Chtěl-li mne otec ponechat pro sebe, jak mi srdce mé praví? — Prosím tě, nevykládej to mylně; nevyhledávej rouhání v těchto mých slovích; jest to celá duše má, již ti předkládám; jinak bych byl raději mlčel: jakož vůbec i o tom, o čem každý tak málo ví jako já, nerad slova ztrácím. Což jest to jiného než lidský osud? míru svou vytrpěti, pohár svůj vypíti? — A byl-li Bohu nebeskému na lidském rtu jeho trpkým, proč bych měl se vynášeti a se přetvařovati, jako by mi byl sladkým? A proč bych se měl styděti v strašném tom okamžiku, kdy celá bytost má kolísá mezi bytím a nebytím, kdy minulost svítí jako blesk nad temnou propastí budoucnosti, a vše kol mne zaniká a svět se mnou zachází — není-liž to hlas bytosti cele v sobě stísněné, sebe samé postrádající a nepřetržitě padající, jež se pohybuje ve vnitřních hlubinách sil darmo pracujících: můj Bože! můj Bože! proč jsi mne opustil? A měl bych

92 Utrpení mladého Werthera

styděti se za výraz, měl bych se lekatí okamžiku, jemuž neušel ani ten, jenž nebesa shrnuje jako plášť?

Dne 21. listopadu.

Ona nevidí, nepozoruje, že připravuje jed, který zničí mne i ji; a já s plnou rozkoší piji z poháru, jež mi ku zkáze podává. Což znamená dobrotivý ten pohled, jímž se na mne často — často ? — ne, ne často, ale přec někdy dívá, přívětivost, s jakouž přijímá násilný výraz mých citů, soustrast s mým trápením, již znamenati lze na jejím čele?

Včera, když jsem odcházel, podala mi ruku a pravila: S bohem, milý Werthere! — Milý Werthere! Bylo to poprvé, kdy mne nazvala »milým«, a projelo mi to všemi žilami. Stokrát jsem si to opakoval a něco v noci, když jsem se chtěl položit a sám k sobě všelicos hovořil, pověděl jsem si tak najednou: Dobrou noc, milý Werthere! a musil jsem se smáti sobě samému.

Dne 22. listopadu.

Nemohu se modliti: Nech mi ji! a přece se mi často zdá, že jest moje. Nemohu se modliti: Dej mi ji! Nebo jest a patří jinému. Vtipkuji se svými bolestmi; kdybych si to odpustil, byl by to celý růženec protiv. —

Dne 24. listopadu.

Ona cítí, co trpím. Dnes pronikl její pohled hluboko srdce mé. Když jsem přišel, byla samotna; nemluvil jsem nic a ona na mne pohlížela. I neviděl jsem na ní líbezný té

krásy více, ne více skvělé záře duševní — to vše před očima mýma zmizelo. Daleko krásnější pohled na mne působil, plný nej- vroucnější soustrasti, nejsladšího soucitu. Proč jsem se jí nemohl vrhnouti k nohám? proč nemohl jsem, nesměl jsem odpověděti tisícerym políbením na její šíji? Utekla se ku klavíru a provázela sladkým, tichým hlasem hru Nikdy neviděl jsem její rty tak půvabny; bylo mi, jakoby se toužebně chvěly, aby vssály do sebe sladké ty tóny, jež z nástroje toho se proudily, a jakoby jen tajemná ozvěna zněla z čistých jejích rtíků. — Ano, kdybych ti tak mohl říci. Nemohl jsem déle odolati, uklonil jsem se a přísahal: Nikdy odvážiti se nechci vtisknouti políbení na vás, rty, nad nimiž vznášejí se duchové nebeští. — A přece — chci — ha! vidíš stojí to jako mez před duší mou — tato blaženost — a pak umřítí na smíření toho hříchu — hříchu?

Časem si říkám : tvůj osud jest jediný mezi všemi, blahořeč ostatním — tak trápen nebyl posud nikdo. Pak čtu některého starověkého básníka a jest mi, jakobych pohlížel ve své vlastní srdce. Musím tolik trpěti! Ach, byli-li pak lidé přede mnou již tak ubohými? Není možná vzpamatovati se! kam vkročím, vidím zjev, který mne omamuje. Dnes! ó osude! ó lidstvo!

Dne 30. listopadu.

Šel jsem kolem vody za poledne, neměl jsem chuti k jídlu. Vše bylo pusto, vlhký, studený jižní vítr vál od hor a šedé oblaky dešťové táhly údolím. V dálce vidím člověka v zeleném, ošumělém kabátě, jenž mezi skalami se

toulal, jakoby hledal svět. Když jsem se k němu přiblížil a on šramotem mnou učiněným se obrátil, uviděl jsem velmi zajímavou tvář, v níž zrcadlil se tichý smutek, jež ostatně nevyjadřovala nic jiného než dobrou přímou mysl, černé jeho vlasy byly jehlicemi ve dva žvance spojeny, ostatní část spletena byla v silný cop, jenž visel přes záda. Poněvadž oblek jeho vyrazilo dle mého mínění člověka postavení nepatrného, myslil jsem, že se nebude mrzeti, otáži-li se ho, co hledá? Hledám, pravil z hluboka vzdychaje, květiny — a nenalézám jich. — Není taky jejich doba, doložil jsem s úsměvem. — Jeť tolik květin, odušil scházeje dolů ke mně. V mé zahradě jsou růže a sedmikrásy, dvojí druh, jedny mi dal můj otec, rostou jako tráva; hledám je už po dva dny a nemohu jich nalézt. Zde venku jsou taky květiny, žluté a modré a červené, a leontodon má pěkný květ; nemohu nalézt žádných. — Pozoroval jsem při něm cosi tajemného i otázal jsem se oklikou: Co pak chcete s květinami? Tajemný, křečovitý úsměv zahrál mu na tváři. — Jestli mne nevyzradíte, pravil tiskna prst na ústa, slíbil jsem své milé kytku. To je hezké, odušil jsem. Ó, pravil, ona má mnohé jiné věci, ona jest bohata. — A přece jest jí vaše kytice milá, doložil jsem. Ó, pokračoval, ona má klenoty a korunu. — Jak pak se jmenuje? —

Kdyby mi chtěly generalní státy zaplatiti, doložil, byl bych jiným člověkem! Ano, byl kdysi čas, že mi bylo tak volno! Teď je konec se mnou. Jsem teď — Vlhký zrak k nebi vyslovil vše. Byl jste tedy šťasten? tázal jsem

se. Ach, přál bych si, aby mi bylo zase tak! odpověděl. Bylo mi tak volno, byl jsem tak vesel, tak lehký jako ryba ve vodě! — Hynku! zvolala starší paní, cestou sem přicházející. Hynku, kde pak jsi? všude jsme tě hledali, pojď k jídlu! — Je to váš syn? ptal jsem se přistoupiv k ní. Ano, můj ubohý syn! odvětila. Bůh na mne seslal veliký kříž. Jak dlouho jest již takto? tázal jsem se. Tak tichý, odpovídala, jest teď as půl léta. Bohu díky, že jest již tak daleko; před tím celý rok zuřil, ležel spoután v blázinci! Teď nikomu neublíží; jen že má stále s králi a císaři co dělati. Byl tak dobrým, tichým člověkem, který mi byl v živobytí nápomocen, měl pěknou ruku; a tu pojednou stal se trudnomyslným, upadl v horečku, na to v šílenství, a teď jest, jak jej vidíte. Kdybych vám vyprávěti mohla, pane — Přetrhl jsem proud jejích slov otázkou: Jaký pak to byl čas, jež chválí, že byl tak šťasten? Bláhový člověk! zvolala s úsměvem soustrasti, to myslí na čas, kdy byl bez sebe, to si chválí vždy; to jest čas, když byl v blázinci a nic o sobě nevěděl. — To mne překvapilo jako hromová rána, vtiskl jsem jí peníz do ruky a chvatně jsem ji opustil. Když jsi byl šťasten! zvolal jsem, rychle ku městu se ubíraje, když ti bylo volno jako rybě ve vodě! — Bože na nebi! Učinils to osudem lidstva, aby bylo šťastno, než dojde k rozumu, a než jej opět ztratí! Ubohý! a jak závidím tvému smutku, zmatku tvých smyslů, v němž hyneš! Ty vycházíš pln naděje sbírat květu své královně — v zimě — a truchlíš, nenalézaje jich, aniž chápeš, proč jich nenalézáš. A já — a já vycházím bez naděje, bez cíle a vracím se

tak, jak jsem byl vyšel. — Myslíš, jakým bys člověkem byl, kdyby ti generální státy platily. Šťastný tvore! jenž přičítáš nedostatek blaženosti překážce pozemské. Ty necítíš! ty necítíš, že ve tvém zbořeném srdci, ve tvém rozervaném mozku bída jest, z níž tě vykoupiti nemohou ani všichni světa králové.

Nemusí-liž umřítí bez útěchy ten, jenž nemocnému se vysmívá, když tento nemocný k nej vzdálenějšímu prameni putuje, a pramen ten nemoc jeho jen zvýší, jeho smrt tím bolestnější učiní! Ten, jenž pohrdá stísněným srdcem, jež, aby ušlo výčtkám svědomí a zbavilo duši muk, k svatému hrobu putuje! Každý kročej, jež paty jeho činí na neschůdné té cestě, jest úlevou stísněné duši a po každé překonané denní cestě ukládá se srdce o mnohou tíseň lehčí. — A to smíte nazývati klamem, vy slovíčkáři pohodlní? — Klam! O Bože! ty vidíš mé slzy! Ó, proč dávals ty, jenž jsi stvořil člověka tak chudým, bratry jemu, kteří ještě brali ten trošek chudoby, ten trošek důvěry, kterou měl v tebe, v tebe, ty jediná lásko ! Nebo důvěra k léčivému kořínku, v slzy révy což jest to nežli důvěra v tebe, jenž jsi položil ve vše, co nás obkličuje, sílu léčící a ulevující, již máme potřebí každé hodiny ? Otče, jehož neznám! Otče, jenž jsi kdysi celou duši mou naplňoval a nyní tvář svou ode mne odvracíš! povolej mne k sobě! Neračiž mlčeti déle! Mlčení tvé nezachová této žíznlivé duše. — A mohl by horšiti se otec, jemuž by netušené navrátilší se syn padl okolo krku a zvolal: Jsem opět zde, můj otče! Nezazlívej mi, končím-li tuto pouť, již bych měl

děle kráčet dle vůle tvé! Svět jest všude tíž, pro namáhání a práci, odplatu a radost; ale což to mi platno? mně volno tam, kde jsi ty, a před tváří tvou chci trpěti i užívatí. — A ty, milý nebeský otče, ty bys jej chtěl od sebe zapuzovati ?

Dne 1. prosince.

Viléme ! Člověk, o němž jsem ti psal, šťastný nešťastník, byl písařem u Lottina otce, a z vášně k ní, již živil, kryl, odkryl, a pro niž propuštěn byl ze služby, zbláznil se. Uhodněš z těchto suchých slov, jakým nesmyslem mne historie ta dojala, když mi ji Albert právě tak klidně vypravoval, jak ji ty asi čteš.

Dne 4. prosince.

Prosím tě — Vidíš, se mnou je konec, nevydržím to děle! Dnes seděl jsem u ní — seděl, ona hrála na pianě rozmanité melodie, — a veškeren ten výraz, veškeren! — veškeren! — Co chceš? — Její sestřička strojila si panenku na mém klíně Slzy se mi draly do oka. Uklonil jsem se a zahlédl jsem její prsten snubní — slzy mi kanuly s očí — a v tom vpadla v dávnou tu andělskou melodii, tak z nenadání, a srdcem mým chvěl pocit útěchy a upomínka na minulost, na doby, kdy jsem píseň tu slyšel, na to, co se dalo pak, na nesnáze, na pochybené naděje, a pak — Chodil jsem sem tam po pokoji, srdce mé se dusilo. Pro bůh, pravil jsem, přistoupiv k ní bouřlivě, pro živého Boha, ustaňte! Zastavila a pohlížela upjatě na mne. Werthere, pravila s úsměvem, jenž mi duši projel, Werthere, jste

98 Utrpení mladého Werthera

nemocen, vaše zamilované melodie se vám protiví. Prosím vás, upokojte se. Odtrhl jsem se od ní a — Bože! ty vidíš mou bídu, a ukončíš ji.

Dne 6 prosince.

Jak mne ta postava pronásleduje! Ať bdím či sním, naplňuje celou duši mou! Zde, zavru-li oči, zde, v mém čele, kde vnitřní můj zor slučuje se se zevnějším, tam jsou její černé oči. Zde! nemohu ti to vysloviti. Zavru-li oči své, jsou opět zde; jako moře, jako propast spočívající přede mnou, ve mně, naplňují smysly mozku mého.

Což jest člověk, zbožňovaný polobůh! Nescházejí-liž mu síly tenkrát, kdy jich nejvíce potřebuje? A když se radostí povznáší a neb trápením klesá, nebývá-liž v obém zdržován, právě tehdy navracován tupému, chladnému sebevědomí, an toužil po tom, ztratiti se v plné nekonečnosti?

Vydavatel ku čtenáři.

Jak velice přál jsem si, aby nám bylo zůstalo z posledních znamenitých dnů našeho přítele tolik vlastnoručných dokladů, abych nemusil přerušovati řadu zanechaných listův, vypravováním.

Dal jsem si záležeti na tom, abych uslyšel určité zprávy z úst těch, kteří mohli míti o jeho osudech zprávy nejspolehlivější; je to historie prostá a podobá se až na některé nepatrnosti všem povídkám; jen o povahách jednajících osob rozcházejí se mínění a úsudky. Nezbyvá nežli vypravovati svědomitě, s dvojnásobnou pílí sebrané věci, pozůstalé listy zemřelého vetkati a nižádného, sebe menšího lístečku nezanedbati; zejména, je-li tak těžko, odkryti vlastní, pravé příčiny každého činu, je-li vykonán člověkem nikoliv obyčejným.

Nevole a nechuť zakořeňovaly se vždy hlouběji v duši Wertherově, pronikaly se těsněji na vzájem a zajaly znenáhla všecku jeho bytost. Harmonie ducha jeho byla porušena, vnitřní horoucnost a prudkost, jež zabraly veškeré přirozené síly jeho, vytvořily účinky nejprotivnější a ponechávaly mu jen umdlení, z něhož úzkostlivě se probral, než byl dosud bojoval se všemi zly. Tíseň jeho srdce užírala mu ostatní síly duševní, jeho živost, jeho bystrou mysl; stal se smutným společníkem, vždy nešťastnějším a vždy nespravedlivějším, čím nešťastnějším

byl. Aspoň tak mluví Albertovi přátelé, tvrdí, že Werther nedovedl posouditi čistého, klidného muže, jenž nyní účastným se stal štěstí dávno vytouženého, aniž jeho chování aby toto štěstí i pro budoucnost si zachoval, on, jenž takřka každým dnem promrhával své jmění, aby na večer trpěl a nouzi trpěl. Albert, praví, nezměnil se za ten krátký čas, byl stále týž, ježž Werther od počátku znal a jehož tak velice si vážil. Miloval Lottu nade vše, honosil se jí a přál si, aby ji také každý měl za nejdokonalejší. Mohl mu tedy někdo míti za zlé, varoval-li se každého stínu podezření, nechtěl-li se na ten okamžik dělit s nikým o vzácný ten majetek, a kdyby to bylo způsobem nejnevinnějším? Praví se, že Albert často pokoj své choti opustil, když Werther u ní byl, ale ne ze zášti, ne z nelásky ku svému příteli, nýbrž proto, že cítil, jak tento přítomností jeho bývá tísněn.

Lottin otec ochuravěl a nemohl vycházeti; poslal jí svůj vůz a ona vyjela. Byl krásný zimní den, první sních hustě napadl a pokrýval celou krajinu. Werther přijel druhého rána za ní, aby ji provodil zpět, kdyby pro ni Albert nepřijel. Jasně počasí působilo na pochmurnou jeho mysl nepatrně; jakás tíha spočívala na jeho duši, smutné obrazy před něj vystoupily a jeho mysl neznala jiného ruchu leč přecházeti od jedné bolestné myšlénky ke druhé. Jako sám s sebou ve věčném nepokoji žil, tak se mu zdál i stav jiných jen povážlivějším a spletitějším, domníval se, že zničil krásný ten poměr mezi Albertem a jeho chotí,

Činil si z toho výčitky, k nimž mísila se skrytá nevole proti manželu.

Myšlenky jeho utkvěly také zatím na tomto předměť. Ano, ano, mluvil k sobě zuby tajně skřípaje, to jest ona důvěrná, přívětivá, jemná přátelskost, klidná, trvalá věrnost! Nasycení jest to a lhostejnost! Nevábí-liž ho vše víc než tato drahá, výtečná žena? Dovede oceniti své štěstí? Dovede jí vážiti si, jak toho zasluhuje? Má ji, dobře tedy, má ji.

Vím to, jako vím o věcech jiných, myslím, že jsem si na tu myšlenku uvykl, ona — já se z ní zblázním, ona mne zničí — A bylo to přátelství ke mně trvalým? Nevidí-liž v příchylnosti mé k Lottě již zasahování do svých práv, v mé pro ni pozornosti tichou předhůzku? Vím to dobře, cítím to, vidí mne nerad, přeje si, abych se vzdálil, má přítomnost jest mu obtížnou.

Často zastavil rychlý svůj krok, často stanul a zdálo se, že se chce obrátiti; ale šel stále v před a došel konečně za této samomluvy a s těmito myšlenkami jakoby proti vůli k myslivně.

Vešel do vrat, ptal se po starém a po Lottě, i shledal, že je v domě jakýsi nepokoj. Nejstarší hoch mu řekl, že se ve Wahlheimu stalo neštěstí, jistý sedlák prý byl zabit! — To neučinilo naň dojmů. — Vešel do pokoje a nalezl Lottu, ona odvrací chorobného starce od úmyslu, podívat se na místo činu. Pachatelé nebyli dosud vypátráni, zabitý nalezen byl z rána před vraty, i činěny domysly: že za-

102 Utrpení mladého Werthera

vražděný byl čeledínem u vdovy, která měla dříve jiného ve službě, jenž v nevěli odešel z domu.

To když Werther uslyšel, hlučně povstal. Je to možno! zvolal; musím tam, nemohu se zdržeti ani okamžik. Běžel do Wahlheimu, každá vzpomínka v něm oživila, i nepochyboval ani na chvíli, že onen člověk vraždy se dopustil, s nímž několikrát mluvil a který se mu stal tak milým.

Musil okolo lip, aby přišel k hospodě, kam byli tělo položili, i zhrozil se těchto míst druhdy tak milých. Práh, na němž susedovy děti tak často hrávaly, byl krví znamenán. Láska a věrnost, nejkrásnější pocity lidské, proměnily se ve vraždu a násilí. Mohutné stromy stály bez listí, mrazem pokryty; krásné houštiny, jež klenuly se přes nízkou zeď hřbitovní, byly holé a náhrobky osněžené dívaly se mezerami. Když se blížil hospodě, před níž celá ves byla shromážděna, nastal pojednou křik. Z dále viděti bylo tlupu ozbrojených mužův a každý volal, že vedou vraha. Werther tam pohlédl a nezůstal dlouho v pochybnosti. Ano! byl to čeledín, jenž onu vdovu tak miloval, jež před nějakým časem přistihl obcházejícího tudy s tichou zlobou a tajným zoufáním.

Co's to učinil, nešťastníče! zvolal Werther jda k zajatci. Ten se naň tiše podíval, mlčel, a odpověděl pak zcela klidně: »Nebude jí míti nikdo a ona taky nikoho.« Vrah přiveden do hospody a Werther pádil odtud.

Nesmírným tím pohnutím vše, co nalézalo se v jeho bytosti, se otrásl. Ze svého smutku, ze své nevrlosti, ze

své lhostejnosti, oddanosti byl na chvíli vytržen; zmocnil se ho neobyčejný soucit, i pojala jej nevyslovitelná žádost, aby člověka toho vysvobodil. Měl jej za tak nešťastného, ano i jakožto vraha za nevinna, vmyslil se tak hluboce v jeho stav, že se vši jistotou se domýšlel, že i jiné o tom přesvědčí. Již přál si, aby zaň mohl mluvit, již tlačila se mu nejvýmluvnější slova na rty, běžel k myslivně i nemohl se cestou zdržeti, aby vše to, co soudci chtěl oznámiti, již napolo nevyprávěl.

Když vešel do světnice, našel mezi jinými i Alberta, to jej na okamžik rozmrzelo; nicméně se vzpamatoval a oznámil sudímu ohnivě svá mínění. Ten zakroutil několikrát hlavou, a ač Werther pronesl s největší živostí, vášní a pravdivostí vše, co vůbec může člověk pronést na omluvu, nebyl tím sudí, jak snadno lze si mysliti, pohnut. Nedal příteli našemu domluvit, odporoval mu statečně a plísnil jej, že bere vražedníka v ochranu; ukázal mu, že takovýmto způsobem všecek zákon se ruší, veškerá bezpečnost státu ničí; i dodal, že nelze mu v té věci nic činiti, nechce-li na se uvaliti největší zodpovědnost; vše že musí se vykonati dle předepsaného pořádku a řádu.

Werther se ještě nevzdal, nýbrž jen prosil, aby sudí tvářil se slepým, kdyby bylo lze člověku tomu pomoci, aby utekl. I s tím odbyl jej sudí.

Albert, jenž se konečně hovoru účastnil, připojil se k sudímu; Werther byv přehlasován, odešel nesmírně sklíčen, když mu byl sudí několikrát řekl: Nikoliv! nelze ho spasiti!

Jak velice jej tato slova dojala, vidíme z lístečku, jenž nalezen byl v jeho papírech a jenž psán byl ještě téhož dne:

* *

»Nelze tě spasiti, nešťastníče ! Vidím, vidím, že nelze nás více spasiti.«

* *

Co Albert v záležitosti vězně za přítomnosti soudcovy na konci pronesl, bylo Wertherovi nad míru proti mysli, domníval se, že to z nepřátelství k němu, a ač bystrosti jeho neušlo, že oba mužové mohou mít pravdu, přece mu bylo, jakoby se musil odříci svého vnitřního bytí, kdyby tomu přivolil, kdyby se k tomu přiznal.

Lísteček, jenž k tomu se vztahuje, který snad dokonale označuje poměr jeho k Albertovi, nalézá se v jeho papírech.

Což mi plátno, že si stále mluvím a mluvím, že jest hodný a dobrý, ale trhá to mé nitro; nemohu býti spravedlivým.

Ježto byl vlažný večer a nastala odleva, vrátila se Lotta s Albertem pěšky. Na cestě se tu a tam ohlížela, jakoby pohřešovala Wertherova průvodu. Albert počal o něm mluvit, haněl jej, ovšem právem. Dotekl se nešťastné jeho vášně i přál si, aby jej mohl odstraniti. Přěji si toho taky k vůli nám, pravil, i prosím tě, pokračoval, hled' k tomu, aby chování jeho k tobě bralo se jiným směrem, postarej se o to, aby jeho návštěv ubylo. Lidé si toho všímají, a vím, že již se tu i tam o tom mluvilo. Lotta se zamlčela a Albert, zdálo se, porozuměl tomuto jejímu mlčení; aspoň se před

ní o Wertherovi nezmínil a když to učinila ona, ustal v hovoru nebo jej obrátil jinam.

Marný pokus, jež Werther na zachování nešťastníka učinil, bylo posledním vzplápoláním dohasínajícího světla; trápil se tím více a upadal v nečinnost; zvláště pak rozzuřil se, když uslyšel, že bude snad volán za svědka proti člověku tomu, jenž zapíráti počal.

Vše, co kdy nepřijemného po dobu činného života svého zažil, mrzutost u vyslanectva, vše, co se mu kdy nepodařilo, co jej kdy bolelo, to vše duši jeho naplňovalo. On vším tím pokládal se býti oprávněným k nečinnosti, viděl, že nemá žádných vyhlídek do budoucnosti, že není schopen, aby něčeho se chopil, nějakou práci obecného života vykonával, a tak blížil se konečně, cele ponořen v podivné své pocity, myšlénky i nekonečnou vášeň, u věčně stejném, smutném obcování s líbezným a milovaným tím tvorem, jehož klid rušil, niče své síly, bez cíle a vyhlídky — smutnému konci . . .

O jeho zmatenosti, vášni, o neustálém jeho konání a snažení, o omrzelosti jeho nad životem svědčí velmi patrně některé pozůstalé listy, kteréž tuto klademe.

Dne 12 prosince.

»Milý Viléme, jsem v stavu, v němž byli asi oni nešťastníci, o nichž se myslilo, že zmítání jsou zlým duchem. Často mne to zachytí; není to úzkost, není to žádost — jest to vnitřní neznámé víření, jež hrozí roztrhnouti prsa má, jež mi hrdlo tiskne! Běda! běda! A

pak se toulám po strašných nočních místech této nevlídné doby roční.

Včera večer jsem musil ven. Nastala náhle odleva; slyšel jsem, že řeka vystoupila, že všechny potoky nabubřely a od Wahlheimu drahé moje údolí že zaplaveno! V noci po jedenácté vyletěl jsem ven. Strašlivé divadlo, viděti dolů se skály zuřivé vlny ječící v záři měsíční, přes role a luka a křoviny a vše a celé širé údolí jedno moře ve hluku vichru! A když pak měsíc vystoupil a spočinul nad černým mrakem a přede mnou vody v odlesku děsně krásném se valily a hučely: tu pojala mne bázeň a opět touha! Ach! s otevřenou náručí stál jsem nad propastí a dýchal dolů! dolů! i hynul jsem touhou, aby žely mé, utrpení má tam dole plynula! aby hlaholila jako ty vlny! Ó! — a nohy od půdy nemohl jsem pozvednouti a učiniti konec veškerým mukám! Hodina má ještě nepřišla, cítím to! Ó Viléme! jak rád byl bych položil za to své človēctví, abych byl mohl roztrhnouti s oním vichrem mraky, objati vlny ty!

Ha! a dostane-liž se uvězněnému jednou této rozkoše ?

A jak truchlivé pohlížel jsem na místečko, kde jsem s Lottou pod vrbou seděl za parné procházky, — i to bylo zaplaveno a sotva že jsem vrbu poznal, Viléme! A její louky, pomyslíl jsem si, krajina kol myslivny ! jak rozeřvána teď divým proudem naše besídka, pomyslíl jsem si. A slunný paprsek minulosti díval se sem jako vězňin sen o stádech, lukách a čestných úřadech! Stanul jsem! — Nemrzím se na sebe, nebo mám odvalu umřítí. — Měl

jsem — Teď zde sedím jako stará žena, která své dříví v křoví a chléb u dveří hledá, aby si bídny, vši radosti prázdny život o okamžik prodloužila a si ulevila «

Dne 14. prosince.

»Což jest to, můj milý? Chvěji se sám před sebou! Není-liž láska má k ní láskou nejsvětější, nejčistší, nejbratrštější? Pociťil jsem kdy v duši své přání trestuhodné? — Nechci přísahati! — A teď — sny! Ó jak opravdově cítili lidé, když připisovali účinky tak odporné mocem cizím! Tuto noc! třesu se, říci to, držel jsem ji ve své náruči, tiskl jsem ji pevně k prsům svým a pokryl její rty lásku šeptající nekonečnými polibky; oko mé stápeklo se ve spitém oku jejím! Bože, jsem-liž trestuhodný, že i teď ještě blaženost tu cítím, že si vyvolávám zpět vřelé ty rozkoše s plnou vroucností? Lotto! Lotto! — A po mně jest veta! smyslové moji jsou zmateni, již osm dní jsem beze smyslů, oči mé jsou plny slz; není mi nikde volno, a všude jest mi volno; nepřěji si ničeho, nežádám ničeho; bylo by lépe, abych šel.«

Úmysl, opustiti svět, nabyt té doby, za takovýchto poměrů v duši Wertherově vždy více půdy. Když se vrátil od Lotty, byla to vždy poslední jeho vyhlídka a naděje; přece však si říkal, že to nesmí býti čin přenáhlený, rychlý, on že chce učiniti tento krok s plným přesvědčením, s odhodlaností co nejkliďnější.

Pochybnosti, boj se sebou samým poznati lze z

jednoho lístečku, jenž jest asi započatým listem Vilémovi psaným, bez data v papírech nalezeného.

»Její přítomnost, její osud, její soucit s mým vytiskne nejposlednější slzu z mého vypráhlého mozku.

Odhrnouti záclonu a vstoupiti za ni! to jest vše! A k čemu váhati, nač čekati? Protože nevíme, co za ní vězí? a že nikdo odtud se nevrací? A že to nyní jest znamením naší doby, tušiti zmatek a tmu, o nichž nic určitého nevíme!«

Konečně sprátelil se se smutnou myšlenkou tou a úmysl jeho byl pevný a neodvolatelný, čehož důkazem jest tento dvojsmyslný list, jež svému příteli psal.

Děkuji tvé lásce, Viléme, že's pojal to slovo. Ano, máš pravdu: bylo by lépe, abych šel. Návrh tvůj, abych se opět vrátil k vám, nelíbí se mi zcela; aspoň bych si ještě rád někam zajel, zejména protože máme mrazy a lze doufati, že budou cesty dobré. Tolikéž mi jest milo, že chceš sám přijeti pro mne; posečkej jen ještě čtrnáct dní a očekávej ještě jeden list ode mne, v němž ti další vypovím. Jest potřebí netrhati, co neuzrálo; a o čtrnáct dní více anebo méně je mnoho. Matce mé řekni, aby se za svého syna modlila a že ji prosím za odpuštění za veškeré mrzutosti, jež jsem jí připravil. To již bylo mým osudem, zarmocovati ty, jimž jsem byl povinen radostí. S Bohem, můj nejmilejší! Veškeré požehnání s nebe na tebe! S Bohem!

Co se tou dobou v duši Lottině dalo, jaké bylo smýšlení její k muži, k nešťastnému příteli, sotva si důvěřujeme vyjádřiti slovy, ač si znajíce její povahu ovšem

slabý pojem o tom učiniti můžeme: a krásná duše ženy dovede se vmysliti v duši její, pocítiti s ní.

Tolik jest jisto, že byla pevně odhodlána učiniti vše, aby Werthera odstranila, a jestliže se zpěchovala, byla to jen srdečná, přátelská šetrnost, poněvadž věděla, jak jest mu to těžko, ba nemožno. Byla však tehdy více nucena jednati opravdově; muž její mlčel zcela o tomto poměru, jakož i ona vždy mlčívala, a proto tím více záleželo jí na tom, aby mu činem dokázala, jak ho jest hodna.

Téhož dne, kdy Werther list svrchu oznámený psal svému příteli — byla to neděle před vánoce — přišel večer k Lottě; byla sama. Pořádala nějaké hračky, jež připravovala mladším svým bratrům a sestrám ku štědrému dni. Mluvil o radosti, jakou děti budou míti, a o časech, kdy uvedly jej v rajské nadšení neočekávané otevření dveří a zjev stromku vánočního, vykrášeného svíčkami, pamlsky a jablky. Budete také podělen, pravila Lotta ukřívajíc rozpaky své v líbezný úsměv; dostanete také něco, budete-li hodně moudrý; voskový sloupek a ještě něco. — A co nazýváte: býti hodně moudrým? zvolal; jakým mám býti? jakým mohu býti? drahá Lotto!

Ve čtvrtek večer, pravila, je štědrého večera, tu přijdou děti, můj otec také, a každý dostane svůj dárek, vy přijdete také — ale ne dříve! — Werther se divil. — Prosím vás, pokračovala, již jest tomu tak; prosím vás pro můj klid; nemůže to takto zůstat, nemůže. — On odvrátil oči své od ní a chodil po pokoji mumlaje mezi zuby: nemůže to takto zůstat. Lotta, jež cítila strašlivý ten stav, do něhož

jej tato slova uvedla, chtěla jej přivésti na jiné myšlenky, ale bez úspěchu. Nikoli, Lotto, zvolal, neuvidím vás víc! Proč to? odušila; Werthere, vy můžete, vy musíte zase přijít, jenom se mírněte. O, proč narodil jste se s touto prudkostí, s touto nepřekonatelnou vášní pro vše, čeho jste se jednou dotknul ! Prosím vás, pokračovala berouc jej za ruku, mírněte se! Váš duch, vaše vědomosti, vaše nadání, jak rozmanitých zábav vám poskytují! Buďte mužem! odvráťte nešťastnou tuto náklonnost od osoby, jež nemůže pro vás nic činiti, leč politovati vás. — Skřípal zuby a díval se pochmurně na ni. Ona držela ruku jeho ve své. — Jen na okamžik klidnou mysl, Werthere, pravila. Necítíte, že se klamete, že se svévolně ničíte ? Proč pak mne, Werthere? Právě mne, ženu jiného? Proč právě tu ? Obávám se, obávám, že právě nemožnost míti mne přání vaše činí tak půvabným Vytrhl ruku svou z její pozíraje na ni zrakem pevným, nepřívětivým. Moudře! zvolal, velmi moudře! Učinil snad Albert tuto poznámku? Politicky! Velmi politicky! — Takovou poznámku může učiniti každý, doložila na to. A což by nebylo v širém světě děvčete, jež by vyplnilo přání srdce vašeho? Vzmuzte se, hledejte je a přísahám vám, že je naleznete; nebo již dávno jsem o vás v starostech pro vás i pro nás, o vaše samotářství, do něhož jste se od některé doby sám uzavřel. Vzmuzte se! cesta by vás uzdravila, musí vás uzdraviti! Hledejte a naleznete drahý předmět, hodný vaší lásky, a vraťte se, a pak budeme společně užívati blaženosti pravého přátelství. To by se mohlo, pravil s chladným úsměvem, dát do tisku

a doporučit všem vychovatelům Milá Lotto! popřejte mi jen na okamžik pokoje! bude všeho! — Jen to, Werthere, abyste dříve nepřicházel až o štědrý večer! — Chtěl odpovědět, an Albert vstoupil do pokoje. Chladně přáli si dobrého večera a chodili po pokoji sem tam. Werther rozpředel všední rozhovor, který se brzy skončil. Albert taktéž, jenž se otázel choti své po něčem i dozvěděl se, že rozkazy jeho nebyly ještě vykonány, řekl jí několik slov, která zdála se býti Wertherovi chladnými, ano tvrdými. Chtěl odejiti a nemohl a ježto rozervanost jeho stále rostla, zůstal až do osmi, až bylo prostřeno a on bral klobouk a hůl. Albert zval jej k večeři, ale on maje to za nepatrnou poklonu, ledově se poděkoval a odešel.

Přisel domů, vzal sluhovi svému, jenž mu chtěl svítiti světlo z rukou a šel sám do svého pokoje, hlasitě plakal, mluvil rozhořčeně se sebou, přecházel rychle po pokoji a hodil sebou v šatech konečně na postel, kdež jej našel sluha, který se k jedenácté hodině odvážil vejiti, aby se pozeptal, má li pánovi boty svléci; v to svolil a zapověděl sluhovi druhého rána vcházeti dříve, než by jej byl zavolal.

V pondělí ráno, dne 21. prosince, psal Lottě následující list, který nalezen byl po jeho smrti na stole psacím; list ten, který byl také Lottě dodán, z části zde podávám — z okolností jde, že jej psal on.

Jsem odhodlán, Lotto, umru, a píš ti to bez romantické přepjatosti, klidně, ráno onoho dne, kdy tě uvidím naposledy. Až toto, má znejmilejší, čisti budeš, krýti bude již chladný hrob studené ty zbytky

nespokojence, nešťastníka. jenž v posledních okamžicích života svého nezná větší slasti než bavit se s tebou. Měl jsem strašlivou noc, a ach! blahodárnou noc. Ona úmysl můj upevnila, určila: chci zemřít! Jak jsem se včera odtrhl od tebe, v strašném smyslů rozbouření, jak se to vše dralo k srdci mému a uchvátilo mne beznadějně, slasti prázdné bytí mé s tebou v ledové chladnosti — sotva že jsem došel do svého bytu vrhl jsem se na kolena a, ó Bože! ty poskytl mi poslední útěchy nejtrpčích slz! Tisíc myšlének, tisíc ponětí zmítalo duší mou, až konečně stála tu, pevná, celá, poslední, jediná myšlénka: chci umřít! — Není to zoufalost, jest to skutečnost, že jsem dotrpěl a že se obětuji pro tebe. Ano, Lotto, proč bych to tajil? jeden z nás tří musí, musí jít, a tím chci být já! Ó lásko má! v tomto rozervaném srdci často plížila se strašná myšlénka, — abych tvého muže zavraždil!— tebe! — sebe! — Budiž tedy! — Až za krásného večera letního vystoupíš na vrch, vzpomeň na mne, jak jsem tak často z údolí přicházel, a pak pozři tamo ku hřbitovu na můj hrob, jak vítr sem tam kolébá vysokou travou v záři zapadajícího slunce! — Byl jsem na počátku klidný; a teď pláči jako dítě, ano vše okolo mne ožívuje. —

K desáté hodině zavolal Werther svého sluhu a oblékaje se pravil mu, že v několika dnech odcestuje, aby tedy šaty vyklepal a vše připravil; zároveň poručil, aby vyžádal si všude účty, aby odvedl některé vypůjčené knihy a chudým, jimž dával týdenní příspěvky, aby vyplatil na dva měsíce předem.

Oběd dal si přinést do bytu a vyjel si pak koňmo k

sudímu, jehož nezastihl však doma. Přecházel v hlubokých pohřížen myšlénkách po zahradě, i zdálo se, že uvaluje veškerou upomínek tíhu na sebe.

Děti nedaly mu na dlouho pokoje, pronásledovaly jej, skákaly, vyprávěly mu, že, až bude zítra a zase zítra a pak ještě den, že si půjdou k Lottě pro dary, a vyprávěly mu o divech, jež vytvořila obrazotvornost jejich. Zítra! zvolal on a zase zítra! A ještě den! i líbal je všechny srdečně a chtěl právě odejiti, ano mu nejmladší děcko šeptalo cosi do ucha. Vyzradilo mu, že velcí bratři napsali pěkná přání, tak dlouhá! jedno pro tatínka, pro Alberta a Lottu jedno a taky jedno pro pana Werthera; že je ráno o nový rok odevzdají. To jej sklátilo; daroval každému něco, posadil se na kůň, vzkázal starého pozdravovati a odjel odtud se slzami v očích.

K páté hodině vrátil se domů, poručil služce, aby rozdělala oheň a nedala mu do noci vyhasnouti. Sluhovi poručil uložit knihy a prádlo do beden a zašil šaty. Na to psal asi tento oddíl posledního listu Lottě:

»Ty mne neočekááš! ty se domníváš, že uposlechna uvidím tě až o štědrý večer. Ó Lotto! dnes anebo nikdy víc! O štědrý večer držeti budeš tento papír v rukou, budeš se chvěti a pokrývati jej svými slzami. Já chci, musím! O jak mi volno, že jsem se odhodlal.«—

Lotta zatím upadla v podivný stav. Z poslední rozprávky s Wertherem poznala, jak jí bude za těžko odloučiti se od něho, co bude trpěti on, až se od ní odloučí.

Bylo to řečeno jaksi mimochodem před Albertem,

že Werther před štědrým večerem nepřijde, a Albert jel k jistému muži v sousedství, s nímž měl cosi jednati a u něhož musil zůstatí přes noc.

Lotta seděla sama, žádná ze sester, nikdo z bratrů nebyl u ní; odevzdala se svým myšlénkám, jež tiše táhly kolem ní. Viděla se teď na vždy připoutána k muži, jehož lásku a věrnost znala, jemuž byla od srdce nakloněna, jehož klid, jehož spolehlivost jakoby právě nebem stvořena byla k tomu, aby dobrá žena byla šťastna; cítila, čím bude na vždy jí a jejím dětem. A zas, jak drahým se jí stal Werther; hned jak se poprvé poznali, objevil se tak ladný souzvuk jejich duší, trvalé s ním obcování, tak mnohé chvíle pospolu strávené učinily na srdce její dojem nevyhladitelný. Vše, co zajímavého cítila a myslila, uvykla sobě děliti s ním a jeho nepřítomnost hrozila učiniti v celé její bytosti prázdnotu, již by nebylo lze doplniti. Ó kéž by jej byla mohla v okamžiku tom proměnití v bratra! jak šťastna byla by bývala! — kdyby byla věc provedla tak, aby si vzal některou z jejích přítelkyní, byla by naděje, že se tím poměr jeho k Albertovi zlepší!

Prošla myšlénkami přítelkyně své řadou i viděla na každé z nich nějakou chybu, nenalezla žádné, již by ho byla popřála.

V těchto všech úvahách hluboce cítila, aniž mohla si vysvětliti, že jest vroucí, tajnou její touha, aby si jej mohla ponechatí pro sebe, a hned si doložila, že si ho ponechatí nemůže nesmí; mysl její čistá, krásná, druhy tak lehká,

cítíla těžkou tíseň, jež nemá naděje ve štěstí. Její srdce bylo stísněno a temný mrak spočíval na jejím oku.

Když bylo půl sedmé, uslyšela, že jde někdo po schodech; poznala brzy Wertherův krok, jeho hlas, jenž se ptal po ní. Jak jí bilo srdce při jeho příchodu, a můžeme skoro říci ponejprv. Ráda by se mu byla dala zapřítí, a když vstoupil, zvolala k němu u vášnivě zmatenosti: Vy jste nedostál slovu! — Nepřislíbil jsem nic, odpověděl. Mohl jste tedy vyslyšeti aspoň prosbu mou doložila, prosila jsem Vás pro klid nás obou.

Nevěděla dobře, co pravila, tím méně, co činila, posílajíc po některých přítelkyních, aby nezůstala s Wertherem sama. On položil na stůl několik knih, jež byl přinesl, ptal se po jiných, a ona brzy sobě přála, aby přítelkyně její přišly, brzy, aby nepřišly. Služka se vrátila oznamujíc, že nemůže přijíti žádná z nich.

Chtěla s počátku, aby služka s prací svou posadila se do předsíně; pak se jinak rozmyslila. Werther přecházel po pokoji; přistoupila k pianu a počala hráti menuet, ale nedařilo se jí. Sebrala síly své a posadila se klidně k Wertherovi, jenž usadil se na obvyklém místě na pohovku.

Nemáte co čísti? tázala se. Neměl nic. Tamto v mé skříni, pravila, leží váš překlad několika zpěvů z Ossiana; nečetla jsem jich dosud, měla jsem totiž za to, že je uslyším od vás; ale od té doby nebylo příhodné chvíle, nebylo. On se usmál, došel pro písňě, zachvěl se bera je do rukou, a v očích tkvěly mu slzy, když do nich nahlédl. Posadil se a četl.

»Hvězdo šerící se noci, krásně jiskříš se na západě zdviháš lesklou hlavu z oblaku, putuješ statně po pahorku. Po čem se to díváš na pláni? Bouřlivé vichry se uložily; z dále slyšeti šumot potoka; šumné vlny bijí o skály; bzučení večerních mušek táhne přes pole. Kam pohlížíš, krásné světlo? Aly ty se usmíváš a jdeš; radostně objímají tě vlny a koupají tvůj líbezný vlas. Bud' s Bohem, klidná záři! Zjev se, vznešené ty světlo z Ossianovy duše!

»I zjevilo se ve své síle. Vidím své zesnulé přátele, shromažďující se na Loře jako v oněch dnech, které minuly! — Fingal přichází jako vlhký z mlhy sloup; kolem něho jsou jeho hrdinové, a hle! bardové zpěvní: šedivý Ulline! Statný Ryno! Alpine, líbezný pěvče! a ty, jemně lkající Minono! — Jak jste se změnili, moji přátelé, od slavnostních dnů na Selmě, když jsme závodili o slávu zpěvu, jako jarní vzduch; vítr na pahoru tam sklání slabo šeptající trávu.

»Tu vystoupila Minona ve své kráse, se zrakem k zemi sklopeným a okem slzavým; z těžká vanul vlas její v nastalém větru, jenž od mohyly přicházel. — Bylo temno v duších reků, když zazněl líbezný hlas její; neb často viděli hrob Salgarův, často tmavý byt bílé Kolmy. Kolma sama na mohyle s ladným hlasem svým; Salgar slíbil, že přijde; ale kolkolem táhla noc. Poslyšte hlas Kolmin, ana na mohyle sama seděla.

Kolma.

Jest noc! — Jsem sama, opuštěná na bouřlivém pahoru. Vítr kvílí v horách. Reka vyje skalinami. Žádná chatrč neukrývá mne před deštěm, mne opuštěnou na bouřlivé mohyle.

Vyjdí, měsíci, ze svých oblaků! zjevte se hvězdy noci! Vediž mne, paprsku, k místu, kde milý můj odpočívá od obtíží lovu — jeho luk odpjatý leží vedle něho, jeho psi kolem něho! Ale zde seděti musím na skále řeky keři zakryté. Reka bouří, hučí, neslyším hlasu miláčka svého.

»Proč váhá Salgar můj? Zapomněl-li svého slova? — Zde skála a strom a šumící řeka! Přislíbil, že přijdeš počátkem noci; ach! kam zabloudil Salgar můj? S tebou bych prchnouti chtěla, opustiti otce i matku! Ti hrdí! Dlouho jsou rody naše nepřátely, avšak my jimi nejsme, Salgare.

»Pomlč na chvíli, větře! stiš se na chvíli, řeko! aby zazněl hlas můj údolím, aby mne uslyšel poutník můj. Salgare, miláčku můj! zde jsem; proč váháš?

»Viz, měsíc vychází, vody lesknou se v údolí, skály mračí se na pahoru; avšak jeho nevidím na výšině, psi jeho nezvěstují příchodu jeho. Sama zde meškati musím.

»Avšak, kdož jsou, již tamto odpočívají na pláni? — Miláček můj? Bratr můj? — Mluvte, ó přátelé! Neodpovídají. Jak polekána jest duše má! — Ach, oni jsou mrtvi! Meče jejich bitvou zrudly! O bratře můj, ó bratře můj! Proč jsi zavraždil mého Salgara? Ó můj Salgare! Proč jsi zavraždil mého bratra? Byli jste mi oba tak drazí! O byl jsi krásný na pahoru mezi tisíci! On byl strašný v bitvě.

Odpovězte mi! slyšte hlasu mého, moji milí! Ale ach, jsou němi! němi na věky! studená jako země jsou jejich ňadra 1

»Ó, promluvte se skály pahoru, s vrcholu bouřícího vrchu, duchové mrtvých ! promluvte! nelekám se vás! — Kam odešli jste k odpočinku? Ve které hrobce naleznu Vás? Ani slabého hlasu neslyším ve větru, ani vanoucí odpovědi v bouři pahoru!

»Sedím v žalu svém i očekávám rána v slzách svých. Prorvete hrob, přátelé mrtvých, ale nezavírejte ho, až přijdu.

Život můj mizí jako sen; jak bych tu mohla zůstat? Tam chci bydlet i taky se svými přáteli, na řece zvonivé skály. — Až nastane noc na pahoru a vítr zavěje plání, putovati bude duše má větrem a truchliti nad smrtí mých přátel. Lovec uslyší mne z houšti, ulekne se hlasu mého a zamiluje si jej; nebo sladký je hlas můj za mé přátele; oba mi byli tak milí!

»To tvůj byl zpěv, Minono, Thormanova dcero, jemně se rdící. Naše slzy plynuly za Kolonu a smutna byla duše naše. Ullin vystoupil s harfou a přinesl nám Alpinův zpěv. — Alpinův hlas byl líbezný, Rynova duše paprskem ohnivým. Avšak již spočívali v úzkém domě a hlas jejich zanikl v Šelmě. Jednou se vrátil Ullin z lovu, než rekové padli. Slyšel jejich zpěv o závod na pahorku. Jejich píseň byla jemna, ale smutna. Oplákávali smrt Morarovu, jenž byl první z rekův. Jeho duše bvla jako duše Tingalova, meč jeho jako meč Oskarův. A přec padl a otec jeho kvílel a oči sestry jeho byly plny slz, Minoniny oči byly

plny slz, sestry vznešeného Morara. Ustoupila před zpěvem Ullinovým jako měsíc na západě, jenž předvídá bouři, ukryvá v oblak krásnou hlavu svou. Bil jsem v harfu k žalostnému zpěvu

Ryno.

»Jest po větru a dešti, jižní nebe jest tak jasno, oblaka se trhají. Prchajíc ozařuje nestálé slunce pahorek. Do ruda plyne řeka horská údolím. Sladký jest tvůj šumot, řeko; však sladší jest hlas, jež slyším. Je to hlas Alpinův, oplakává mrtvé. Hlava jeho je stářím schýlena a rudé jest slzící oko jeho. Alpiné, výtečný pěvče! proč tak sám na mlčelivé, němé mohyle? proč lkáš jako vichr v lese, jako vlna na dálnem břehu ?

Alpin.

»Slzy mé, Ryno, jsou pro mrtvé, hlas můj pro obyvatele hrobu. Štíhlý jsi na pahorku, krásný mezi syny pláně! Ale klesneš jako Morar a na tvém hrobě seděti bude truchlíci. Pahory tebe zapomenou a luk tvůj odepjatý ležeti bude v síni. Tys byl rychlý, Morare, jako laň na pahoru, strašný jako požár na nebi. Zlost tvá byla bouří, meč tvůj v bitvě jako blesk na pláni, hlas tvůj podoben řece po dešti, bouři na dalekých horách. Mnozí padli tvým ramenem, plamen tvé zlosti je zničil. Ale když jsi se vrátil z boje, jak mírný byl tvůj hlas! Tvář tvá byla podobna slunci po bouři, měsíci za němé noci, tichá tvoje hrud' jako moře, když se uložil vichru hukot.

»Uzký jest byt tvůj! temné místo tvé! třemi kroky změřím tvůj hrob, ó ty! jenž jsi dříve byl tak velikým! Čtyři kameny s mechovými hlavami jsou jediná na tebe upomínka; holý strom, vysoká tráva, jež ve větru šepce, ukazuje oku lovce hrob velikého Morara. Nemáš matky, aby tě oplakala, nemáš dívky se slzami lásky, mrtva jest, jež tě porodila, klesla dcera Morglanova. »Kdož to na mohyle? kdož jest to, jehož hlava stářím zbělela, jehož oči zrudly slzami? Jest to otec tvůj, ó Morare! otec, jenž neměl jiného syna, než tebe. On slyšel výkřik z bitvy; slyšel o rozmetených nepřátelích; slyšel o slávě Morarově! Ach! nic o jeho poranění? Plač, otče Morarův! plač! avšak syn tvůj neslyší tebe. Hluboký jest spánek mrtvých, nízká jejich poduška z prachu. Neslyší více hlasu tvého, nevzbudí se na pozev tvůj. O, kdy nastane ráno pro hroby, aby kázalo spáči: vzbud' se!

»Bud' s Bohem! nejšlechetnější z lidí, vítězi v bitvě! Avšak neuvidí tě bitva víc! víc nezazáří temný les leskem tvé oceli! Nezanechals žádného syna, ale zpěv zachovej jméno tvé, budoucí časy ať uslyší o tobě, ať uslyší o padlém Moraru.

»Hlasitý byl smutek reků, nejhlasitější hluboké lkání Arminovo. On vzpomenuť sobě smrti syna svého, jenž padl za dnů mladosti. Karmor seděl blíže reka, knížete slavného Galmálu. Proč lká vzdechem Armin? pravil; nač tu pláče? Nezní-liž píseň a zpěv, aby roztál duši a pobavil? Jsou jako lehká mlha, jež se z jezera zdvihajíc údolím táhne, a kvetoucí květy plní krupěje; a slunce vychází opět

v síle své a mlhy se rozprchly. Proč jsi tak žalupln, Armine, panovniče Gormy vodou obklíčené,

»Žalupln! ano, tím jsem a nemalá jest příčina mého žalu. — Karmore, neztratil jsi syna, neztratiš kvetoucí dcery; Koígar statečný žije i Armira, nejkrásnější z děvčat. Ratolesti tvého kmene kvetou, o Karmore; ale Armin jest poslední z kmene. Temné jest lože tvé, ó Dauro! temný jest spánek tvůj v hrobě — kdy probudíš se se svými zpěvy, s líbezným hlasem svým? Vzhůru, vy větrové podzimní, vzhůru! bouřete nad temnou plání! Řeky lesní, šumte! burácejte, bouře, ve vrcholcích, dubů! Putuj prorvanými oblaky, měsíci, zjev čas od času bledou svou tvář! Upomeň mne na strašnou onu noc, kdy děti mé zemřely, kdy mocný Arindal padl a drahá Daura shasla.

»Dauro, dcero má, byla's krásna! krásna jako měsíc na pohorech farských, bílá jako padlý sníh, sladká jako dýchající vzduch! Arindale, tvůj luk jest pevný, tvůj šíp rychlý v bitvě, tvůj zrak jako mlha na vlně, tvůj štít žhavý oblak v bouři!

»Armar, v boji udatný, přišel a ucházel se o lásku Dauřinu; neodolala na dlouho. Krásny byly naděje jejich přátel.

»Erath, syn Odgallův, zuřil, nebo bratr jeho ležel zabitý Armarem. On přišel, převlečen v lodníka. Krásná byla lodice jeho na vlně, bílé jeho kadeře věkem, tichý jeho přísný obličej. Nejkrásnější z dívek, pravil, líbezná dcero Arminova, tam na skále, nedaleko v moři, tam čeká

Armar Daury; přicházím, abych, převezl milenkou jeho přes vlnící se moře.

»Následovala jej a volala po Armarovi; nebylo odpovědi, leč ohlas skály. Armare! můj milý! můj milý! proč mne tak zarmucuješ? Slyš, syne Arnathův! slyš! Daura tě volá!

»Erath, zrádce, utekl směje se na břeh. Volala, volala otce svého i bratra: Arindale! Armine! Což nikdo nevysvobodí Dauty?

»Hlas její zněl mořem. Arindal, můj syn, sestoupil s pahoru, drsný v kořisti lovu; jeho šípy chřestěly mu po boku, luk nesl v ruce, pět černošedých psů bylo kol něho. Viděl odvážného Eratha na břehu, chopil ho i připoutal k dubu; pevně opletl jeho boky, připoutaný lkáním plnil větry.

»Arindal kráčí po vlnách na své lodici, aby Dauru převezl. Ve zlosti své přišel Armar a spustil šedoperý šíp — ten zazněl — vjel do tvého srdce, ó Arindale, synu můj! Místo Eratha, zrádec, umřel's, lodice dojela ku skále, on upadl na ni a skončil. U tvých nohou ronila se bratra tvého krev; jaký byl žal tvůj, Dauro!

»Vlny roztržily loď; Armar vrhl se do moře, aby buď vysvobodil Dauru svou, nebo zemřel. Rychle zabouřil ráz od pahoru k vlnám, on klesl, aniž více povstal

»Ale na skále mořem oblitě slyšel jsem lkání dcery své. Hlasitý a dlouhý byl její pláč a přece nebyl otec její s to, aby ji vysvobodil. Po celou noc stál jsem na břehu, viděl jsem ji v slabém kmitu měsíce, po celou noc slyšel

jsem volání; hlučný byl vítr a déšť bil ostře v bok hory. Hlas její slábl, než nastalo ráno; odumřela, jako odumírá večerní vzduch mezi travou skal. Obtížena žalem zemřela zanechavši Armina samého! Ta tam jest síla má bojovná, klesla pýcha má mezi děvčaty.

Až přijdou bouře horské, až vítr severní pozdvihne vlny vzhůru, seděti budu na hučícím břehu a pohlížeti budu na strašnou skálu. Často uvidím v zapadajícím měsíci duše svých dětí, any v pološeru putují pospolu v smutné svornosti.

Proud slz, jenž vyronil se z Lottiných očí, a stísněnému srdci ulevil, zadržel zpěv Wertherův. Odhodil papír, uchopil její ruku a plakal slzy nejtrpčí. Lotta spočívala na druhé a ukryvala oči své do šátku. Pohnutí obou bylo strašlivé. Cítili své vlastní neštěstí v osudu oněch rekův, cítili je spolu a jejich slzy se spojily. Rty a oči Wertherovy hořely na Lottině rameni; zachvěla se; ona se chtěla vzdáliti, a bol i soucit spočívaly mámvě jako olovo na ní. Oddychla si, aby se zotavila, a prosila štkajíc, aby pokračoval, prosila hlasem v pravdě nebeským! Werther se třásl, srdce div mu nepuklo, ujal se opět listu a četl trhaně:

»Co mne budíš, vzduchu jarní? Laškuješ — a pravíš: Rosím krupějemi nebeskými! Avšak čas mého vadnutí jest blízký, blízka bouře, jež listy mé shodí! Zítra přijde poutník, přijde, jenž mne viděl krásným, kol kolem oko jeho hledati mne bude po pláni a nenalezne mne...

* *

Veškera síla těchto slov upadla na ubohého. Vrhł se

všecek zoufalý před Lottu, uchopil její ruce, tiskl je do svých očí, ku svému čelu, a jí zdálo se, jakoby tušení strašného jeho úmyslu letělo její duší. Smyslové její se zmátli, tiskla je zase k nadrům svým, sklonila se bolestně k němu a hořící jejich tváře se setkaly. Svět zmizel před nimi. Objal ji ramenoma, tiskl ji na svá prsa a kryl její třesoucí se, chvějící se rty ohnivými polibky. Werthere ! zvolala dušeným hlasem, odvracejíc se, Werthere ! a odtrhla prsa jeho jemně ode svých. Neodporoval. Pustil ji ze své náruči a vrhl se nesmyslně před ni. Trhla sebou a v úzkostlivé zmatenosti, chvějíc se mezi láskou a zlobou, pravila: To bylo naposledy, Werthere! Neuvidíte mne více. A s pohledem nejdokonalejší lásky na nešťastníka vběhla do vedlejšího pokoje a zavřela za sebou Werther za ní rozevřel rámě své, nedůvěřoval si, neodvážil se zdržovati ji. Ležel na zemi, hlavu maje na pohovce, a takto setrval přes půl hodiny, až jej probudil šramot. Služka přišla prostřít. On přecházel po pokoji, a když se viděl opět sarnotna, šel ke dveřím vedlejšího pokoje a volal tichým hlasem: Lotto, Lotto! jen ještě jediné slovo! S Bohem! — Ona mlčela. On čekal a prosil a čekal; pak se odtrhl a zvolal: S Bohem! Lotto! na věky s Bohem!

Došel k městské bráně. Strážníci, kteří jej už znali, vpustili jej mlčky. Pršelo a sněžilo a teprve k jedenácté hodině zaklepal znova. Sluha pozoroval, když Werther přišel domů, že pánovi schází klobouk. Netroufal si něco mu říci, svlekl jej, vše na něm bylo vlhké. Později nalezen klobouk na skále, jež pohlíží na svahu pahorku do údolí, i

jest nepochopitelno, jak na ni v tmavé, vlhké noci vylezl, aniž upadl.

Položil se a spal dlouho. Sluha našel jej píšícího, když mu druhého dne na jeho volání přinesl kávu. Psal toto Lottě:

»Tedy naposledy, naposledy otvírám tyto oči. Neuvidí, ach! slunce víc; pochmurný, mlhavý den je zakrývá. Nuž truchli, přírodo! tvůj syn, tvůj přítel, tvůj milenec blíží se svému konci. Lotto, je to pocit, kterýž jest jediný svého způsobu, a přece se nejvíce podobá šeršícímu snu, říci sobě: to jest poslední ráno! Poslední! Lotto, nemám smyslu pro to slovo »poslední« ! Dnes stojím tu v plné síle své a zítra ležím natažen a mrtev na zemi. Umřítí! Co jest to? Vidiš, sníme, mluvíce o smrti. Viděl jsem mnohé umírati; ale tak obmezeno jest lidstvo, že pro počátek a konec svého bytí nemá smyslu. Ještě teď má tvůj !

Tvůj, milenko! A za okamžik — odtržení, odloučení — snad na vždy? — Ne, Lotto, ne — Jak mohu zahynouti? jak můžeš zahynouti ty? Vždyť jsme! — Umřítí! — Co jest to? To je opět slovo! prázdný zvuk! srdce mé při něm ničeho necítí Mrtev, Lotto! zahrabán do chladné země, tak úzké! tak tmavé! — Měl jsem přítelkyni, která byla mi vším v bezmocné mladosti; ona umřela a šel jsem za její mrtvolou a stál jsem nad jejím hrobem, jak rakev spouštěli a jak provazy stáčeli, pak jak první lopata země zaduněla na dřevě, jak ouzkostlivá příhrada vydala temný zvuk a vždy temnější a temnější, až konečně byla zakryta! Uvrhl jsem se

ke hrobu — dojat, rozechvěn, zarmoucen, rozerván v nitru nejhlubším — ale nevěděl jsem, jak mi jest, jak mi bude — Umříti! Hrob! nerozumím těm slovům.

Odpusť mi! odpusť mi! Včera! Měl to býti poslední okamžik mého života. Ó anděle! poprvé, zajisté beze vší pochyby, poprvé projel mé nejhlubší nitro pocit rozkoše: Ona mne miluje! Ona mne miluje! Pálí to ještě rty mé svatým ohněm, jenž ze rtů tvých se probudil. nová, vřelá slast jest v srdci mém. Odpusť mi! odpusť mi!

Ach, věděl jsem, že mne miluješ, poznal jsem to z prvních, vroucích pohledů, z prvního ruky stisknutí: a přece, když jsem odešel, když jsem uviděl Alberta po tvém boku, zoufal jsem si v horečných pochybnostech.

Pamatuješ-li se na květiny, jež jsi mi poslala, když jsi mi v osudné oné společnosti nemohla ruky podati? Ó, já jsem před nimi půl noci klečel a ony zpečetily mi lásku tvou. Ale ach ! tyto dojmy zmizely jako pocit Boží milosti znenáhla opět zmizí z duše věřícího, ač mu byla podána milost ta s plností nebeskou v svatých, viditelných znameních.

To vše jest pomíjející, ale žádná věčnost neshasí plápolající život, jenž včera na rtech tvých žil, jež v sobě cítím! Ona mne miluje! Toto rámě ji objímalo, tyto rty chvěly se na jejích rtech, tato ústa šeptala na jejích ústech. Ona jest má! Ty jsi má! ano, Lotto, na věky!

A co na tom, že je Albert tvým mužem? Muž! To by byl pro tento svět — a pro tento svět hřích, že tě miluji, že bych tě rád svým ramenem vyrval z jeho náruči? Hřích?

Dobře, a já se zaň trestám; já pocítil jsem jej v celé jeho rozkoši nebeské, tento hřích, ssál jsem životní balsám a sílu v srdce své. Tys od tohoto okamžiku mou! mou, ó Lotto! Jdu napřed, jdu ku svému otci. Jemu budu vše žalovati a on mne potěší, nežli přijdeš; poletím ti vstříc, obejmů tě a zůstanu u tebe před tváří nekonečného u věčném objímání.

Nesním, nedomnívám se. Blíže hrobu jest mi jasněji. Budeme! shledáme se! Tvou matku uvidím! uvidím ji, naleznu ji, ach! a vyjevím před ní celé srdce své! Tvá matka, tvůj obraz.«

* *

Asi o jedenácté hodině ptal se Werther sluhy, jestli se již Albert vrátil? Sluha přisvědčil a podotkl, že viděl, jak vedli kolem jeho koně. Na to odevzdal mu pán otevřený list tohoto obsahu:

»Nezapůjčil byste mi na cestu bambitky? Buďte zdrav! S Bohem!«

Ubohá paní spala poslední noci málo, čeho se obávala, bylo určeno, rozhodnuto způsobem, jehož ani nemohla tušiti ani báti se. Její krev jindy tak čistá a lehká vřela horečně, tisícereé pocity rozrývaly krásné srdce její. Byl to žár Wertherova objímání, jež v prsou svých cítila? Byla to nevole nad jeho odvážností? bylo to nestatečné, bázlivé porovnání jejího přítomného stavu s oněmi dny cele volné nevinnosti a bezstarostné důvěry v sebe? Jak měla předstoupiti před svého muže? Jak měla vyznati se z výstupu, z něhož tak dobře vyznati se mohla a z něhož

přece vyznati se si netroufala? Tak dlouho sobě o té věci zachovávali mlčení, a měla býti ona první, jež mlčení to přerušila a právě v čas nevhodný muži svému sdělila zprávu tak neočekávanou? Obávala se, že již návštěva Wertherova učiní naň dojem nepříznivý; a teď tato neočekávaná katastrofa! Mohla-liž doufati, že ji muž její uvidí tak cele v pravém světle, tak cele bez předsudků? A zas, mohla-liž se postavit proti muži svému, před nímž vždy stála jako křišťál otevřeně a volně, a jemuž nikdy nezamlčela žádného pocitu, aniž zamlčeti chtěla? Jedno i druhé činilo jí starosti a uvádělo ji v rozpaky; a vždy vrátily se myšlenky její k Wertherovi, jenž byl ztracen pro ni, od něhož nemohla upustiti, ježž, bohužel! musila zanechat, a jemuž ji ztrativšímu nic nezůstalo více.

Jak těžce spočíval na ní nyní, — což si v okamžiku vysvětliti nedovedla —, podivný ten poměr, jenž mezi oběma panoval! Tak rozumní, tak dobří lidé počali pro jisté tajné rozdíly mezi sebou mlčeti, každý přemýšlel o právu a nepravu druhého a poměry ty zapletly a zpotvořily se tak, že nebylo lze uzel roztíti právě v kritickém okamžiku, na němž záleželo vše. Kdyby je byla šťastná důvěrnost sblížila zase, kdyby byla ožila mezi nima vespolná láska a strpení a otevřela jejich srdce, snad bylo by bývalo lze přítele našeho zachovati.

Ještě zvláštní okolnost se dostavila. Werther, jak z jeho listův víme, nečinil nikdy z toho tajemství, že toužil opustiti tento svět. Albert jej často přemlouval, a často také Lotta s mužem svým o tom mluvila. Tento, cítě rozhod-

nou proti tomuto činu nevůli, často též s jakousi citlivostí, jež ostatně byla mimo jeho povahu, ukázal, že o skutečnosti podobného úmyslu velmi pochybuje; on si dokonce v té věci dovolil žert a nedůvěru svou Lottě oznámil. To ji z části upokojilo, když jí myšlenky předvedly smutný ten obraz; z druhé strany cítila, že se jí tím odnímá příležitost, aby sdělila muži svému starost svou, jež ji na ten čas trápila.

Albert se vrátil a Lotta přišla mu s jakýmsi rozpačitým chvatem vstříc; nebyl vesel, věc jeho nebyla vyřízena, nalezl v sousedním úředníku muže nepodajného, mysl nízké. I špatná cesta jej rozmrzelá.

Ptal se, nestalo-li se nic, a ona odpověděla přenáhleně, že tu Werther včera byl. Ptal se, došly-li listy, i odpověděno mu, že několik listův a zásylek jest v jeho pokoji. Odešel, a Lotta zůstala sama. Přítomnost muže, jehož milovala a ctíla, učinila nový dojem v srdci jejím. Vzpomínka na jeho šlechtnost, lásku a dobrotu často již ukonejšila mysl její, cítila touhu důvěrnou následovati jej; vzala svou práci a odešla do jeho pokoje, jak častěji činívala. Nalezla jej rozevírajícího zásilky a čtoucího. Některé z nich nezdály se býti příjemnými. Tázala se ho na leccos; on krátce zodpověděl, a usadiv se ke stolku, psal.

Tak byli celou hodinu pospolu a Lottina duše stále temněla. Cítila, jak těžko jí bude muži svému oznámiti, i kdyby byl nejlepší míry, co srdce její tíží: upadla v hlubokomyslnost, jež ji tím více tísnila, čím více ji skrývala i čím více ji slzami svými stírala.

130 Utrpení mladého Werthera

Zjev Wertherova sluhy uvedl ji do největších rozpaků; ten odevzdal lístek Albertovi, jenž klidně k paní své se obrátiv pravil: Dej mu ty pistole. — Přeji mu šťastnou cestu, doložil k sluhovi. To na ni padlo jako hrom; potácela se vstávajíc; nevěděla, jak jí jest. Váhavě došla ku stěně, třesouc se, sňala zbraň, oprášila a váhala; i byla by váhala ještě déle, kdyby ji byl Albert tázavým zrakem nepři nutil. Odevzdala nešťastný ten nástroj sluhovi, nemohouc slova pronésti, a když z domu odešel, sebrala svou práci, a odešla do svého pokoje s pocitem nevýslovné nejistoty. Srdce její předpovídalo jí všecku hrůzu. Již chtěla vrhnouti se k nohám svého muže, zjeviti mu vše, události včerejšího večera, svou vinu i své tušení; pak zas nemohla naléztí východu z to hoto jednání, nejméně mohla doufati, že muže svého přinutí, aby Werthera navštívil. Stůl byl prostřen, a dobrá přítelkyně, jež přišla, aby se po něčem poptala, a hned chtěla odejiti — a zůstala, učinila zábavu u stolu snesitelnou; nutili se, rozprávěli, mluvili, zapomínali se.

Sluha se vrátil s bambitkami k Wertherovi, který je s nadšením přijal, slyše, že mu je dala

Lotta. Dal si přinéstí chléb a víno, kázal sluhovi odejíti, posadil se a psal:

»Putovaly tvýma rukama, ty's oprášila je — líbám je tisíckrát, ty's dotkla se jich; a ty, duchu nebeský, jsi přízniv mému úmyslu! a ty, Lotto, podáváš mi nástroj, ty, z jejíž rukou přál jsem sobě přijati smrt, a ach! teď skutečně přijímám. Ó, vyptával jsem se svého sluhy. Ty's chvěla se

podávajíc mu je, ty's neřekla »s Bohem«! Běda! běda! žádné »s Bohem«! Ci's uzavřela přede mnou srdce své pro okamžik, jenž mne na věky k tobě připoutal? Lotto, žádný věk nevyhladí Toho dojmu! a já cítím, že nelze ti nenáviděti toho, jenž pro tebe tak hoří!«

Po obědě poručil sluhovi, aby vše úplně uspořádal, roztrhal mnoho papírů, vyšel a zapravil některé menší dluhy. Vrátil se zas domů, vyšel opět za bránu vzdor dešti do hraběcí zahrady, toulal se po krajině, vrátil se večer a psal.

»Viléme! naposledy viděl jsem pole i les i nebe. Buď zdráv i ty! Drahá matko, odpusťte mi! Potěš ji, Viléme! Bůh vás žehnej! Věci mé jsou úplně v pořádku. Buďte s Bohem! uvidíme se opět a radostněji.«

»Špatně jsem se ti odměnil a ty mi odpustíš, Alberte. Porušil jsem pokoj tvého domu, uvedl jsem nedůvěru mezi vás. Buď zdráv, chci tomu učiniti konec. Ó, kéž byste šťastni byli smrtí mou! A takž buď požehnání Boží s tebou!«

Prohlížel ještě večer mnohé své papíry, mnohé zničil, hodil do kamen a zapečetil některé zásylky pro Viléma. Obsahovaly menší úvahy, úryvky, z nichž některé jsem viděl; a když v deset hodin dal přiložiti v kamnech a přiněsti láhev vína, kázal spat sluhu, jehož komora, jakož i ložnice domácích lidí byly v zadní části domu; sluha se uložil, aby byl hned z rána pohotově; nebo pán oznámil, že před šestou poštovský povoz přijede před dům.

Po jedenácté.

132 Utrpení mladého Werthera

Vše jest tak klidno kolem, a tak klidna duše má. Děkuji ti, Bože, že's propůjčil posledním těmto okamžikům mým tolik vřelosti, tolik síly.

Stojím u okna, má drahá! a vidím, a vidím ještě skrze bouřné mraky kolem kvapící jednotlivé hvězdy věčného nebe! Ne, vy nepadnete ! věčný vás nese na srdci svém, i mne Vidím hvězdy vozu, nejmilejšího ze souhvězdí. Když jsem šel v noci od tebe a vystoupil z vašich vrat, stál naproti mně. S jakým nadšením díval jsem se často naň! často učinil jsem jej zdvihnuv ruce svědkem, svatým znamením své přítomné blaženosti! a ještě. — Ó Lotto. což jest, aby mne nepamatovalo na tebe! jsi u mne a jako dítě strhl jsem k sobě všeliké nepatrnosti, jichž jsi se byla dotkla, světice má!

Drahý obraze! Zanechávám ti jej, Lotto, i prosím tě, abys jej ctíla. Tisíc, tisíc políbení jsem naň vtiskl, tisíc pozdravů jsem mu poslal, když jsem vycházel, nebo když jsem se vracel.

Poprosil jsem otce tvého lístečkem, aby chránil mé mrtvolky. Na hřbitově jsou dvě lípy, vzadu v koutě stranou do polí; tam přejí sobě odpočívati. Muže to učiniti pro přítele, on to učiní. Popros jej taky. Myslím, že zbožní křesťané nedovolí, aby jejich těla podle ubohého nešťastníka odpočívala. Ach, přál bych si, abyste mne pochovali na cestě, nebo v osamělém údolí, aby kněží a jáhnové od mého hrobu utíkali, žehnajíce a křížující se, a aby samaritan nade mnou slzu vyplakal.

Zde, Lotto! Nechvěji se, uchopiti studený ten strašný

kalich, z něhož píti budu smrt! Ty's mi jej podala a já se nezdráhám. Vše! vše! Tak vyplněny jsou všechny tužby i naděje mého života! Tak ledově, tak pevně zaklepati na kovovou bránu smrti!

Ó, že stal jsem se účastným toho štěstí umřítí pro tebe! Lotto! pro tebe se obětovati! Chtěl bych umřítí zmužile, chtěl bych umřítí vesele, kdybych ti mohl vrátiti klid, slast života. Avšak, ach! to popráno bylo málo lidem, aby mohli proliti krev za své a smrtí svou vznítiti život nový, tisícero násobný přátelům svým. V těchto šatech, Lotto, chci býti pohrben; ty's dotkla se jich, ty's je posvětila; poprosil jsem i tvého otce za to. Duše má vznášeti se bude nad rakví. Nechť nikdo neprohledává mých kapes. Tato růžová pentle, již jsi měla na nadrech, když jsem tě prvně mezi dětmi spatřil — ó, líbej ji tisíckrát a vypravuj jim osud jich nešťastného přítele. Ty drahé děti! batolí se kol tebe. Ach, jak jsem se připoutal k tobě! od prvního okamžiku nemohl jsem upustiti od tebe! — Tato pentle budiž pochována se mnou; o mých narozeninách darovala's mi ji. Tak jsem to vše přijímal! — Ach, nepomyslil jsem, že mne povede cesta sem! — Buď klidna, prosím tě, buď klidna! —

Jsou nability! — Bije dvanáctá! Budiž tedy! — Lotto! Lotto, s Bohem! s Bohem!

Soused jeden zpozoroval zážeh a uslyšel ránu; ješto bylo však všude ticho, nevšímal si toho více. Ráno o šesté vkročil sluha se svědkem do pokoje. Nalezl svého pána na zemi, bambitku a krev. Volal, třásl jím; žádná odpověď,

dokonával. Běžel po lékařích, po Albertovi. Lotta zaslechla, že někdo zvoní, chvění se zmocnilo všech jejích údů. Probudila svého muže, vstali a sluha lkaje a koktaje přinesl zprávu, Lotta omdlela před Albertem.

Když lékař přišel k ubohému, našel jej na zemi — nebylo mu pomoci; nad pravým okem projel si kulkou hlavu, mozek byl rozmetán. Pustili mu na rameni žílu, krev vyběhla a on ještě oddychoval.

Dle krve na pohovce bylo lze souditi, že se před stolkem sedě zastřelil; pak klesl na zemi a válel se v křečích kolem sesle. Ležel proti oknu na znak, vysílen, úplně oděn, v botách, v modrém fraku a žluté vestě.

Dům, sousedstvo, město bylo na nohou. Albert vstoupil. Werthera položili na postel, čelo bylo zavázáno; tvář jeho byla jako tvář mrtvoly — nepohnul údem, plíce duněly ještě strašlivě, brzy slabě, brzy silněji; očekávali konec.

Vína vypil pouze skleničku. Emilia Galotti ležela na stole.

Leknutí Albertova a Lottina žalu vypsati nelze.

Starý sudí přiběhl na tu zprávu, a líbal umírajícího nejvřelejšími slzami. Nejstarší jeho synové přišli pěšky za ním; klesli s výrazem nekonečného žalu k loži, líbali mu ruce a ústa, a nejstarší, jež vždy nejvíce miloval, visel na jeho rtech, až Werther skončil, a hochy mocí musili odtrhnouti. V poledne zemřel. Přítomnost sudího a jeho obezřelost zamezily nával lidu. V noci asi o jedenácté hodině dal jej pohřbiti na místě, jehož si byl vyžádal. Za

rakví šel starý a jeho synové. Albert nemohl, Lottin život byl v nebezpečí.

Řemeslníci jej nesli. Kněz neprovázel ho žádný.